

Xurvaliyeva Tarmiza Latipovna

MAKTABGACHA TA'LIMDA INNOVATSION FAOLIYAT

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

Xurvaliyeva Tarmiza Latipovna

MAKTABGACHA TA'LIMDA INNOVATSION FAOLIYAT

DARSLIK

**70110201 - *Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi*
(maktabgacha ta'lim)**

TOSHKENT-2023

UO'K 373;741/744
KBK 74.2;85.14
X-27

T.L.Xurvaliyeva / Maktabgacha ta'limda innovatsion faoliyat / Darslik
- Chirchiq, "City of book", 2023 - 136 b.

Mas'ul muharir:

X.I.Ibragimov-Pedagogika fanlari doktori, professor.

Taqrizchilar:

SH. K. Xojamberdiyeva - Namangan davlat universiteti "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrasida dotsenti, pedagogika fanlari doktori (DSc).

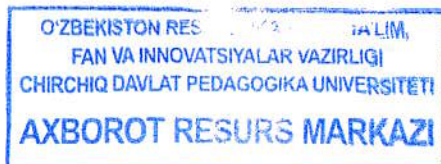
L.Q.Narimbayeva - Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrasida mudiri, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Mazkur darslikda "Maktabgacha ta'limda innovatsion faoliyat" fanining nazariy masalalari, "Innovatsiya" tushunchasi, innovatsion faoliyat, innovatsion jarayon, innovatsiyalarni tashkil etish bosqichlari, "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" g'ijonunda innovatsiyaga oid vazifalar, maktabgachata'lim tashkilotlarida innovatsion faoliyatni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari, ilg'or pedagogik tajribani shakllantirish, o'rganish, umumlashtirish va ulardan foydalanish, innovatsion texnologiyalarning asosiy turlari, interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalartushunchasi, maktabgacha ta'limda loyihalashtirish, multimedia vositalari va ulardan foydalanish, shaxslikka yo'naltirilganlikning ta'lim texnologiyalariga nisbatan qo'llaniladigan belgilari, bolalarga tanlash erkinligi, shaxsiy mas'uliyat yuklash xususiyatlari, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muammoli o'qitish, vebinar, loyihalashtirish texnologiyalari, maktabgacha ta'limda axborot texnologiyalarining nazariy jihatdan asoslangan.

Darslik maktabgacha ta'lim yo'nalishi talablari, magistrlar va maktabgacha ta'lim tashkiloti metodist va tarbiyachilarga, ilmiy izlanuvchilarga mo'ljallangan.

Darslik O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023 yil 29 sentabrdagi 438-sonli buyrug'iga asosan chop etishga ruxsat etilgan.

ISBN 978-9910-780-01-1

© T.L.Xurvaliyeva, 2023

© «City of book», 2023

2

KIRISH

Yangi O'zbekiston qurishning asosini bilimlarga asoslangan innovatsion iqtisodiyot tashkil etilishini nazarda tutgan holda, barcha sohalarini rivojlantirishda innovatsion faoliyatga urg'u berish muhim. Innovatsiyalarni yaratishga doir davlat buyurtmasini shakllantirish va tasdiqlash O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi, vazirliklar, idoralar va boshqa manfaatdor tashkilotlar takliflari asosida vakolatli davlat organi tomonidan amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti SH. Mirziyoev tomonidan 2020 yil 24 iyulda O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida" qonuni tasdiqlangan. Ushbu qonunda innovatsion faoliyat sub'ektlarini tashkil etish va rivojlantirishga ko'maklashadi, innovatsion faoliyat natijalarini joriy etishga doir samarali mexanizmlarni shakllantirish, innovatsion faoliyat sub'ektlari uchun kadrlarni tayyorlash vazifasi belgilangan. Qonunga asosan, innovatsiyalar quyidagi turlarga bo'linadi, mahsulotga oid innovatsiyalar, jarayonga oid innovatsiyalar, marketingga oid innovatsiyalar, tashkiliy innovatsiyalar. **Innovatsiya** fuqarolik muomalasiga kiritilgan yoki shaxsiy ehtiyojlar uchun foydalaniladigan, qo'llanilishi amaliyotda katta ijtimoiy-iqtisodiy samaraga erishishni ta'minlaydigan yangi ishlanma. Maktabgacha ta'lim jarayonida innovatsion faoliyat va innovatsion jarayon, innovatsiyalarni tashkil etish bosqichlari muayyandaktik talablar asosida amalga oshiriladi.

Keltirilgan vazifalar asosida mazkur darslikni yaratildi. Bunda innovatsion texnologiyalarning rivojlanish tarixi, olimlarning g'oyalari, maktabgachata'lim tashkilotlarida innovatsion faoliyatni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari, ilg'or pedagogik tajribani shakllantirish, o'rganish, umumlashtirish va ulardan foydalanish yuzasidan ma'lumotlar bayon qilingan. SHuningdek darslikda innovatsion texnologiyalarning asosiy turlari, interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalartushunchasi, maktabgacha ta'limda loyihalashtirish, multimedia vositalari va ulardan foydalanish, shaxslikka yo'naltirilganlikning ta'lim texnologiyalariga nisbatan qo'llaniladigan belgilari, bolalarga

¹ O'zbekiston Respublikasining Prezidenti SH. Mirziyoev "O'zbekiston Respublikasi "Innovatsion faoliyat to'g'risida" qonun. UPR-630-son. 2020 yil 24 iul.

tanlash erkinligi,shaxsiy mas'uliyat yuklash xususiyatlari, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muammoli o'qitish, vebinar, loyihalashtirish texnologiyalarhaqidafikr-mulohazalar bildirilgan. SHu nuqtainazardan mazkur darslikda 70110201 -

Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasimaktabgacha ta'lim yo'nalishidagi magistr'larga "Maktabgacha ta'limda innovatsion faoliyat" o'quv modulida o'qitilishi mo'ljallangan mavzular qamrab olingan. SHu bilan bir kator vazifalarni amalga oshirish taqozo etiladi. Xususan, Davlat ta'lim standartlarining asosiy talabi hisoblangan ijodiy tafakkur yurituvchi barkamol shaxsni shakllantirish, maktabgacha ta'lim yunalishi magistr'larni innovatsion texnologiyalar bilan tanishtirish, ilg'or pedagogik tajribani shakllantirish, o'rganish, umumlashtirish va ulardan foydalanish, innovatsion texnologiyalarning asosiy turlari, interfaol metodlar, maktabgacha ta'limda loyihalashtirish, multimedia vositalari va ulardan foydalanish, e shaxslikka yo'naltirilganlikning ta'lim texnologiyalariga nisbatan qo'llaniladigan belgilari, bolalarga tanlash erkinligi, shaxsiy mas'uliyat yuklash xususiyatlari, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muammoli o'qitish, vebinar, loyihalashtirish texnologiyalari, maktabgacha ta'limda axborot texnologiyalarining tatbiq etish malakalarini shakllantirish hamda amaliyotda uchraydigan ta'limiy muammolarni bartaraf etishga oid tajribalarni xosil qilish uchun zamin yaratish kabilar. YUkoridagi vazifalarni hal etish professor-o'qituvchilardan chuqur bilim, pedagogik maxorat va bilimdonlik talab etiladi. SHu nuktai nazardan oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilariga metodik manba sifatida mazkur darslik takdim etildi.

I. BOB.

PEDAGOGIK INNOVATSIYA OBYEKT, MAVZU VA ASOSIY TUSHUNCHALAR

1.1. Pedagogik innovatsiyalarning kelib chiqish tarixi. Pedagogik innovatsiyalarning dastlabki tushunchalari

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida mamlakatimiz zamonaviy yuksalishga erishish maqsadida innovatsion rivojlanish bosqichiga kirganligini e'tirof etilgan. "Innovatsiya - bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni... aynan innovatsion g'oyalarni asosida boshlashimiz kerak. Innovatsion rivojlanish va raqamli iqtisodiyot yo'liga o'tishimiz bejiz emas. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi"².

Innovatsiya atamasining mohiyatini tahlil qilsak. "Innovatsiya" tushunchasi dastlab XIX-asrning ilmiy tadqiqotlarida paydo bo'lib, lotincha "inglizcha" so'zidan olingan bo'lib, "yangilanish" (yoki "o'zgarish"), "in" qo'shimchasi esa lotinchadan "yo'nalishida" deb tarjima qilinadi, agar buni yaxlit "Innovatio" ko'rinishida tarjima qilsak - "o'zgarishlar yo'nalishida" deb izohlanadi.

Zamonaviy ta'limga xos muhim jihatlardan biri-pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish sanaladi. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish masalasi o'tgan asrning 60-yillaridan boshlab jiddiy o'rganila boshlagan. Xususan, X.Barnet, J.Basset, D.Gamilton, N.Gross, R.Karlson, M. Maylz, A.Xeyvlok, D.Chen, R.Edem, F.N.Gonobolin hamda V.A.Slastenin kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlarda innovatsion faoliyat, pedagogik faoliyatga innovatsion yondashish, innovatsion g'oyalarni asoslash va ularni amaliyotga samarali tadbiiq etish, xorijiy mamlakatlar hamda respublikada yaratilgan pedagogik

² Мурожаатномаи Ш.М. Мирзиёев. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлиси Мурожаатномаси. – Т. 2018, 19-20-бетлар.

innovatsiyalardan xabaror bilish orqali pedagog faoliyatida ulardan faol foydalanish borasidagi amaliy harakatlar mazmunini yoritilgan.

Amerikalik psixolog E.Rodjers o'z tadqiqotlarida innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jarayonda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo'lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo'lgan tayyorlik darajasi hamda muayyan shaxslar toifalari o'rtasidagi innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o'rgangan.

"Innovatsiya" tushunchasi o'zining yangi hayotini "innovatsion kombinatsiyalar"ni tahlil qilish, iqtisodiy tizimlarning rivojlanishidagi o'zgarishlar natijasida XX-asrning boshida avstriyalik va amerikalik iqtisodchi Y.Shumpeterning ilmiy ishlarida boshlagan. Shumpeter 1900-yillarda iqtisodda ushbu terminni ilmiy qo'llashga kiritgan dastlabki olimlardan edi. Innovatsiyaga har qanday turdagi yangilik sifatida emas, balki mavjud tizimning samaradorligini jiddiy ravishda oshiradigan omil sifatida qarashimiz lozim. Keng tarqalgan yangilish fikrlashlarga qaramasdan innovatsiyalar kashfiyotlardan farq qiladi Innovatsiyalarning ilmiy kashfiyotlar va ixtirolardan farqi ilm-fan - bu ma'lum mablag'larni bilimlar va g'oyalarga aylantirish. Innovatsiyalar - bu bilimlar va g'oyalarni mablag'larga aylantirishdir. Ixtiro - bu yangi konsepsiyani yaratish demak. Innovatsiya - bu ixtironing amaliy ahamiyatini ajratib ko'rsatish va uni muvaffaqiyatli sotiladigan mahsulotga aylantirish.

Iqtisodiy adabiyotlarda "innovatsiya" tushunchasiga ta'rif berish uchun turli xil yondashuvlar paydo bo'la boshladi. E.A.Utkinning yondashuviga ko'ra innovatsiya deganda "ishlab chiqarishga joriy etilgan ob'ekt tushuniladi"³Stepanovanning fikriga ko'ra, "innovatsiya" tushunchasi ilmiy-texnika salohiyatini real, yangi mahsulot va texnologiyalarni yuzaga chiqaradigan jarayon sifatida talqin etiladi⁴.

L.Vodachek va O.Vodachkova innovatsiyalarni "korxona faoliyatining tizim sifatida maqsadli o'zgarishi"⁵ deb ta'riflaydi."Innovatsiya" tushunchasining yuqoridagi ta'riflari o'zgarishlarni mikroiqtisodiy xususiyatini aks ettiradi va bu yerda ular tashkilot faoliyatini modernizatsiyalash omili sifatida ko'rib chiqilgan. B.Santoning fikriga ko'ra, innovatsiya - bu yuqori sifatli texnologiyalar yaratiladigan texnik, ijtimoiy-iqtisodiy jarayon.

L.A.Baev va E.V.Shugurov fikriga ko'ra, "innovatsiya" tushunchasini aniqlashda quyidagi yondashuvlar mavjud ob'ektga ko'ra yondashuv; jarayonli yondashuv; ob'ekt-nafililik yondashuvi; jarayon-nafililik yondashuvi; jarayonli-moliyaviy yondashuv⁶

Obyektga ko'ra yondashuvga asosan, ilmiy-texnik taraqqiyotning natijasi - yangi texnika va texnologiya - innovatsiyalar bo'lib xizmat qiladi. Ob'ekt mezoni quyidagilarni alohida ajratib ko'rsatish imkonini beradi: bazis innovatsiyalar - yirik ixtirolarni amalga oshirishdan iborat, texnologiyalarning yangi avlodini yaratishga sabab bo'lgan innovatsiyalar; takomillashtiruvchi innovatsiyalar, ya'ni ilmiy-texnologik siklning barqaror rivojlanishi bosqichida ko'p uchraydigan kichik ixtirolarni amalga oshiruvchi innovatsiyalar; soxta innovatsiyalar (ratsionalizatorlik innovatsiyalar) texnika va texnologiyalarning eskirgan avlodlarini qisman takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'lib, odatda texnik taraqqiyot sekinlashishiga olib keladilar, chunki ular jamiyatga hech qanday samara bermaydi yoki salbiy ta'sir ko'rsatadi. **Ob'ekt-nafililik yondashuviga ko'ra**, innovatsiya yangi ilmiy-texnik yutuqlarni joriy etish asosida ishlab chiqarilgan yangi

³ Уткин Э.А. Управление компаниями. Москва, 1997.-304 с.

⁴ Степанова И.П. Инновационный менеджмент. Учебник. 2014.-277 с

⁵ Водачек Л., Водачкова О. Стратегия управления инновациями на предприятии. Москва, Экономика, 1989.-167 с.

⁶ Баев Л.А. Системный подход к выявлению инноваций. 2008- 34 с.

iste'mol qiymati sifatida ta'riflanadi. Bu yerda innovatsiyaning nafililik vazifasi ustunlik qiladi - jamiyatning yuqori nafilikka ega bo'lgan ehtiyojlarini qondirish qobiliyati. **Jarayon-nafililik yondashuvi** doirasida ob'ekt-nafililik yondashuvdan farqli o'laroq, "innovatsiya" kategoriyasiga yangi amaliy vositani barpo etish, tarqatish va qo'llashning yaxlit jarayoni sifatida qaraladi. **Jarayon-moliyaviy yondashuv** nuqtai nazaridan, innovatsiya - bu yangiliklarga sarmoya kiritish, yangi asbob-uskunalar, texnologiyalar va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish uchun moliyaviy resurslarni investitsiyalash jarayoni⁷.

"Innovatsiya" kategoriyasining tavsifi shundan dalolat beradiki, uning asosiy elementi sifatida innovatsion faoliyatning pirovard natijasi - yangi mahsulot xizmat qiladi, shuningdek, yangidan yaratilgan yoki takomillashtirilgan texnik-texnologik jarayon hisoblanadi.

Ta'lim innovatsiyalari - talim sohasidagi yoki o'quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondoshuv asosida yechish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalardir.

Yangilik - vosita sanalib, u aksariyat holatlarda yangi metod, metodika, texnologiya va b. ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Y.Shumpeterning innovatsion nazariyasida noaniqlik va innovatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik borligi ko'p marotaba ta'kidlangan⁸. Shu bilan birga, innovatsiyalar bir qator tashqi omillar (yangi qonunlar, globallashtirish va boshqalar) ta'sirida faollashadi, ularning asosida innovatsiyalarni ishlab chiqarish yoki nafililik funksiyalarning o'zgarishi sifatida tavsiflash mumkin. Innovator-tadbirkor ishlab chiqarish va iqtisodiy jarayonga noaniqlikni kiritadi.

1.2. Innovatsiya va jamiyat

Bugungi kunda jahon taraqqiyoti informatsion-innovatsion davrida kechmoqda. Bu jarayonning harakatlantiruvchi kuchi - bu

⁷ Норов А.Э. Инновацион фаолият ва унинг натижаларини тижоратлаштиришнинг назарий ва услубий асослари "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" Ilmiy elektron jurnali. (№ 00045) <http://iqtisodiyot.tsue.uz> № 1- 2020 y. 116-131 b.

Шумпетер ⁸ И.Н. Теория экономического развития. Москва, Прогресс, 2010. - 344 с

ilmiy yutuqlar, yangi texnologiyalarni jadal o'zlashtirish va samarali boshqarishga asoslanadigan o'zgarishlardir. Innovatsion faoliyat davrida yangiliklar, innovatsiyalar, tom ma'noda ta'lim jarayoniga kirib keladi. Bugun biz davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan **innovatsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz**. Bu bejiz emas, albatta. Yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi.

Davlatimiz rahbari qayd etganidek, bugun biz davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan innovatsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas, albatta. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi.

O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonunining qabul qilinishi (2020 yil 24 iyul) "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" Davlat dasturida nazarda tutilgan tegishli huquqiy zaminni yaratish borasidagi muhim qadam bo'ldi. Ushbu qonun taraqqiyotimizni kafolatlovchi, uni yanada jadallashtiruvchi yangi g'oya, yangi kashfiyotlar, ilmiy ishlanmalarni yaratish hamda hayotga joriy etilishining ishochli huquqiy mexanizmlarini mustahkamlab benihoya muhim ahamiyat kasb etadi.

Qonunda ifodalangan ta'rifga, ko'ra innovatsiya - fuqarolik muomalasiga kiritilgan yoki shaxsiy ehtiyojlar uchun foydalaniladigan, qo'llanilishi amaliyotda katta ijtimoiy-iqtisodiy samaraga erishishni ta'minlaydigan yangi ishlanma. Innovatsion faoliyat esa, yangi ishlanmalarni tashkil etish, shuningdek ishlab chiqarish sohasida ularning o'tkazilishi va amalga oshirilishini ta'minlash bo'yicha faoliyatdir⁹.

O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2015 yilda O'zbekiston 141 ta davlat orasida 122- o'rinni egallagan. 2020 yildagi uzoq davom etgan tanaffusdan so'ng, mamlakatimiz 131 ta davlat orasida 29 pog'onaga ko'tarilib,

⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги ҳузурида Илғор технологиялар марказини ташкил қилиш тўғрисида" ги 104.2018 й. ПҚ-3674 Қарори

93-o'rinni egallagan holda reytinga qaytdi. 2021 yilda mamlakat 86-o'rinni egallagan. Shu bilan birga, joriy yilda innovatsiyalarga sarflangan mablag'lar bo'yicha O'zbekiston 7 pog'onaga ko'tarilib, 68-o'rinni, innovatsiyalar natijalari bo'yicha esa 9 pog'onaga ko'tarilib, 91-o'rinni egalladi.

Global innovatsion indeks (The Global Innovation Index) — bu AQShning Kornell universiteti, Fransiyaning Insead biznes maktabi va Butunjahon intellektual mulk tashkiloti bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan mamlakatlarning innovatsion rivojlanish darajasini baholovchi tadqiqotdir. Global innovatsiyalar indeksi 81 ko'rsatkichdan iborat bo'lib, iqtisodiy taraqqiyotning turli darajalarida bo'lgan mamlakatlarning innovatsion rivojlanishini tavsiflaydi.

Ushbu indeks ikki guruh ko'rsatkichlarining o'rtacha qiymati asosida hisoblanadi. Birinchi guruhga innovatsiyalarni joriy etish (Innovation Input) uchun mavjud resurslar va shart-sharoitlar, institutlar, inson kapitali va tadqiqotlar, infratuzilma, ichki bozor va biznesning rivojlanganlik darajasi kiradi. Ikkinchi guruhga innovatsiyalarni joriy etish (Innovation Output) natijasida erishilgan amaliy natijalar – texnologiyalar va iqtisodiy bilimlar rivojlanishi, shuningdek, ijodiy faoliyat natijalari kiradi.

Mamlakatimizda o'zining huquqiy asoslariga ega bo'lib, keng quloch yozayotgan innovatsion faoliyat quyidagi asosiy prinsiplarga tayanadi:

- innovatsion faoliyatning erkinligi; innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashdan teng foydalanilishini ta'minlash;
- innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning oshkoraligi va aniq yo'naltirilganligi;
- raqobatni rivojlantirishga ko'maklashish;
- axborotni erkin almashish; innovatsion faoliyat natijasida yaratilgan intellektual mulk ob'ektlarini huquqiy muhofaza qilish;
- fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga, atrof-muhitga zarar yetkazmaslik.

Qonunda innovatsion faoliyat sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari, Hukumatning, vakolatli davlat organi (Innovatsion rivojlanish vazirligi), davlat boshqaruvi organlarining,

qolaversa, mahalliy davlat hokimiyati organlarining tegishli vakolatlari mufassal belgilangan.

Ilmiy-texnik taraqqiyotning asosi bo'lib tashkilotning har xil sohalarida qo'llaniladigan va innovatsiyalarni yaratilishiga sabab bo'ladigan ixtirolar va kashfiyotlar xizmat qiladi. Amaliy qo'llanilishidan so'ng ixtirolar innovatsiyalarga aylandi. Ular jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarining faol bo'g'ini hisoblanmoqda. Zamonaviy makonni bunday o'zgarishlarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. "Innovatsiya" tushunchasi deyarli barcha sohalarida qo'llaniladi, uy sharoitida ham, professional darajada ham, shu jumladan davlat rahbarlari va xalqaro tashkilotlar darajasida ham dolzarb mavzu hisoblanadi.

Inson intellektual faoliyati, uning fantaziyasi, ijodiy jarayoni, kashfiyotlari, ixtirolari va ratsionalizatorligining yakuniy natijasi hisoblanadi.

Ta'lim tizimidagi innovatsiyalarni pedagogik jarayonga kiritish 4 bosqichda amalga oshiriladi:

1. Muammoli tahlil asosida aniqlash.
2. Mo'ljallanayotgan ta'lim tizimini loyihalash.
3. O'zgarishlar va yangiliklarni rejalashtirish.
4. O'zgarishlarni amalga oshirish.

Innovatsion faoliyatga tayyorlashdan maqsad rahbarning yangilikka intiluvchanligini, o'z ustida mustaqil ishlash ko'nikmasi va malakasini shakllantirish, yangi pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlardan foydalanib, dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarni o'tkazish malakasini takomillashtirishdan iborat.

Innovatsiya - boshqarish shakllarining yangi turlarini ishlab chiqish va amalda qo'llashga yo'naltirilgan faoliyatdir.

Innovatsiya - yangi kiritilgan sharoit, jamiyatning rivojlanishi ta'sirida o'zgarayotgan inson ehtiyojlarini qondirish uchun yangi amaliy vositani yaratish, tarqatish va foydalanishning majmuaviy jarayonidir.

Kelib tushayotgan fikrlarni tizimga solish. Muassasa faoliyatini rivojlantirishga doir ma'lumotlar yig'ish.

G'oyaning aniqlanishi.

G'oyani amaliy jihatdan amalga oshirish imkoniyatlarini aniqlash.

Amalga oshirish dasturini ishlab chiqish.
Vazifalarni taqsimlash.
Natijalarni tahlil qilish.
Psixolog olim B.Blum taksonomiyasidan foydalanish maqsadni belgilashda, tahlil etishda, kerakli fikr va mulohazalarga kelishda muhim

Bilish- ta'riflash-tasvirlash-nomlash-ijod qilish.

Qo'llash- foydalanish- namoyish etish-aniqlash-tatbiq etish.

Analiz- guruhlash-taqsimlash-tekshirish-ajratish.

Sintez- rejalashtirish-tizimga solish-umumlashtirish.

Baholash- asoslash- tashhislash-o'lchash-taqqoslash

Innovatsion rivojlanishni boshqarish mazmunini quyidagi qoidalar bilan ifodalash mumkin: - innovatsiyalarni oldindan ko'rish va rivojlantirish kerak; - yangiliklarni tezlashtirish va joriy etish zarur; - innovatsiyalarga tayyorgarlik ko'rish kerak; - innovatsion jarayonlarni ma'lum darajada to'xtatib turish va silliqashtirilishi mumkin; - tashkilot innovatsion faoliyatini boshqarishning ma'lum darajasini ta'minlash lozim.

1.3. Ta'lim sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirish. Ta'lim sohasidagi asosiy yangiliklar. Innovatsiyalarning mohiyati

Hozirgi vaqtda "Innovatsiya" tushunchasi juda keng qo'llanilmokda. Innovatsiya so'zi inglizcha so'z bo'lib-«innovatsion» yangilik kiritish degan ma'noni bildiradi, ya'ni tizim ichki tuzilishini o'zgartirish, deb ta'riflanadi. «Innovatsiya» tushunchasi birinchi marta XIX asrda madaniyatshunoslar o'rganishlarida paydo bo'ldi va bir madaniyat elementlarini boshqasiga joriy qilish ma'nosini bildirgan. Uning bu mahnosi hozirgacha etnografiyada saqlanib qolgan.

XX asr boshlarida yangi bilim sohasi yangiliklarni kiritish, qo'llash yuzaga keldi. U mahsulot ishlab chiqarish sohasida texnik yangiliklarni kiritish qonuniyatlarini o'rgana boshladi. Yangiliklarni kiritish haqidagi fan - innovatika -firmalarning yangi reja, xizmatlarni ishlab chiqish va tatbiq etish faoliyatiga talablar keskin oshib borishi aks ettirilgan holda paydo bo'ldi.

30-yillarda AQShda «firmaning innovatsion siyosati», «innovatsion jarayon» atamaları paydo buldi. 60-70- yillarda g'arbda firmalar va boshqa korxonalar amalga oshirilayotgan yangiliklarni empirik tekshirishlar keng quloch yoyadi. Jahon pedagogik jamoatchiligining qiziqishi maxsus innovatsion xizmat, nashriyot, jurnallar nnnovatsion maqolalar ko'rinishida bo'lyapti.

Xususan, YuNESKO qoshida ta'limni rivojlantirish Osiyo pedagogik innovatsiyalar markazi mavjud bo'lib, dunyodagi turli mamlakatlardagi pedagogik yangiliklarni umumlashtirib, ta'lim masalalari bo'yicha xalqaro byuro bilan birgalikda pedagogik jamoatchilikka maxsus nashrlarda ular haqida ma'lumotlar tarqatadi.

Innovatsion jarayonning mikrostrukturasini o'rganib olishlar yangilik kiritishning «hayotiy sikli, (davri)» konsepsiyasini alohida ko'rsatdilar, u yangilik kiritish vaqt davomida o'tib boradigan jarayon, degan fikrdan kelib chiqadi. Bu jarayonda yangilikning yaratilishi va ijro etilishini ta'minlovchi faoliyatlarni turlarga ajratuvchi bosqichlarga bo'linadi.

Innovatsion jarayonni bosqichlari quyidagilar:

1-bosqich. Yangi g'oya paydo bo'lishi yoki yangilik konsepsiyasn yuzaga kelishi, uni shartli ravishda fundamental va amaliy ilmiy tekshirishlar (yoki birdan paydo bo'ladigan) natijalardan kelib chiqadigan yangilik bosqichi deb ataydilar.

2- bosqich. Kashf etish vaqti, ya'ni amalga oshgan ob'ekt, moddiy yoki ma'naviy mahsulot namunasi ko'rinishidagi yangilik yaratish.

3-bosqich. Yaratilgan yangilikka amaliy ko'payish topilib uni qo'shimcha ishlab mukammallashtirish amalga oshiriladi. Bu bosqich yangilik kiritishdan mustahkam samaradorlikka erishish bilan yakunlanadi. Shundan so'ng yangilikning mustaqil mavjudligi boshlanib, yangilik kiritish jarayoni keyingi bosqichga o'tadi, bu bosqich faqatgina yangilikni qabul qilish shartidagina amalga oshadi. Yangilikdan foydalanish davrida keyingi bosqichlar ko'rinadi.

4-bosqich. Yangilikning tarqalishi uning yangi sohalarga diffuziyalanib (qo'shilib) keng tatbiq etilishidan iborat.

5-bosqich. Yangilikning biror sohada hukmron bo'lishi, bunda xususan yangilik o'z yangiligini yo'qotib, yangilik sifatida mavjud bo'lmay qoladi. Bu bosqich yangi samarali yangilik paydo bo'lishi yoki uning yanada samarasi bilan almashishi bilan yakunlanadi.

6-bosqich. Yangilikning qo'llanilish doirasi qisqarib, yangi mahsulotlar bilan almashadi.

Pedagogika fanidag'oyalarning ishlanganlik darajasiga muvofiqlik jihatlari bo'yicha umumiy va qisman innovatsion loyihalarga shuningdek, pedagogik amaliyotda ulardan foydalanish tahlili asosida **umumiy pedagogik innovatsiyalarga ajratish mumkin, bular quyidagilar:**

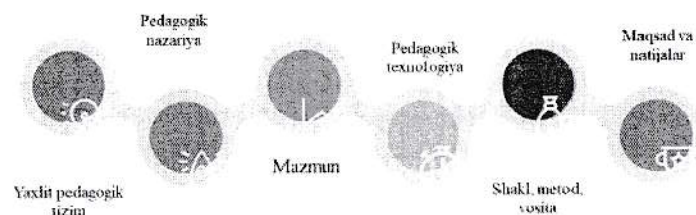
1) Pedagogika fani tizimi va pedagogik amaliyotni yangi bo'lmagan, biroq doimiy dolzarb va o'quv-tarbiya jarayonining umumiy g'oyalari va amaliy texnologiyalarini o'zida mujassam qilgan.

2) Insonparvalik pedagogikasining barcha nazariy qoidalari va amaliy texnologiyalarining yig'indisi jamlangan.

3) Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishga yangi g'oyaviy yondashuvga asoslangan.

4) Axborotlashtirish, ommaviy kommunikatsiyalashning yangi g'oyalari va vositalarini qo'llashga asoslangan texnologiyalarni innovatsion texnologiyalar hisoblanadi.

Pedagogik tizimda innovatsion tuzilmalarning bosh yo'nalishi:

Tizim osti tuzilmalarining chuqurligi bo'yicha innovatsion yangi kiritmalarning mohiyati, sifati va maqsadga muvofiqligi haqida xulosa qilish mumkin. Yangilikdan farqli o'laroq, innovatsiya – bu iqtisodiy samara olish uchun yangiliklarni amalda qo'llashdan iborat bo'lgan hodisadir. Innovatsiyaning hayot siklining asosiy tarkibiy qismlari ko'rsatilgan.

Bilimlar yig'ish-muammoning tahlili, uni yechimi bo'yicha g'oya paydo bo'lishi, inovatsion taklifni shakllantirish, baholash va tanlash

Amalga oshirish-innovatsiyon takliflarni yangilik kiritib amalga oshirish

Tarqatish Ko'paytirish, boshqa ob'ektlarda innovatsiyalarni ko'p marotaba takroriy ishlab chiqarish

Ommaviylashtirish -Innovatsiyani tobora oddiy tovarga aylanishi

1.4. "Maktabgacha Ta'lim va Tarbiya to'g'irisida" g'iqonunda inovatsiyalar haqida. Maktabgacha ta'limni o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar fanining nazariy asoslari

Har qanday innovatsiyada "yangi", "yangilik" tushunchalari muhim ahamiyatga ega. Turli munosabat va jarayonlarga kiritilayotgan yangilik mazmunan xususiy, sub'ektiv, mahalliy va shartli g'oyalar tarzida namoyon bo'ladi. Xususiy yangilik munosabat, ob'ekt yoki jarayonga tegishli elementlardan birini o'zgartirish, yangilashni nazarida tutadi.

R.N.Yusufbekova innovatsiyalarni pedagogik nuqtai nazardan ko'rib chiqishga e'tiborni qaratadi. Xususan, pedagogik innovatsiyalar muallif tomonidan ta'lim va tarbiya jarayonida avval ma'lum bo'lmagan, qayd qilinmagan holat yoki natijaga olib boruvchi pedagogik hodisaning o'zgarib turishi mumkin bo'lgan mazmuni ekanligi ta'kidlanadi.

Rossiyalik olimlar A.I.Prigojin, B.V.Sazonov, V.S.Tolstoy, N.P.Stepanov va b. esa innovatsion jarayon hamda uning tarkibiy qismlarini o'rganishga e'tiborni qaratgan.

Bu o'rinda ular innovatsion jarayonning tashkil etilishiga nisbatan quyidagi ikki yondoshuv mavjud ekanligini e'tirof etadi:

1) yangilikning individual mikro darajasi (unga ko'ra qandayir yangi g'oyaga amaliyotga joriy etiladi);

2) alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o'zaro ta'sirini ifodalovchi mikro daraja (bu o'rinda alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o'zaro ta'sirlanishi, birligi, raqobati va birining o'rnini ikkinchisi tomonidan egallanishi ahamiyatli sanaladi).

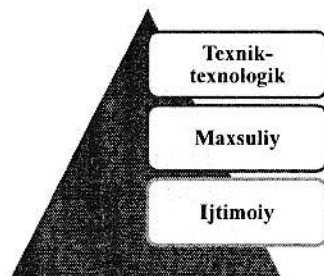
Sub'ektiv yangilik ma'lum ob'ektning o'zini yangilash zaruriyatni ifodalaydi. Mahalliy yangilik alohida olingan ob'ekt uchun kiritilayotgan yangilikning amaliy ahamiyatini tavsiflash uchun xizmat qiladi.

«Yangiliklarni joriy qilish» tushunchasi, bizningcha, yangilik, hamda ana shu yangilikni amaliyotga joriy etish jarayonidir.

Yangilik -bu alohida olingan shaxs uchun yangi bo'lgan g'oyadir, bu g'oya ob'ektiv ravishda yangi yoki yangi emasligi ahamiyat kasb etmaydi, biz uni vaqt bo'yicha -yangilik ochildan payt yoki undan birinchi marta foydalanilgan paytda aniqlaymiz.

«Novatsiya» va «innovatsiya» tushunchalari o'rtasidagi asosiy farqlarni ko'rsatib o'tish zarur. Buning uchun islohot faoliyatining aniq shakli, mazmuni va ko'lami asos bo'lib xizmat qiladi. Agar faoliyat qisqa muddatli bo'lsa va yaxlit tizim xususiyatiga ega bo'lmasa, o'z oldiga muayyan tizimdagi faqat ba'zi elementlarni o'zgartirishni vazifa qilib qo'ygan bo'lsa, u holda innovatsiya bilan muloqot qilamayotgan bo'ladi. Agar faoliyat ma'lum konseptual yondashuv asosida amalga oshirilayotgan bo'lsa va uning natijasi ugla tizim rivojlanishiga yoki uning prinsipial o'zgarishiga olib kelsagina innovatsiya deya olamiz.

Yangilikni joriy qilish predmet mazmuniga ko'ra uchta asosiy guruhga bo'linadi:

Bunda faoliyatning yangi yo'nalishlari ochiladi, yangi texnologiyalar yaratiladi, faoliyatning yangi sifat natijalariga erishiladi, natijada amaliyotning o'zi ham yangilanadi. Innovatsiyaning amaliyotga kiritilishi innovatsion jarayonlarda amalga oshiriladi.

1.5.Ta'limda innovatsiyalarni tavsiflash: ta'lim tizimidagi yangiliklar; ta'limni tashkil etishdagi innovatsiyalar; ta'lim vositalari, usullari va shakllari

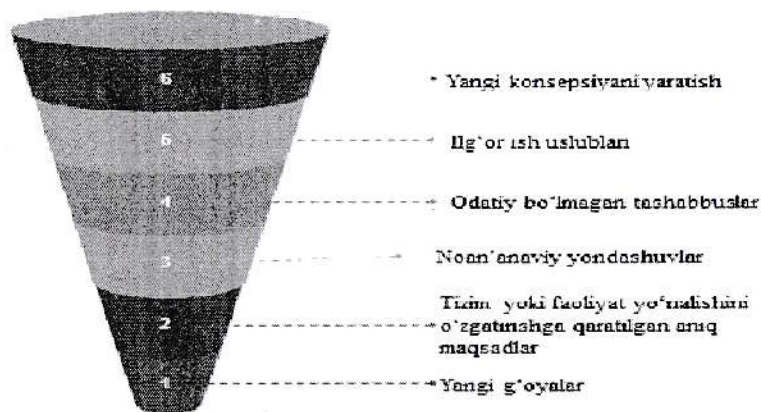
Hozirgi kunda davlatimiz rahbari tomonidan qabul qilinayotgan ko'plab me'yoriy-huquqiy hujjatlarning qabul qilinishi tufayli ilm-fan va innovatsiya faoliyati sohasidagi asosiy yo'nalishlar rivojlanish yo'liga tushib oldi¹⁰. Ilmiy-texnik salohiyat mustahkamlangani, ilmiy tadqiqotlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning yirik muammolarini hal etishga yo'naltirilgani, mamlakatimizda innovatsiya faoliyatini faollashtirish, belgilangan vazifalarni hal etish uchun katta miqdorda valyuta mablag'lari ajratilayotgani shular jumlasidandir.

Innovatsiyaga har qanday turdagi yangilik sifatida emas, balki mavjud tizimning samaradorligini jiddiy ravishda oshiradigan omil sifatida qarashimiz lozim. Keng tarqalgan yangilik fikrlashlarga qaramasdan innovatsiyalar kashfiyotlardan farq qiladi.

Milliy innovatsiya tizimi ilm-fan, sanoat va jamiyat o'rtasida iqtisodiyotni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, innovatsion taraqqiyot ehtiyojlari esa ilmiy faoliyat ravnaqini belgilab beradi va rag'batlantiradi. Innovatsiyalar turli ko'rinishga ega.

Quyidagilar innovatsiyalarning asosiy ko'rinishlari sanaladi:

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Инновацион гоялар, технологиялар ва лойиҳаларни амалий жорий қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" ги04.2018 й. ПК-3682Қарори

Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion jarayonlarni tashkil etishda o'ziga xos yondoshuvlar kuzatiladi. Ular quyidagilardan iborat:

Gnostik-dinamik yondoshuv (unga ko'ra pedagoglar pedagogik innovatsiyalar, ularning turlari, yaratilishi, amaliyotga tadbiq etilishi, xorij mamlakatlarida yaratilgan ilg'or pedagogik (ta'limiy) innovatsiyalar va ularni o'rganish, mahalliy shart-sharoitlarni inobatga olgan holda amaliyotda ulardan foydalanishga doir bilim, ko'nikma, malakalarni izchil o'zlashtiradilar, o'z faoliyatlarida pedagogik innovatsiyalarni faol qo'llash borasidagi tajribalarni o'zlashtiradilar).

Individual faoliyatli yondoshuv (bunda pedagoglar o'zlarining individual imkoniyatlari, qobiliyatlari, tajribalariga tayangan holda amaliyo faoliyatda pedagogik innovatsiyalarni qo'llashda muayyan izchillikka erishadilar).

Ko'p sub'ektki (dialogik) yondoshuv (mazkur yondoshuv pedagogik jarayonda innovatsiyalarni hamkasblarning o'zaro, xususan, ko'p yillik ish tajribasi, kasbiy mahorat va tajribaga ega pedagoglarning faoliyatlari bilan tanishish, ularning ta'lim innovatsiyalarini samarali, maqsadli va uzluksiz qo'llashga doir tavsiya hamda ko'rsatmalaridan foydalanishlarini ifodalaydi).

Insonparvarlik yondoshuvi (ushbu yondoshuv pedagogik jarayonda innovatsiyalarni qo'llashda ta'lim oluvchilarning imkoniyatlari, xohish-istaklari, qiziqishlari, bilim, ko'nikma va malakalari darajasini inobatga olish maqsadga muvofiqligini yoritishga xizmat qiladi).

Individual-ijodiy yondoshuv (unga ko'ra har bir pedagog faoliyatini o'rganilayotgan mavzu, o'quv materialining mohiyati, shuningdek, o'z imkoniyatlari, salohiyati, mahorati, ish tajribasidan kelib chiqqan holda ta'lim va tarbiya jarayonlarini ijodiy ishlanmalar asosida tashkil etadi).

Innovatsiyalarning ilmiy kashfiyotlar va ixtirolardan farqi:

Ilm-fan – bu ma'lum mablag'larni bilimlar va g'oyalarga aylantirish.

Innovatsiyalar – bu bilimlar va g'oyalarni mablag'larga aylantirishdir.

Ixtiro – bu yangi konsepsiyani yaratish demak. **Innovatsiya** – bu ixtironing amaliy ahamiyatini ajratib ko'rsatish va uni muvaffaqiyatli sotiladigan mahsulotga aylantirish.

Innovatsiya-bu bozor talabidan kelib chiqqan holda jarayonlar va mahsulotlarning sifatli o'sish samaradorligini ta'minlash uchun joriy etilgan yangilikdir. Inson intellektual faoliyati, uning fantaziyasi, ijodiy jarayoni, kashfiyotlari, ixtirolari va ratsionalizatorligining yakuniy natijasi hisoblanadi.

Savol va topshiriqlar

1. Pedagogik innovatsiyalarning kelib chiqish tarixiga izoh bering
2. Pedagogik innovatsiyalarning dastlabki tushunchalari haqida olimlarning fikrlarini ayting.
3. Pedagogik tizimda innovatsion tuzilmalarning bosh yo'nalishlari qaysilar?
4. Innovatsiyalarning asosiy ko'rinishlariga misol keltiring.
5. Innovatsiyalarning ilmiy kashfiyotlar va ixtirolardan farqi nimada?
6. Yangilikni joriy qilish predmet mazmuniga ko'ra nechta asosiy guruhga bo'linadi:

7. Innovatsion jarayonning tashkil etilishiga nisbatan qanday yondoshuv larmavjud?

8. Innovatsion jarayonni bosqichlari nechata va ularni izohlab bering.

9. Innovatsiyaning asoschisi kim?

10. Ta'lim tizimidagi innovatsiyalarni pedagogik jarayonga nechabosqichda amalga oshiriladi?

II BOB.

PEDAGOGIK INNOVATSIYALAR VA ULARNING JORIYLANISHINI TASHKIL ETISH

2. 1. Pedagog va tarbiyachilarning innovatsion faoliyati

Pedagog bilan bola o'rtasida aloqalarning o'rnatilishi tarbiyachi bilan tarbiyalanuvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar samaradorligining asosiy sharti quyidagilar:

Bolani, uning his-tuyg'ulari, kechinmalari, xohish-istaklarini to'la qabul qilish. Bolalar muammolari yo'q. Bolalarning his-tuyg'ulari kechinmalar kuchiga ko'ra kattalarning his-tuyg'ularidan kam emas. Bundan tashqari, yosh xususiyatlariga, tashqi ta'sirlarga beriluvchanligi, shaxsiy tajribaning kamligi, irodaning kuchsizligi, his-tuyg'ularning aql-idrok ustidan ustun kelishiga ko'ra bolaning kechinmalari alohida ta'sirchanlik kasb etadi va uning keyingi hayotiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun tarbiyachi bolani tushunishi va qabul qilishini ko'rsatishi juda muhim. Bu tarbiyachi bolaning xatti-harakati va ishlariga sherik (hamdard) bo'ladi, degani emas. Qabul qilish - bolaning fikriga qo'shilish, unga rozi bo'lish emas.

Tanlash erkinligi. Tarbiyachi turli yo'llar bilan muayyan natijaga erishishga harakat qilishi shart emas. Tarbiyada «Maqsad har qanday vositalarni oqlaydi», degan shior o'rinsizdir. Pedagogzinhor bolani majbur qilishi, biror narsani bo'yniga olishga ko'ndirishi kerak emas. Har qanday tadqiq istisno qilinadi. Bola o'zining shaxsiy qarori (fikri)ga haqli ekanligini tarbiyachi yodda tutsa yomon bo'lmasdi, bu fikrni tarbiyachi o'z nuqtai-nazari bo'yichanoto'g'ri hisoblansaham.

Tasavvur qiling, yig'lab turgan yetti yoshli Umida oldingizga kelib: «Dilnoza men bilan do'stlashishni istamayapti», -deydi. Tarbiyachi Umidani chalg'itishga urinib ko'rar. Mana shularning o'zi muomaladagi to'siqlardir. Chunki bu va boshqa hatti-harakatlar bolaning yig'isini to'xtatishga qaratilgan, ular haqiqatda bola pedagogdan kutayotgan narsaga mos emas.

To'siqlarning verbal (og'zaki) ifodasini tavsiya etamiz.

So'zlar bilan yupatish: «Tinchlan, yig'lama, hammasi yaxshi bo'ladi».

So'rab bilib olish: «Nima uchun Dildora sen bilan do'stlashishni xohlamayapti?» Nima bo'ldi? Urishib qoldilaringmi? Sen uni hafa qildingmi? va hokazo.

Maslahat: «Yig'lashni to'xtat, Dildoraning oldiga yana bor-da, sen bilan do'stlashishni istamasligi sababini bil, o'zingga boshqa do'st top» va hokazo.

Muammodan chetga qochish: «Kel, sen bilan hozir o'ynaymiz, ... yasaymiz va hokazo». (bolaning ko'z-yoshlarini pisand qilmaslik).

Buyruq: «Darhol yig'lashni bas qil! Qani, uvvos solishni to'xtat, eshityapsanmi, senga aytyapman?!».

Pand-nasihati: «Aql bilan o'ylash kerak, arz qilish yaramaydi, yaxshi qizlar urishmaydilar, ular do'stlashishni biladilar va o'z qiyinchiliklarini o'zlari hal etadilar, yaxshi qizlar hech mahal ...» va hokazo.

Gumon, taxmin: «Agar Dildora sen bilan do'stlashishni xohlamayotgan bo'lsa, o'zing biror narsa qilgandirsan, balki sen uni hafa qilgansan?». Ayblash: «Agar u sen bilan do'st bo'lishni istamas ekan, o'zing aybdorsan».

Bolaning his-to'yigularini rad etish: «Yig'lama, hafa bo'lma, bunday arzimagan narsaga iztirob chekish yaramaydi. Buni qarang-a, Dildora u bilan do'st bo'lishni xohlamas emish».

Tanqid: «Albatta, senga o'xshagan yig'loqi qiz bilan hech kim do'st bo'lmaydi».

Ta'lim tizimidagi innovatsiyalarni quyidagicha tasniflash mumkin:

- faoliyat yo'nalishiga qarab (pedagogik jarayondagi, boshqaruvdagi)

- kiritilgan o'zgarishlarning tavsifiga ko'ra (lokal, modulli, tizimli)

- kelib chiqish manbaiga ko'ra (shu jamoa uchun ichki yoki tashqaridan olingan)

2.2. Innovatsiyalarni amalga oshirish usul va mezonlari

Metod-biror harakatni amalga oshirish yo'li, usuli yoki ko'rinishidan iborat.

Bunda harakatni amalga oshirish yo'li deb bajarilishi talab qilinayotgan faoliyat uchun qo'llash mumkin bo'lgan bir nechta yo'llardan oldindan ko'zda tutilgan maqsadga muvofiq ravishda tanlangan yo'lni aytiladi. Masalan, savod o'rgatish yo'llari: oilada o'rgatish, maktabda o'rgatish, boshchada o'rgatish, tarbiyachi yordamida o'rgatish, kitoblar, kompyuter, ko'rgazma qurollar va boshqalar vositasida o'rgatish. Shunga o'xshash sanoqni, arifmetik amallarni o'rgatishda ham yuqoridagiga o'xshash yo'llardan foydalanish mumkin. Shu yo'llardan foydalanib harakatni amalga oshirishda harturli usullarni qo'llaniladi.

Harakatni amalga oshirish **usuli** deb tanlangan ma'lum yo'ldan foydalangan holda oldindan ko'zda tutilgan maqsadga erishish uchun qo'llanadigan harakat usullarini aytiladi. Masalan, savod o'rgatish maqsadida yuqorida aytilgan yo'llardan istalgani tanlangandan keyin, shu har bir yo'l uchun maqsadga muvofiq deb hisoblangan usullarni qo'llaniladi. Bular, oilada, bog'chada, maktabda savod o'rgatishni amalga oshirishda tarbiyachining, tarbiyachining qo'llaydigan ish usullarini; kompyuter, kitob va boshqa ta'lim-tarbiya vositalarini belgilangan maqsadga muvofiq qo'llash usullarini o'z ichiga oladi. Shunga o'xshash sanoq arifmetik amallarni o'rgatish yuzasidan ham tanlangan har bir yo'l o'zigaxos usullarni qo'llashni nazarda tutadi.

Innovatsiyalar, odatda, bir necha muammo kesishgan paytda vujudga keladi va umuman yangi masalalarni hal qiladi, pedagogik jarayonning uzluksiz yangilanib borishiga olib keladi.

1. Ma'lum ilmiy asosga, konsepsiyaga tayanish.

2. Tizimlilik, o'quv-tarbiya jarayoni va uning qismlarining o'zaro mantiqiy bog'lig'ligi.

3. Samaradorligi, ta'lim standartlariga erishishni kafolatlashi, sarflash talab qilinadigan vaqt, kuch va vositalarning me'yor darajasida ekanligi.

4. Boshqalar tomonidan qayta amalga oshirish mumkinligi. Innovatsiya mezonlarikuyidagilardan iborat:

- Innovatsiya amaldagi nazariya doirasida amalga oshiriladi;
- Ko'lam va vaqt bo'yicha chegaralanadi;
- Metodlar yangilanadi va natijasi avvalgi tizimnitakomillashtiradi.

Innovatsiya tizimli, yaxshi va davomli bo'ladi, ma'lum amaliyotda yangi faoliyat tizimini loyihalaydi, amaliyot sub'ektlari pozitsiyalarini to'la yangilaydi.

2.3. Innovatsion jarayon obyekti. Innovatsiyalarni tashkil etish va joriy etish

Har qanday mamlakatning jadal ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanishi asosini innovatsiyalar tashkil etishi hech kimga sir emas. Shuning uchun barcha davlatlar mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy hayotida innovatsion rivojlanishni joriy etishi, yangi g'oya va taraqqiyotning noan'anaviy usullarini qo'llashi tabiiy holdir. Shunday ekan, innovatsion rivojlanishga xos taraqqiyot yo'llari hamda ilg'or ish uslublarini tadqiq etish, uni O'zbekiston sharoitida qo'llash masalalari va buning uchun mamlakatda yaratilgan me'yoriy-huquqiy asosning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning bugungi davriga mos kelishini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion jarayon obyekti-ta'lim-tarbiyajarayoniningishtirokchilari.

Innovatsion jarayon - bu pedagogik yangiliklar, bu yangiliklarning pedagogik hamjamiyat tomonidan o'zlashtirilishi va ulardan ilmiy asosda amaliyotda samarali foydalanishning o'zgarib boruvchi yaxlitligidir.

Ta'lim jarayonidagi innovatsion o'zgarishlar - ta'lim tizimiga har qanday yangilikning kiritilishi bevosita tarbiyachi faoliyatini yangilash va o'zgartirish orqali amalga oshirilishi ham atroflicha o'rganilgan.

Innovatsion faoliyat - bu uzluksiz ravishda yangiliklar asosida ishlash bo'lib, u uzoq vaqt talab qiladi.

Innovatsion faoliyat quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

- innovatsion faoliyatning erkinligi; innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashdan teng foydalanilishini ta'minlash;

- innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning oshkoraligi va aniq yo'naltirilganligi;
- raqobatni rivojlantirishga ko'maklashish;
- axborotni erkin almashish; innovatsion faoliyat natijasida yaratilgan intellektual mulk ob'ektlarini huquqiy muhofaza qilish;
- fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga, atrof-muhitga zarar yetkazmaslik.

P.Podlasiyning fikriga ko'ra, ta'lim innovatsionlari quyidagi o'zgarishlarga olib keladi:

- pedagogik tizimning tamomila o'zgarishi;
- o'quv jarayonining o'zgarishi;
- pedagogik nazariyaning o'zgarishi;
- tarbiyachi faoliyatining o'zgarishi;
- o'quvchi (talaba) faoliyatining yangilanishi;
- pedagogik texnologiyaning o'zgarishi;
- ta'lim mazmunining yangilanishi;
- o'qitish shakl, metod va vositalarining o'zgarishi;
- ta'lim tizimi boshqaruvning o'zgarishi;
- ta'lim maqsadi va natijalarning o'zgarishi

Pedagogning innovatsion faoliyati quyidagilar bilan belgilanadi

Xulosa qilib aytganda, innovatsion faoliyat-yangi ijtimoiy talablar bilan an'anaviy me'yorlarning mos kelmasligi yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan me'yoring yuzaga kelgan me'yor bilan to'qnashuvi natijasida vujudga kelgan qator muammolarni yechishga karatiladi. Innovatsiyalar doimiy ravishda pedagogik faoliyatga yangiliklar olib kirish orqali ta'lim rivojiga hissa qo'shadi, pedagogik faoliyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Innovatsiya-ma'lum bir faoliyat maydonidagi yoki ishlab chiqarishdagi texnologiya, shakl va metodlar, muammoni yechish uchun yangicha yondashuv yoki yangi texnologik jarayonni qo'llash, oldingidan muvaffaqiyatga erishishga olib kelishi ma'lum bo'lgan oxirgi natijadir.

Savol va topshiriqlar

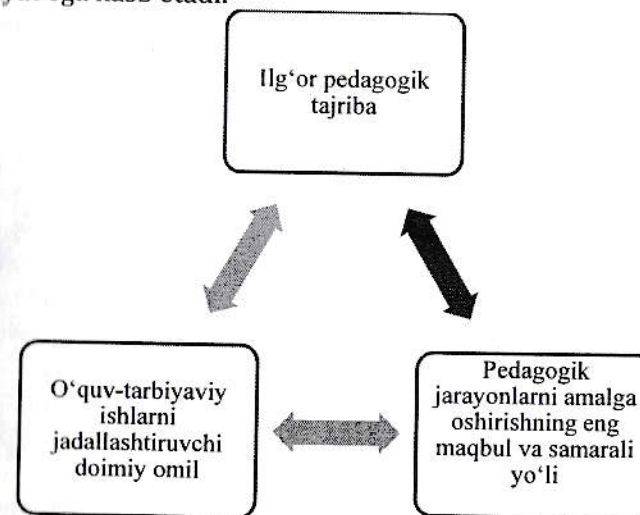
1. Tarbiyachi bilan tarbiyalanuvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar samaradorligi nimalarga bog'liq.
2. Ta'lim tizimidagi innovatsiyalarni tasniflarini keltiring.
3. Innovatsion faoliyat qandaytamoyillarlarga tayanadi?
4. Innovatsiya mezonlari qaysilar?
5. P.Podlasiyning ta'lim innovatsionlariga oid qarashlarini aytib bering.
6. Pedagogning innovatsion faoliyatning belgilarini aniqlang.
7. Innovatsion jarayonga ta'rif bering.
8. Innovatsion faoliyat mazmunini yoritib.
9. Innovatsiyaga ta'rif bering.

III BOB.

ILG'OR PEDAGOGIK TAJRIBANI SHAKLLANTIRISH, O'RGANISH, UMUMLASHTIRISH VA ULARDAN FOYDALANISH

3.1. "Ilg'or pedagogik tajriba" tushunchasi. Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish bosqichlari

Ta'lim islohotlarining hozirgi bosqichdagi vazifalarini muvaffaqiyatli hal etilishiga uning amaliyot bilan mustahkam aloqasi yo'lga qo'yilgandagina erishish mumkin bo'ladi. Bu boradagi muammolarni hal etishda ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish, umumlashtirish, ommalashtirish va tadbir qilib borish muhim ahamiyat ega kasb etadi.

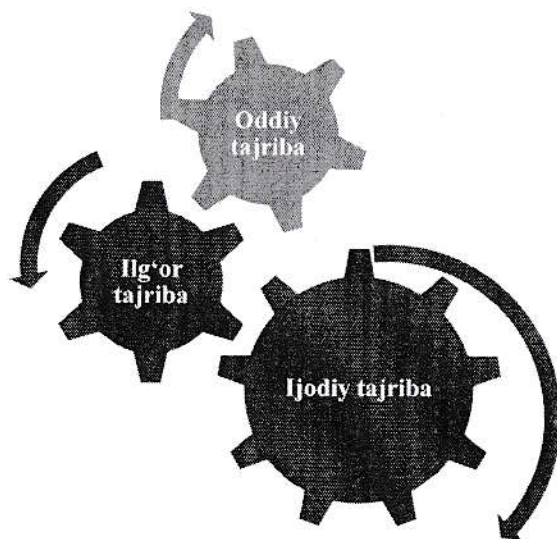
Ilg'or pedagogik tajriba tarbiyachilar tomonidan qo'llaniladigan shakllar metodlar usul va vositalar majmuasida yoki boshqacha aytganda uning tuzgan pedagogik tizimini ifodalovchi texnologiyasida namoyon bo'ladi. Ilg'or pedagogik tajribalarni om-

malashtirish - aniq maqsadga yo'naltirilgan tadbirlarning umumlashgan tizimidir.

Pedagogikada oddiy, ilg'or va ijodiytajribalar o'zaro farqlanadi.

Oddiy tajriba - ma'lum metodik tavsiyalarni tarbiyachi tomonidan o'z imkoniyatlari doirasida muvofiqlashtirib qo'llashni anglatadi. **Ilg'or tajriba** - pedagogika ilmida ilgari surilgan yangi g'oyani ijodiy qayta ishlash va aniq vaziyatlarga tadbiriq qilishda namoyon bo'ladi.

Ijodiy tajriba - tarbiyachining mavjud bo'lganlaridan jiddiy farq qiluvchi, mavjud ilmiy-edagogik qarashlardan tashqariga chiquvchi, yanada mukammalroq yangi g'oyaning amaliy aks ettirishidir.

Ilg'or tajribalarni o'rganish, umumlashtirish va tadbiriq qilishdan maqsad ta'lim jarayonini amalga oshirishning yanada mukammal usullarini joriy qilish orqali uning mazmunini takomillashtirib borishdan iborat. Ilg'or tajribalarni ommaviy tarzda o'rganish va tadbiriq qilish o'quv-tarbiyaviy jarayonlar samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Ta'lim muassasalarining rahbarlari hamda pedagogik jamoalar har bir tarbiyachida ijodiy

ishlash sifatlarini tarbiyalash yo'llarini topishi, rag'batlantirish hamda ommalashtirishga harakat qilmog'i lozim. Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va shunga asoslangan yangi pedagogik hodisalarni va qonuniyatlarni kashf qilish o'quv-tarbiyaviy jarayonlarni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish, o'quv materialini o'qitishning yangi mantiqini amalga kiritish, bilish faoliyati muammolari yechimini topishga, yangi tipdagi o'quv jarayonlarini modelashtirishga turtki berishi mumkin.

Pedagogiktajribalarni o'rganishda quyidagilarga e'tibor qaratish kerak: 1. O'rganish uchun o'zida ta'limning zamonaviy muammolari yechimini aks ettiruvchi tajribani tanlash; 2. Aniqlangan tajribani uzoq davrga mo'ljallab ishlab chiqilgan dastur asosida, o'quv yurtining butun ko'lamini qamrab olgan holda o'rganish;

3. Bu boradagi tadbirlarga o'rganilayotgan tajriba darajasida faoliyat ko'rsata oluvchi tarbiyachilarni imkon darajasida ko'proq jalb qilish; 4. O'rganilayotgan muammoning o'zaro ta'sir qiluvchi va tuzatuvchi xarakterga ega ekanligini e'tiborga olish; 4. Ilg'or pedagogik tajribani uning rivojlanib borish jarayonida o'rganish;

5. Qo'llanilayotgan metod va usullarning erishilgan natijalar bilan bevosita uzviy bog'liqlik omillarini aniqlash.

Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish o'ziga xos mantiqqa va muayyan **bosqichlarga** ega bo'lib, bu jarayonda quyidaga mezonlarga amal qilishilozim.

1. Rejalashtirish. Tajribani o'rganish rejasini ishlab chiqish, vazifalarni o'zaro taqsimlash, olib boriladigan ishning aniq shakl va metodlarini belgilab olish.

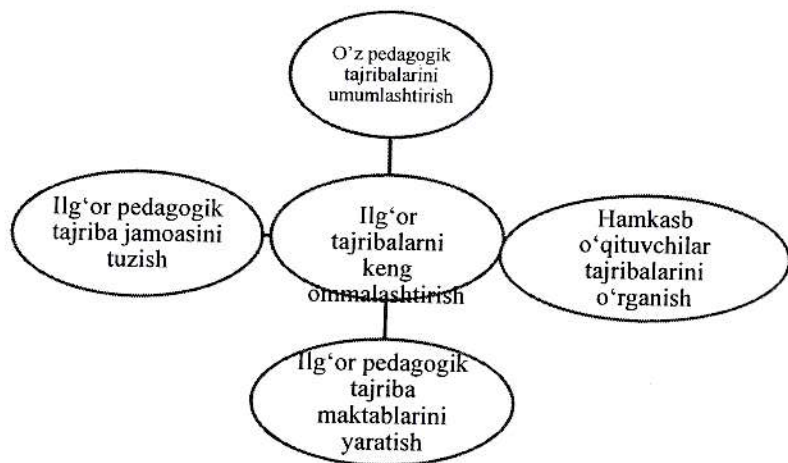
2. Tashkillashtirish vatez moslashuvchanlik.

3. Olingan axborotlardan o'rinli foydalanish. Bunda olingan axborotlarni nafaqat vizual kuzatib, bevosita olingan ma'lumotlar, balki yashirin, ichki bog'lanishlarni ham o'zida aks ettirishi kerak.

4. Nazorat va hisob ishlarini yuritish (bolalar o'zlashtirish darajasi, har bir metod yoki usulning qisman yoki to'laligacha amalga oshirish uchun sarflangan vaqt, foydalanilgan ko'rgazmali vositalar.

5. Tajribani ilmiy asoslashga e'tibor qaratish.

Ijodkor tarbiyachilar ilg'or tajribalarini ommalashtirish ishlari quyidagi bosqichlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq bo'ladi:

Ilg'or tajribalarni ommalashtirishda adabiyotlarni tahlil qilish, daliliy materiallarni yig'ish, kuzatish, pedagogik tahlil va umumlashtirish taqqoslash va tasniflash, tajriba-sinov o'tkazish, bilimlarni nazorat qilish metodlari vositasida amalga oshiriladi.

3.2. Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish rejasini tuzish, olingan natijalarni tahlil qilish; tavsiyalarni ishlab chiqish.

Pedagogik ijodkorlik manbai - **bu pedagogik tajribadir. Pedagogik tajriba** - muammoli vaziyatlarga juda boydir. **Ilg'or pedagogik tajriba** pedagogning o'z pedagogik vazifasiga ijodiy yondoshishini, talabalarning ta'lim- tarbiyasiga yangi, samarali yo'l va vositalarni qidirib topishini tushunamiz. Ijodiy ishlaydigan pedagog faqat talabalarni muvaffaqiyatli o'qitish va tarbiya berish, **ilg'or ish**

tajribalarini o'rganish bilangina cheklanib qolmasdan, taraqqiyotchilik ko'nikma va malakalariga ham ega bo'lishi zarur.

Hozirgi zamon fan va texnika taraqqiyoti pedagogning ijodkor bo'lishini, fanning muhim muammolari yuzasidan erkin fikr yuritish, fan yutuqlarini talabalarga yetkaza olishi, tadqiqot ishlariga o'rgata olishini talab qiladi.

Pedagogik tajriba pedagogning faoliyatini samarali tashkil qilish, ta'lim oluvchilarni tayyorlashning har bir vaziyatida mahoratning yuqori darajasiga erishishda uzluksiz ravishda olib boriladi. Pedagogik mahorat o'z-o'zicha vujudga kelmaganidek, **tajriba** ham hech bir harakat, qiziqish va o'rganishsiz, sinovsiz, tavakkal qilishsiz yuzaga chiqmaydi. Pedagogik faoliyatning eng zaruriy va emosiyalarga, hissiyotlarga boy bo'lishini hisobga olsak, juda og'ir muammolar, dars jarayonlaridagi kutilmagan holatlar, endi o'rganayotgan tarbiyachining faoliyati ham o'z fanining mohir ustasi bo'lgan tarbiyachiga **tajribasini** tinimsiz oshirib borishiga imkon yaratadi.

Tajribali pedagoglar doimo o'zlarida nimanidir, qandaydir qobiliyatini namoyon qilayotgan yoki rivojlantirayotgan bo'ladilar.

Pedagogik tajriba maxsus tashkil etilgan eksperiment asosida ham bo'lishi mumkin. Ijodkor pedagog erishgan natijalari tajribalari tahlilida metodologik tamloyil alohida o'rin tutadi.

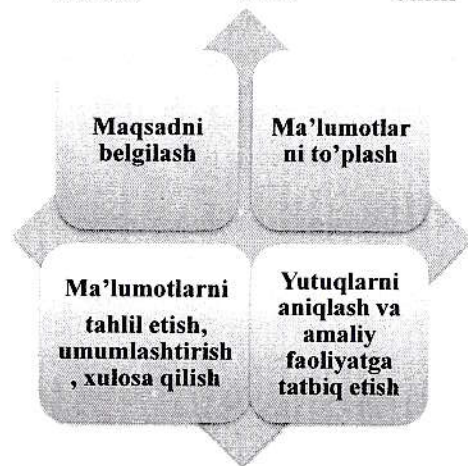
Pedagogik tajribaning yangiligi, dotzarbligi, ilmiy amaliy ahamiyati asoslanadi, oldingi an'ana, tizimga qiyoslanadi. Ilg'or pedagogik tajribaning asosiy ko'rsatkichi innovasion natijasidir. Masalan, tarbiyalanuvchilarning bilim darajasi, mustaqil o'zlashtirishi, olingan bilimlarni erkin qo'llay olishi, tarbiyalanganlik darajasi, bilish motivi, ezgu maqsadi shakllanganligi.

3.3. Ilg'or tarbiyachi-ijro tajribasi tavsifining shakllari: tezislar, maqolalar, pedagogik jurnallar.

Ilg'or pedagogik tajribani o'rganishda materiallar to'plash Pedagogik faoliyat o'z mehnatiga ko'ra ijodiy tavsifga ega. Pedagogik ijodkorlikning asosiy mohiyati pedagogik faoliyatning maqsadi va

xarakteri bilan aniqlanadi. Pedagogik ijodkorlik majmui – pedagogik tajribadir.

Ilg'or pedagogik tajriba deganda tarbiyachining o'z pedagogic vazifasiga ijodiy yondashishi, o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishning yangi shakl, metod va vositalarini izlab topishdir. Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish, unga asoslanib yangi pedagogichodisa va qonuniyatlarni ochish o'quv-tarbiya jarayoniga yaxshi sifatli o'zgarishlar kiritadi, o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish, yangi turdagi o'quv jarayonini modellashtirish muammolarini yechishga sabab bo'ladi. Pedagogik tajriba tarbiyachining o'quv ishlari jarayonida egallaydigan bilim, ko'nikma va malakalari yig'indisidir. Pedagogik tajribani to'plash pedagogik mahoratning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u pedagogic faoliyatni samarali tashkil etish omili hisoblanadi.

Dastlab adabiyotlar ro'yxati tuziladi, asosiy nazariy manbaalar aniqlanadi. Adabiyotlarni o'rganish bo'yicha konspekt, tezis, annotatsiya tuziladi. Maqsadga muvofiq sitatalar yozib olinadi. Sitatalar olganda adabiyotlarning aynan muallifning nomi, nashriyoti, necha sahifaligi va qaysi bobdan olingani ko'rsatiladi. Agar internetdan olingan bo'lsa, manbai va uning sayti aniqlanadi. Demak, adabiyotlar va arxiv xujjatlarining manbalarini maqsadli o'rganish ilmiy pedagogik tadqiqotning samaradorlik shartidir.

Konspektlar tuzish — materiallarni o'rganishning yagona usulidir. Ammo katta ahamiyatga ega bo'lgan konspekt turlari ham mavjud. Bu kitob materialining haqiqiy konspektidir. Ular tadqiqotchiga sitatalardan ko'ra ko'proq foyda beradi.

Konspektlashtirishning asosiy metodlariga quyidagilar kiradi:

Tezis - muallif tomonidan isbotlanadigan yoki inkor etiladigan asosiy fikrlar, g'oya va qonunla'ling majmuidir. Qoidalar ichida haqiqiy materiallar bo'lishi shart emas, lekin har bir qoidadan so'ng varoqning pastki chet qismida kitobda keltirilayotgan omidlarning qisqa ro'yxati bo'lishi zarur.

Ilg'or pedagogik tajribani ilmiy tahlil etishda vaqt teja'lkorligi, tajribaning iqtisodiy afzalligi alohida o'rin tutadi. Ma'lumki, pedagogik mehnatni ilmiy tashkil etish kam mehnat qilib yuqori natija olishdir. Ug'or pedagogik tajribala'li o'rganish ijodkor tarbiyachila'li kashf qilish ta'lim-tarbiya nazariyasini va ahamiyatini boyitadi.

Ilmiy tadqiqotchi ijodkor tarbiyachi bilan yangi tajribala'li yaratishi mumkin, birga izlanish ishlarini tashkil etishi, tajriba yakka va ja'loa tarzida bo'lishi mumkin. Ja'loaningning ilg'or tajribalari maqsadli, kompleks, rejali bo'lishi mumkin. Keyingi yillarda ta'lim muassasalarida metodik kengashlar, birlashmalar ilg'or tajribala'li umumlash- tirish markazlariga aylangan. Ilmiy seminarlarda ilg'or tajribalar natijasi, innovation loyihalar ilmiy amaliy bahosini, tavsiyasini olmoqda.

Pedagogik tajribani to'plash tizimi quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

Maqsadni belgilash

Ma'lumotlarni to'plash	Ma'lumotlarni tahlil etish, umumlashtirish, xulosa qilish	Yutuqlarni aniqlash va amaliy faoliyatga tatbiq etish
---------------------------	--	--

Ilg'or pedagogika tajribalarni o'rganish metodi ilmiy tadqiqot muammosidan kelib chiqib har xil usullarda qo'llaniladi. Ta'lim-tarbiya amaliyotiga doir dolzarb tadqiqot, muammonisini tanlashda ilg'or pedagogik tajribalarga asoslaniladi, ilmiy farazlar ham ilg'or pedagogik tajribalar asosida shakllanadi. Ilg'or pedagogik tajribala'li o'rganish natijasida nazariy va amaliy tavsiyalar yaratiladi.

Pedagogik faoliyat o'z mehnatiga ko'ra ijodiy tavsifga ega. Pedagogik ijodkorlikning asosiy mohiyati pedagogik faoliyatning maqsadi va xarakteri bilan aniqlanadi. Pedagogik ijodkorlik majmui - pedagogik tajribadir.

Ilg'or pedagogik tajriba deganda tarbiyachining o'z pedagogik vazifasiga ijodiy yondashishi, o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishning yangi shakl, metod va vositalarini izlab topishdir.

Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish, unga asoslanib yangi pedagogik hodisa va qonuniyatlarni ochish o'quv-tarbiya jarayoniga yaxshi sifatli o'zgarishlar kiritadi, o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish, yangi turdagi o'quv jarayonini modellashtirish muammolarini yechishga sabab bo'ladi.

Pedagogik tajriba tarbiyachining o'quv ishlari jarayonida egalaydigan bilim, ko'nikma va malakalari yig'indisidir. Pedagogik tajribani to'plash pedagogik mahoratning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish omili hisoblanadi.

Savol va topshiriqlar

1. Ilg'or pedagogik tajribatushunchasiga ta'rif berihg.
2. Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganishningnechta bosqichlari mavjud.
3. Pedagogik ijodkorlik manbainimadan iborat.
4. Ilg'or pedagogik tajribani o'rganishdaqandaymateriallar to'planadi.
5. Konspektlar tuzish qanday amalga oshriladi?
6. Ilg'or pedagogik tajriba deganda nimani tushunasiz.
7. Tezis - nima.Qanday yoziladi?
8. Ilg'or pedagogika tajribalarni o'rganish metodi nima?
9. Pedagogik tajribani to'plash tizimi qanday i tarkibiy qismlardan tashkil topadi?
10. Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish qanday natija beradi?

IV BOB.

INNOVATSION JARAYONLARNI NAZORAT QILISH VA TARTIBGA SOLISH ETISH

4.1. Yangilikning maqsadi, ishtirok etishning mohiyati, bashorat natijalar, dastur sohasi bo'yicha innovatsiyalari tasnifi.

Pedagogik innovatsiyada «yangi» tushunchasi markaziy o'rin tutadi. Shuningdek, pedagogik fanda xususiy, shartli, mahalliy va sub'ektiv yangilikka qiziqish uyg'otadi.

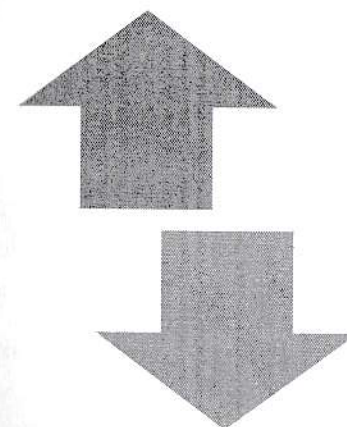
Xususiy yangilik V.A. Slasteninning aniqlashicha, joriy zamonaviylashtirishda muayyan tizim mahsuloti unsurlaridan birini yangilashni ko'zda tutadi. Murakkab va progressiv yangilashga olib keluvchi ma'lum unsurlarning yig'indisi shartli yangilik hisoblanadi.

Mahalliy yangilik konkret obyektida yangilikning foydalanishi bilan belgilanadi. Sub'ektiv yangilik ma'lum ob'ekt uchun ob'ektning o'zi yangi bo'lishi bilan belgilanadi. Ilmiy yo'nalishlarda yangilik va innovatsiya tushunchalari farqlanadi. Yangilik - bu vositadir: yangi metod, metodika, texnologiya va boshqalar.

A.I. Prigojin innovatsiya deganda muayyan ijtimoiy birlikka - tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga yangi, nisbatan turg'un unsurlarni kiritib boruvchi maqsadga muvofiq o'zgarishlarni tushunadi. Bu innovator faoliyatidir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda tarbiyachi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol metodlardan to'liq foydalaniladi. Interfaol metodlar - bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

- Talabanning dars davomida befarqi bo'lmasligiga, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etish;
- Talabalarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlash;
- Talaba talabanning bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirishi;
- Pedagog va talabanning hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkil etilishi. Tadqiqotchilar (AL. Prigojin, B.V. Sazonov, V.S. Tolstoy, A.G. Kruglikov, A.S. Axiezer, N.P. Stepanov va boshqalar) innovatsion jarayonlar tarkibiy qismlarini o'rganishning ikki yondashuvini ajratadilar.

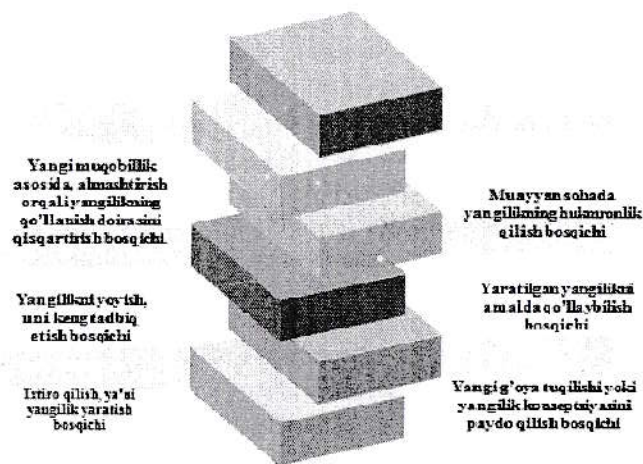

Yangilikning individual mikrosathi

Alohida-alohida kiritilgan yangiliklarni o'zaro ta'siri mikrosathi

Birinchi yondashuvda hayotga joriy etilgan qandaydir yangi g'oya yoritiladi. Ikkinchi yondashuvda alohida-alohida kiritilgan yangilarning o'zaro ta'siri, ularning birligi, raqobati va oqibat natijada birining o'rnini ikkinchisi egallashidir. Olimlar innovatsion jarayon mikrotuzilmasini tahlil qilishda hayotning davriyligi konseptsiyasini farqlaydilar. Bu konseptsiya yangilik kiritishga nisbatan o'lchanadigan jarayon ekanligidan kelib chiqadi. Pedagogiklarga oid adabiyotlarda innovatsiya jarayoni sxemasi beriladi.

U quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

4.2. Innovator-pedagog, innovatsiyalarni baholash, rivojlanish va amalga oshirishdagi fikrlar.

M.M.Potashnikning innovatsiya jarayonlari talqinlari kishi e'tiborini o'ziga tortadi. U innovatsiya jarayonining quyidagi tuzilmasini beradi: faoliyat tuzilmasi - motiv - maqsad - vazifa - mazmun - shakl - metodlar - metodika komponentlari yig'indisi;

sub'ektiv tuzilma-innovatsion faoliyat sub'ektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathjari;

sathiy tuzilma-innovatsion faoliyat sub'ektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari; -

mazmun tuzilmasi - o'quv-tarbiyaviy ishlar, boshqaruv (va b.)da yangilikning paydo bo'lishi, ishlab chiqilishi va o'zlashtirishi;

bosqichlilikka asoslangan hayot davriylik tuzilmasi - yangilikning paydo bo'lishi - ildam o'sish - etuklik - o'zlashtirish - diffuziya (singib ketish, tarqalish) - boyish (to'yinish) - qoloqlik - inqiroz — irradiyasiya (aldanish) — zamonaviylashtirish;

boshqaruv tuzilmasi - boshqaruv harakatlarining 4 ta turining o'zaro aloqasi: rejalantirish - tashkil etish - rahbarlik qilish -

nazorat qilish; - tashkiliy tuzilma diagnostik, oldindan ega bilish, sof tashkiliy, amaliy, umumlashtiruvchi, tatbiq etuvchi. Innovatsiya jarayoni tarkibiy tuzilmalar va qonuniyatlarni qamrab olgan tizimdan iboratdir.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsion jarayoni kechishining uchta asosiy qonuniyati farqlanadi:

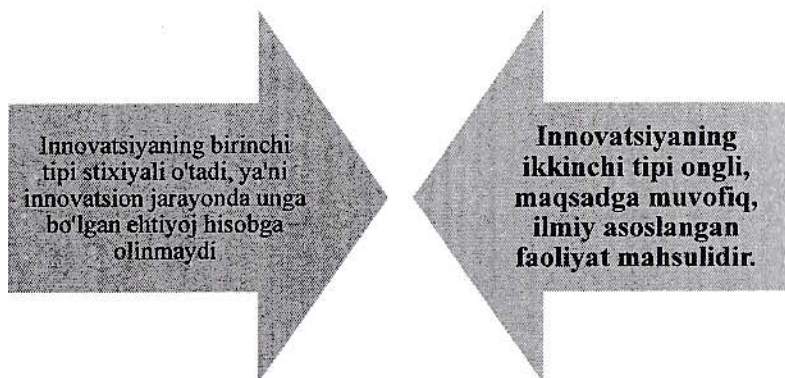
Pedagogik innovatsiya muhitining ayovsiz bemaoromlik qonuni

Qoliplashtirish (stereotiplashtirish) qonuni

Pedagogik innovatsiyaning davriy takrorlanishi va qaytishi qonuni

Ayovsiz bemaoromlik qonunida pedagogik jarayon va hodisalar to'g'risidagi yaxlit tasavvurlar buziladi, pedagogik ong bo'linadi, pedagogik yangilik baholanadi va u yangilikning ahamiyati va himmatini keng yoyadi. Qoliplashtirish (stereotiplashtirish) qonuni shundan iboratki, unda pedagogik innovatsiya fikrlashni bir qolipgatushish va amaliy harakatga o'tish tendensiyasiga ega bo'ladi. Bunday holatda pedagogik qolip (stereotip) qoloqlikka, boshqa yangiliklarning amalga oshish yo'liga to'siq bo'lishga majbur bo'ladi. Pedagogik innovatsiyaning davriy takrorlanishi va qaytishi qonunining mohiyati shundaki, unda yangilik yangi sharoitlarda qayta tiklanadi.

Pedagogik innovatsiya tadqiqotchilari innovatsiya jarayonining ikki tipini farqilaydilar:

Oliy maktabdagi innovatsion jarayonlar V.A.Slastenin, M.M.Levina, M.Ya.Vilenskiy va boshqalar tomonidan tadqiq qilingan.

Oliy maktab innovatsion jarayonlari negizida quyidagi yondashuvlarni belgilash mumkin:

- madaniyatshunoslik jihatidan (insonni bilishning ustuvor rivojlanishi) yondashuv;
- shaxsiy faoliyat jihatidan (ta'limdagi yangi texnologiyalar) yondashuv;
- ko'psub'ektkli (dialogik) yondashuv, ya'ni kasbiy tayyorgarlikni insonparvarlashtirish;
- individual - ijodiy (tarbiyachi va talabalarning o'zaro munosabatlari asosida) yondashuv.

4.3. Rejali natijani nazorat qilish. Innovatsiya natijalarini nazorat qilish.

XX asr oxirida sanoati va intellektual rivojlangan mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy musobaqa fan, texnika, texnologiyalar va buning oqibati o'laroq, ta'lim sohasiga ko'chdi, chunki raqobatga bardosh beradigan kadrlarni tayyorlamay turib, raqobatlashuvga qodir iqtisodiyot ham bo'lmaydi. Rivojlangan mamlakatlarda mutaxassislar tayyorlashda shaxs va jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy-texnikaviy hamda madaniy ehtiyojlarini qondiruvchi kasb-hunar ta'limi dasturlari rang-barang bo'lishiga katta e'tibor beriladi. Ushbu rang-baranglik kasb-hunar ta'limi

moslashuvchan bo'lishiga olib keladi va o'zgarib borayotgan sharoitga tez moslashishni ta'minlaydi.

AQSh, Germaniya, Yaponiya, Fransiya, Angliya va boshqa rivojlangan mamlakatlarda mutaxassis tayyorlash tajribasi ta'limning eng muhim vazifasi intellektni va mantiqiy fikrlashni mashq qildirishdan iboratligini ko'rsatmoqda. Bu masalani hal etishda o'quvchilarning mustaqil ishlashining roli muhim bo'lib, u mutaxassis o'zining kasbiy, ma'naviy va madaniy saviyasini butun umri davomida takomillashtirib borishi uchun juda zarur bo'lgan mustaqil bilim olish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Yangilik kiritishning mohiyatini innovatsion faoliyat, ya'ni yangi natijalarga, ularni olish vositalari va usullariga erishish, an'anaviy faoliyatning eskirgan tarkibiy qismlarini bartaraf etish bo'yicha faoliyat tashkil etadi.

Olim innovatsion faoliyatning radikal va takomillashtiriluvchi turlari o'rtasidagi ziddiyatli xususiyatiga e'tiborni qaratadi. Takomillashtirish mavjud tashkiliy tuzilmalarga zid emasligi va ularga maqbul moslashishi amaliyotdan ma'lum. Tub yangiliklar esa ularni parchalaydi, shuning uchun keskin qarshilikka uchraydi. Ta'lim sifatini boshqarish jarayonitashkilotchilari innovatsiyalarning bunday muhim xususiyatini doimo e'tiborda tutishlari kerak.

Yangilik kiritish jarayonining muhim xususiyatini ta'kidlab o'tamiz — innovatsiya ushbu ta'lim muassasasi dolzarb vazifalarni samarali hal qilishga ko'maklashishi kerak. Afsuski, aksariyat ta'lim xodimlari amalda bunga yetarli e'tibor bermaydilar, natijada yangiliklarning o'zlashtirilishi rasmiyatchilikka aylanadi. M. M. Potashnik innovatsiyalarning boshqa muhim xususiyati — yangiliklar ta'lim muassasasini rivojlantirish vazifasini hal qilish imkonini berishi deb hisoblaydi. Boshqacha aytganda, innovatsiyalar «moda» uchun va «qizg'in» tadqiqotchilik faoliyati olib borilayotganini ko'rsatish uchun emas, balki o'quvchilar foydasini ko'zlab kiritiladi.

Boshqaruv xodimlari va pedagoglar muayyan shart-sharoitlar mavjud bo'lgandagina yangiliklarni samarali o'zlashtirish mumkinligini anglab yetishlari juda muhim. Bunga birinchi navbatda quyidagilar kiradi:

ta'lim jarayoni qatnashchilarining faol ishtirakligi bosqichma-bosqich shakllantirilishiga rioya etish;

ta'lim jarayonining barcha qatnashchilari tomonidan o'zlashtirish maqsadlarining chuqur anglab yetilishi va qabul qilinishi hamda kelgusi faoliyat vazifalari aniq tushunib olinishi;

bunda ushbu vazifalarning shaxsiy maqsadlarga zid bo'lgan qismining har doim yuzaga keladigan qarshilik ko'rsatish omilini hisobga olish;

fikr almashish aniq va xolis axborot ayirboshlash;

amaliy qarorlarni jamoa bo'lib ishlab chiqish va qabul qilish.

Yangiliklarni o'zlashtirish jarayoni rahbariyat tomonidan majburlash chorasi bilan emas, balki xodimlarga harakat qilishda mustaqil va erkin ish olib borish imkoniyatini berish bilan kechadi. Pedagoglar jamoasining ishiga aniqlik olib kirish imkonini beradigan ko'rsatkichlar va mezonlarning ob'ektiv ro'yxatini oldindan ishlab chiqish, ularga bebaho yordam berishi mumkin. 62 Pedagogik tadqiqotlarda innovatsiyalar yangiligini aniqlashga katta e'tibor beriladi.

Kiritilayotgan yangiliklar alomatlarining variantlaridan birini keltiramiz P. Shedrovskiy:

boshqacha ko'rinishda ma'lum bo'lgan tuzilish (birinchi daraja);

ma'lum narsani uncha muhim bo'lmagan o'zgarishlar bilan takrorlash (ikkinchi daraja);

ma'lum narsani aniqlash, konkretlashtirish (uchinchi daraja);

ma'lum narsani muhim elementlar bilan to'ldirish (to'rtinchi daraja);

sifat jihatidan yangi ob'ektni tashkil etish (beshinchi daraja).

Ta'lim muassasasida uni tizimli tashkil etish yangiliklarni o'zlashtirishning yana bir o'ziga xos xususiyatidir.

Bunda quyidagilar muhim tarkibiy qismlar hisoblanadi:

ta'lim muassasasining vazifasi, uning yangi maqsadlari va vazifalari;

boshqaruv xodimlari va pedagoglar shaxsi, ularning o'zlariga va ta'lim oluvchilarga nisbatan nuqtai nazar;

o'quvchi shaxsi;

o'quvchilar o'zlashtirayotgan bilimlar funksiyasi, tuzilmasi;

ta'lim texnologiyasi va vositalari;

tashkiliy tuzilma, pedagogik mehnat madaniyati va boshqalar

Yangilik darajasini aniqlash uchun barchaga ma'lum algoritmlardan foydalaniladi. Masalan, quyidagicha yondashuv mavjud:

1. Baholanayotgan ob'ektning muhim ko'rsatkichlari, alomatlari, mezonlari ajratib olinadi.

2. Qiyoslash uchun unga o'xshashlari, uning prototiplari tanlab olinadi.

3. Baholanayotgan obyekt tanlab olingan o'xshash obyektlar bilan qiyoslanadi va mezonlarga muvofiq yangilik o'lchovi ham miqdoriy, ham sifat jihatidan belgilanadi.

Savol va topshiriqlar

1. Yangilikning maqsadi, ishtirok etishning mohiyati, bashorat natijalar nimadan iborat?

2. Pedagogik hamkorlik jarayoni qanday xususiyatlarga ega?

3. Pedagogik innovatsiya tadqiqotchilari innovatsiya jarayonining nechta tipi bor?

4. Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsion jarayon-kechishining qanday qonuniyatimavjud?

5. Oliy maktab innovatsion jarayonlari negizida qanday yondashuvlari amalga oshiriladi?

6. Rivojlangan mamlakatlarda mutaxassis tayyorlashning muhim vazifasi nimalardan iborat?

7. Yangilik kiritish jarayonining muhim xususiyati nimalardan amoyon bo'ladi?

8. Yangilikning muhim tarkibiy qismlarini izohlang

9. P. Shedrovskiyning yangiliklarga oid qanday alomatlari aniqlagan?

10. Yangilik darajasini aniqlash algoritmlarini toping.

V.BOB. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARDA INNOVATSIYALARNI ISHLAB CHIQUISH VA RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

5.1. Pedagogik tajriba. Tajriba dasturining tarkibi.

Ta'lim tajribasi - tarbiyachi tomonidan o'quv ishlari jarayonida olingan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarning yig'indisi. Tarbiyachi pedagogik mahorati shakllanmoqda. Shu bilan birga, bu pedagogika fanining rivojlanish manbai. Maktabgacha ta'lim amaliyotida oliy ta'limni o'qitish jarayonida olingan bilimlar faqat moslashuvchan va chuqurlashadi va tarbiyachining pedagogik harakatlarini optimallashtiradi. Jarayonda o'quv faoliyati tajriba psixologik va pedagogik fanlarga tayanib, yangilanadi. U pedagogik mahoratni rivojlantirish va boshqa odamlarning tajribasini o'rganishni faollashtiradi, uni o'ziga xosligi bilan taqqoslaydi. Ilg'or pedagogik tajribaning o'ziga xos xususiyati uning yechimiga e'tibor berishdir dolzarb masalalar maktabning o'quv jarayoni. Uning muhim ko'rsatkichi barqarorlikdir. Bu shuni anglatadiki, ta'lim va ta'lim samaradorligini vaqt sinovidan o'tkazish kerak. Ilg'or pedagogik tajribaning istiqboli shuni ko'rsatadiki, u "ishlaydi" amaliyot boshqa tarbiyachilar, uni tarqatish va amalda qo'llash mumkin. Tarbiyachining xususiyatlarini hisobga olgan holda, eng yaxshi amaliyotlar innovatsion yoki namunali bo'lishi mumkin. Innovatsion pedagogik tajriba o'ziga xoslik, yangilik bilan ajralib turadi. Innovatsion tarbiyachining tajribasi tajriba deb ataladi va tadqiqot deb ataladi. Agar biz o'qitish va o'qitishning shakllari, usullari, vositalarini ulardan ijodiy foydalanish asosida takomillashtirish haqida gapiradigan bo'lsak, unda bunday tajriba ratsionalizatsiya hisoblanadi. Namunaviy pedagogik tajriba - bu pedagogika fanining yutuqlaridan, olimlar, metodistlarning metodik tavsiyalaridan, boshqa tarbiyachilarning tajribasidan mohirona foydalanadigan tarbiyachining ongli faoliyati va shu asosda uning tarbiyaviy ishi boshqalar uchun namuna. Maktab ijodiy ishlaydigan tarbiyachilarni izlashni rag'batlantirishi kerak.

5.2. Ilg'or pedagogikani o'rganish, sintez qilish va tarqatish

Ilg'or pedagogik tajriba maktab ichidagi nazorat jarayonida pedagogik o'qishlar, konferentsiyalar va boshqalarda qayd etiladi.

U ommaviy amaliyotning mulkiga aylanishi uchun uni quyidagi ish bosqichlarini nazarda tutgan holda o'rganish va umumlashtirish kerak:

a) pedagogik muammoni va o'rganish ob'ektini aniqlash. Ushbu bosqichda tajriba mavzusini shakllantirish, uning dolzarbligini asoslash, uni o'rganish uchun guruh tuzish,

b) tajribani oldindan o'rganish. Ushbu bosqich tajriba ob'ekti bilan oldindan tanishishni o'z ichiga oladi, mashg'ulotlarda qatnashish, tarbiyachilar bilan suhbatlar va maktab hujjatlarini o'rganish. Shu asosda g'oyalar aniqlanadi. mukammallik, uni o'rganish usullarini aniqlang,

c) nazariy tayyorgarlik. Eng yaxshi amaliyotlarni o'rganadigan odamlar ushbu muammo bo'yicha mavjud nazariy va uslubiy qoidalarini bilishlari kerak, bu esa tajribaning yangilik darajasini aniqlaydi. pedagogik sharoitlarining samaradorligini ta'minlash

d) tajribani o'rganish. Ushbu bosqichda empirik materiallar to'planadi, o'quv jarayonining individual aloqalari o'rganiladi va nazorat imtihonlari (bo'limlar) tashkil etiladi.

To'plangan materiallar odatiy va tasodifiy deb tasniflanadi, chunki u tizimlashtirilgan va umumlashtirilgan. Ushbu ish argumentatsiya va dastlabki nazariy pozitsiyalarni nazariy tayyorlash bosqichida shakllantirilgan empirik materiallar bilan mustahkamlashdan iborat. Tajribani tizimlashtirish va umumlashtirish jarayonida aynan ushbu qoidalar uning asosiy g'oyalarini aniqlash, o'rganilayotgan muammoni hal qilish bo'yicha ko'rsatmalarni ishlab chiqish va tajriba istiqbollarini baholash uchun asos bo'ladi.

Eng yaxshi tajribalarni tarjima qilish shakllari va usullari: ochiq darslar va boshqa tadbirlar; o'rganilgan natijalarni og'zaki ravishda etkazish, tarbiyachilarning maktabda, xalq ta'limi vakillarining yig'ilishlarida, kurslarida, seminarlarida chiqishlarida ilg'or pedagogik tajribalarni umumlashtirish; o'rganilgan natijalar to'g'risida yozma hisobotlarni tayyorlash, ilg'or pedagogik

tajribalarni metodik xatlar, metodik ishlanmalar, gazeta va jurnallardagi maqolalar, risolalar, monografiyalar, anjuman va seminarlarning materiallari to'plamlari ko'rinishida umumlashtirish; ilg'or pedagogik tajribani namoyishkorona ommalashtirish - ko'rgazmalar, metodikada maxsus stendlarni tashkil etish va boshqalar. Ilg'or pedagogik tajribaning samaradorligi pedagogika fani va maktabgacha ta'limamaliyotining organik o'zaro ta'sirini ta'minlaydi, tarbiyachilarni o'qitish va tarbiyalashning yangi usullarini izlashda baxtsiz hodisalar va xatolar haqida ogohlantiradi. Innovatsion tarbiyachilar tajribasida ularning pedagogik faoliyatini ajratib turadigan va o'ziga xosligini ochib beradigan individual xususiyatlar aniq kuzatiladi. Ularning ishlarida juda ko'p va umumiy belgilar. Asosan, ular hamkorlik pedagogikasining quyidagi g'oyalarga ega:

tarbiyaviy maqsadga ega bo'lgan jamoada xilma-xil munosabatlarni qo'llash; ishning shakllari va usullarini bolalar o'zaro munosabatda bo'ladigan tarzda o'ylash;

talabalarga o'z faoliyati va munosabatlarini tahlil qilish qobiliyatini singdirish; tarbiyachilar va talabalarining o'quv jarayonida, majburlashsiz o'qitishdagi birligi;

o'quvchiga optimistik qarash, uning talabada ob'ektiv o'zini o'zi anglash qobiliyatini va atrofdagi voqelikni idrok etish qobiliyati.

Savol va topshiriqlar

1. Pedagogik mahoratni rivojlantirish va boshqa odamlarning tajribasini o'rganishni faollashtiradigan jarayonni aniqlang.

2. Ilg'or pedagogik tajribaning o'ziga xos xususiyati nimada?

3. Tajribani tizimlashtirish va umumlashtirish qandayamalg'a oshiriladi?

4. Ilg'or pedagogik tajribani namoyishkorona ommalashtirish degandanimani tushunasiz?

5. Hamkorlik pedagogikasining g'oyalari qaysilar.

6. Eng yaxshi tajribalarni tarjima qilish shakllari va usullari qaysilar?

7. Ochiq darslar va boshqa tadbirlar, o'rganilgan natijalarni og'zaki ravishda etkazish, seminarlar qanday natija beradi?

8. Ilg'or pedagogik tajribaning samaradorligi nimalarga bo'g'liq?

VI. BOB.

INTERFAOL METODLAR VA INNOVATION PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARTUSHUNCHASI

6.1. Interfaol metodlar va ularning tasnifi.

Interfaol metod-ta'lim jarayonida o'quvchilar hamda tarbiyachi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol ta'limning asosiy mezonlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, ma'ruzalar soni kamligi, lekin seminarlar soni ko'pligi, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ularta'lim-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega.

Interfaol mashg'ulot samaradorligi omillari

Hozirda ta'lim metodlarini takomillashtirish sohasidagi asosiy yo'nalishlardan biri interfaol ta'lim va tarbiya usullarini joriy qilishdan iborat. Barcha fan tarbiyachilari dars mashg'ulotlari jarayonida interfaol usullardai borgan sari kengroq foydalanmoqdalar.

Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, taxlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslagan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi.

Interfaol usullar ko'p turli bo'lib ularning hammasi ham hap qanday progressiv usullar kabi eng avvalo, tarbiyachidai mashg'ulot oldidai katta tayyorgarlik ko'rishini talab qiladi.

Shu mashg'ulotlarni tashkil qilishda interfaol darsning asosiy xususiyatlarini uning an'anaviy darsga nisbatan ayrim farqlarini ko'rib chiqish orqali yaqqolroqidrok etish mumkin.

An'anaviy hamda interfaol dars orasidagi ayrim farqlar

No	Asosiy tushunchalar	An'anaviy dars	Interfaol dars
1.	Qo'llanish darajasi	Barcha mavzular bo'yicha ular uchunqulay bo'lgan dars turlari shaklida qo'llaniladi.	Ayrim mavzular bo'yicha interfaol darsning qulay bo'lgan turlari shaklida qo'llaniladi. Boshqa mavzular uchun an'anaviy dars qo'llaniladi
2.	Dars maqsadi	Dars mavzusi bo'yicha bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish, mustahkamlash.	Dars mavzusi bo'yicha mustaqil fikrlash, xulosaga kelish, ularni bayoni qilish, himoyalashga o'rgatish.
3.	Tarbiyachi ning vazifalari va ish usullari	Yangi mavzuni tushuntirish, mustahkamlash, nazorat, topshiriqlar berish.	Tinglovchilarning mustaqil ishlashlarini va taqdimotlarini tashkil qilish, boshqarish, nazorat, yakuniy xulosalarni asoslab berish.
4.	Darsga tayyorgarlik-katallablar	Dars rejasi, konspekt va didaktik vositalarni tayyorlash.	Interfaol dars ishlanmasi, mustaqil ishlar uchun topshiriqlar, tarqatma materiallar, boshqa zarur vositalarni tayyorlash.
5.	Tinglovchilar tayyorgarligiga talablar	Oldingi dars bo'yicha vazifalarni bajarib kelish.	Yangi dars mavzusi bo'yicha asosiy tushunchalarni va dastlabki ma'lumotlarni bilish.

6.	Tinglovchi larning vazifalari va ish usullari	Tarbiyachini tinglash va o'zlashtirish, berilgan topshiriqlarni bajarish.	Tarbiyachi bergan topshiriqlarni bajarish bo'yicha mustaqil fikrlash, o'z fikrlash, o'z xulosalarini boshqalarga solishtirish va yakuniy xulosaga kelish
7.	Vaqt taqsimoti	Dars vaqtining ko'p qismi tarbiyachining yangi mavzuni tushuntirishi, tahlil qilishi, topshiriqlarni tushuntirishi, o'zlashtirishni nazorat qilishga sarflanadi.	Dars vaqtining ko'p qismi tinglovchilarning mustaqil topshiriqlarni bajarishi, fikr almashishi, mushohada qilishi, o'z xulosalarini bayon qilishi va himoyalashiga sarflanadi.
8.	Darsning modul va algoritmlari	Darsning modul va algoritmlardan har bir tarbiyachi o'zi qo'llayotgan metodga muvofiq foydalanadi.	Har bir dars oldindan tayyorlangan modullar va algoritmlarga, loyihalarga muvofiq o'tkaziladi.
9.	Ishtirokchilardan talab qilinadigan faollik darajasi	Tarbiyachi har tomonlama faol, diqqatini jamlash, tushunish, fikrlash, topshiriqlarni bajarish bo'yicha faol. Muloqot shakllari: tarbiyachi-guruh; tarbiyachi-tinglovchi;	Tarbiyachi ham, tinglovchilar ham tomonlama faol. hamkorlik, hamijodkorlik shakllari: tarbiyachi-tinglovchi; tinglovchi-tinglovchi; tinglovchi-kichik guruh; kichik guruh-tinglovchi; tin-

		tinglovchi-tinglovchi; tinglovchi-tarbiyachi; guruh-tarbiyachi;	glovchi-tarbiyachi; kichik guruh-tarbiyachi; guruh-tarbiyachi.
10.	Bilimlarni o'zlashtirishning asosiy usullari	Muloqot, muhokama, muzokara, bahs, munozara, mulohaza, tahlil, mushohada, mutolaa va boshqalar.	Muloqot, mutolaa, mushohada, muhokama, muzokara, bahs, munozara, mulohaza, tahlil va boshqalar.
11.	Mashg'ulot shakllari	Ma'ruza, seminar, amaliy mashg'ulot, laboratoriya mashg'uloti, davra suhbat, bahs, munozara, konsultatsiya va boshqalar.	Ma'ruza, guruh yoki juft bo'lib ishlash, taqdimotlar, bahs, munozara, davra suhbat, amaliy ishlar va boshqalar.
12.	Kutiladigan natija	Mavzu bo'yicha tinglovchilarning bilim, ko'nikma, malakalarini o'zlashtirishlari.	Mavzu bo'yicha tinglovchilarning o'z fikr, xulosalarini shakllantirish, ularni mustaqil bilim olishga o'rgatish.

Interfaol mashg'ulotning ushbu jadvalda ko'rsatilgan ayrim jihatlarni tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. O'quv rejadagi fanlarni o'qitishda qaysi mavzular bo'yicha interfaol darslar tashkil qilish maqsadga muvofiqligini hisobga olish zarur. Bunda hap bir mavzu bo'yicha mashg'ulotning maqsadiga to'liq erishishni ta'minlaydigan interfaol yoki an'anaviy mashg'ulot turlaridan foydalanish ko'zda tutiladi.

2. Interfaol mashg'ulotning samarali bo'lishi uchun tinglovchilar yangi mashg'ulotdan oldin uning mavzusi bo'yicha asosiy

tushunchalarni va dastlabki ma'lumotlarni bilishlarini ta'minlash zarur.

3. Interfaol mashg'ulotda tinglovchilarning mustaqil ishlashlari uchun an'anaviy mashg'ulotga nisbatan ko'p vaqt sarflanishini hisobga olish zarur.

6.2. Pedagog va tarbiyachilarini interfaol usullar asosida ishlashga tayyorlash

O'zbekistonda qadim zamonlardan beri ta'lim-tarbiya jarayonida muallim bilan talabalar hamda talabalar bilan talabalar o'rtasidagi muloqotlarda myhokama, munozara, muzokara, mushohada, tahlil, mashvarat, mushoira, mutolaa kabi shakllarda qo'llab kelingan.

Bu usullar talabalarning nity, tafakkur, mulohaza, zehn, iste'dod, zakovatlarini o'stirish orqali ularning mustaqil fikrlaydigan, komil insonlar bo'lib yetishishlariga xizmat qilgan.

Hozir interfaol mashg'ulotlarni olib borishda ma'lumki, asosan interfaol usullar qo'llanilmoqda. Kelgusida esa bu usullar ma'lum darajada interfaol texnologiyaga o'sib o'tishi maqsadga muvofiq. Bu interfaol usul hamma texnologiya tushunchalarining o'zaro farqini bizningcha, shunday ta'riflash mumkin.

Interfaol ta'lim usuli - hap bir tarbiyachi tomonidan mavjud vositalar va o'z imkoniyatlari darajasida amalga oshiriladi. Bunda hap bir tinglovchi o'z motivlari va intellektual darajasiga muvofiq ravishda turli darajada o'zlashtiradi.

Interfaol ta'lim texnologiyasi - hap bir tarbiyachi barcha tinglovchilar ko'zda tutilgandek o'zlashtiradigan mashg'ulot olib borishni ta'minlaydi. Bunda hap bir tinglovchi o'z motivlari va intellektual darajasiga ega holda mashg'ulotni oldindan ko'zda tutilgan darajada o'zlashtiradi.

Interfaol mashg'ulotlarni qo'llash bo'yicha ayrim tajribalarni o'rganish asosida bu mashg'ulotlarning sifat va samaradorligini oshirishga ta'sir etuvchi ayrim omillarni ko'rsatishimiz mumkin. Ularni shartli ravishda tashkiliy - pedagogik, ilmiy - metodik hamda tarbiyachiga, tinglovchilarga, ta'lim vositalariga bog'liq omillar deb atash mumkin. Ular o'z mohiyatiga ko'ra ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishini nazarda tutishimiz lozim.

Tashkiliy-pedagogik omillarga quyidagilar kiradi:

- tarbiyachilardan. interfaol mashg'ulotlar olib boruvchi trenerlar gypuhini tayyorlash;

- tarbiyachilarga interfaol usullarni o'rgatishni tashkil qilish;

- o'quv xonasida interfaol mashg'ulot uchun zarur sharoitlarni yaratish;

- ma'ruzachining hamda tinglovchilarning ish joyi qulay bo'lishini ta'minlash;

- sanitariya - gigiena me'yorlari buzilishining oldini olish;

- xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni ta'minlash;

- davomatni va intizomni saqlash;

- nazorat olib borishni tashkil qilish va boshqalar.

Ilmiy - metodik omillarga quyidagilar kiradi:

- DTS va Davlat talabalarining bajarilishini hamda darsdan ko'zda tutilgan maqcadga to'liq erishishni ta'minlash uchun maqcadga muvofiq bo'lgan interfaol usullarni to'g'ri tanlash;

- interfaol mashg'ulot ishlanmasini sifatli tayyorlash;

- interfaol mashg'ulotning hap bir elementi o'rganilayotgan mavzu bilan bog'liq bo'lishini ta'minlash;

- mashg'ulotlar mavzusi va mazmunini so'nggi ilmiy - nazariy ma'lumotlar asosida belgilash;

- zamonaviy yuqori samarali metodlarni qo'llash;

- tinglovchilarning tayyorgarlik darajasini oldindan aniqlash va shunga mos darajadagi interfaol mashg'ulotlarni o'tkazish;

- interfaol mashg'ulot uchun yetarlicha vaqt ajrata bilish va boshqalar.

Ma'ruzachiga tegishli omillar:

- mavzuni sayoz bilishi;

- nitydagi kamchiliklar: talaffuz, adabiy til me'yorlari, grammatika qoidalari, notanish yoki xorijiy so'zlar, atamalarining ma'nosini tushuntirmasdan qo'llashi, shevaga xos so'zlarni ko'p qo'llashi, yozib namoyish qilishda xatoga yo'l qo'yishi va tushunarsiz yozishi;

- o'zini tutishi va pedagogik xulqidagi nyqsonlar;

- kiyinishi va tashqi ko'rinishiga e'tiborsizligi;

- ta'lim vositalaridan unumli va to'g'ri foydalana olmasligi;

- kuzatuvchanlik, vaqtning o'tishini his qilish, uni to'g'ri taqsimlash ko'nikmasi yetishmasligi;
- tinglash ko'nikmasi yetishmasligi;
- tinglovchiga xayrixohlik, samimiylik, u bilan hamkorlikda ish olib borish ko'nikmasi yetishmasligi;
- mantiqiy bog'liqlik va izchillikka rioya qilmaslik va boshqalar.

6.3. Pedagogik texnologiya turlari. Pedagogik texnologiya tushunchasining kelib chiqishi.

Hozirgi ta'lim- tarbiya sohasida keng rivojlanib borayotgan yo'nalishlardan biri zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashdan iborat. Ma'lumki, ta'lim-tarbiya jarayoni katta avlod tomonidan o'z bilim va tajribalarini o'sib kelayotgan avlodga o'rgatishdan iborat bo'lib, bu jarayonda asosan inson hayoti uchun zarur axborotlarni avloddan avlodga uzatish amalga oshiriladi.

Insoniyat hayoti axborotlar bilan chambarchas bog'liq. Boshqacha aytganda insonning har bir harakati axborot olish yoki uzatish yoki undan foydalanish yoki uni o'rganish, o'zlashtirish, saqlash va boyitishdan iborat. Shundan hozirgi insoniyat sivilizatsiyasini axborot sivilizatsiyasi deb ataladi.

Shu nuqtai nazardan sivilizatsiya tushunchasiga berilgan ta'riflardan biri quyidagicha: «Sivilizatsiya- axborotni to'plash, mavhum tahlil hilish va foydalanish hamda atrof-muhit va o'zi haqida va saqlanish reaksiyalarini yaratish uchun eng ko'p ma'lumotlarni olishga qodir bo'lgan moddaning yuqori turg'un holatidir»

Bu ta'rifdan axborotni avloddan avlodga uzatishning, ya'ni ta'lim-tarbiya ishining ahamiyati qanchalik yuqori ekanligi ko'rinib turibdi. Ya'ni, ta'lim-tarbiya sivilizatsiyaning mavjudlik sharti hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan «sivilizatsiyaning bosh belgisi axborotni to'plash, mavhum (abstrakt) tahlil qilish (jonivarlar bunga qodir emas) va uni o'z turini, o'z jamoasini uzoq saqlash uchun foydalanishdan iborat.» Bundan axborotni to'plash, tahlil qilish va undan foydalanish shakl, usul va vositalarni takomillashtirib borish zarurligi va bunday texnologiyaning zamirida pedagogik texnologiya yotishi tushuniladi.

Axborotlarning inson hayotidagi hal qiluvchi ahamiyatini aniqlashga qiziqish ortishi tabiiy. Bu haqdagi ta'riflardan biri quyidagicha: «Axborot-bu sezgi a'zolarimizni tashqi olamga moslashtirishimiz jarayonida biz undan oladigan mazmunning belgisi» (N.Viner). Bu ta'rif tirik organizmning tashqi muhitdan axborotni idrok qilishiga doir xususiy holga tegishli.

Ushbu aytilganlar asosida pedagogik texnologiyaning eng qisqa va umumlashtirilgan ta'rifini quyidagicha deb hisoblashimiz mumkin.

Pedagogik texnologiya- barkamol insonni shakllantirish faoliyati.

Shu bilan birga pedagogik texnologiyaning keng ko'lamli,serqirra tushuncha ekanligini hisobga olgan holda uning quyidagi yana birnechta ta'riflarinitaklif qilishimiz mumkin:

Pedagogik texnologiya axborotlarni o'zlashtirish, ulardan amalda foydalanish, ulardagi yangi ma'no-mazmunlarni ochish hamda axborotlarning oralaridagi yangi bog'liqliklarni ochish orqali yangi axborotlar yaratishga o'rgatish jarayonidan iborat.

Pedagogik texnologiya-ta'lim metodlari, usullari, yo'llari hamda tarbiyaviy vositalar yig'indisi; u pedagogik jarayonning tashkiliy-usubiy vositalari majmuidir.

Pedagogik texnologiya-bu o'z oldiga ta'lim shakllarini optimallashtirish vazifasini qo'yuvchi, butun o'qitish va bilimlarni o'zlashtirish jarayoninitexnikaviy va odamlar resuslarini va ularning o'zaro munosabatlarini hisobga olgan holda yaratish, qo'llash va aniqlashning tizimli metodidir.

Pedagogik texnologiya-ma'lumotlarni o'zlashtirishni ta'minlash uchun qulay shakl va usulda uzatish va o'zlashtirish jarayonidan iborat.

Demak, pedagogik texnologiya- insonga (ta'lim-tarbiya oluvchiga) oldindan belgilangan maqsad bo'yicha ta'sir o'tkazish faoliyatidan iborat.

Pedagogik texnologiya o'quvchini mustaqil o'qishga, bilim olishga, fikrlashga o'rgatishni kafolatlaydigan jarayondir.

Pedagogik texnologiya jarayonida tarbiyachi rahbarligida o'quvchi mustaqil ravishda bilim oladi, o'rganadi, o'zlashtiradi.

Bu faoliyatni amalga oshirish uni tashkil qilish, olib borish, takomillashtirish, tahlil qilish, tadqiq qilish, qiyoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarish, boshqarish, nazorat, baholash kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Bu faoliyat boshqa hamma faoliyatlarga xos bo'lgan belgilarga ega bo'lib, avvalo jarayon ko'rinishida amalga oshiriladi vashu ko'rinishda mavjud bo'ladi. Shu bilan birgabu jarayon o'ziga xos qonuniyatlarga ega bo'lib, bu qonuniyatlarni insoniyat tomonidan o'rganish davom etmoqda.

Pedagogik texnologiyaning har turlita'riflari mavjud bo'lib, har bir ta'rif ma'lum nuqtai-nazardan yondashishni ifodalaydi. Ayrim asosiy ta'riflar va ularning sharhlarini ko'rib chiqamiz:

Texnologiya-biror ishda, mahoratda, san'atda qo'llaniladigan usullar, yo'llar yig'indisi (Izohlilug'at).

Texnologiya-ishlov berish, ahvolni o'zgartirish sa'nati, mahorati, qobiliyati, metodlar yig'indisi. (V. M. Shepel).

Pedagogik texnologiya-o'qitishning, ta'limning shakllari, metodlari, usullari, y o' llari, tarbiyaviy vositalarning maxsus yig'indisi va komponovkasi (joylashuvi)ni belgilovchi psixologik tartiblar (ustanovka)lar majmuasi; u pedagogik jarayonning tashkiliy-uslubiy instrumentlaridan iborat (B.T. Lixachev).

Pedagogik texnologiya-o'quv jarayonining amalga oshirish mazmunidan iborat texnikasi (V.P. Bepalko).

Pedagogik texnologiya-ta'limning rejalashtiriladigan natijalari-ga erishish jarayonitafsiloti (I. P. Volkov).

Ta'lim texnologiyasi-didaktik tizimning tarkibiy jarayonli qismi (M. Choshanov).

Pedagogik texnologiya- o'quv jarayonini o'quvchilar va tarbiyachi uchun so'zsiz qulay sharoitlar ta'minlashni loyi halash, tashkil qilish va o'tkazish bo'yicha hamma detallari o'ylab chiqilgan birgalikdagi pedagogik faoliyat modeli (V. M. Monaxov).

Pedagogik texnologiya-texnika va odam resurslari va ularning o'zaro ta'sirini hisobga olgan holda ta'lim shakllarini optimal-lashtirish vazifasini qo'yuvchi o'qitish va bilimlarni o'zlashtirishning hamda jarayonlarini yaratish, qo'llash va aniqlashning tizimli metodi (YuNESKO).

Pedagogik texnologiya-pedagogikmaqsadlarga erishish uchun foydalaniladigan hamma shaxsiy, instrumentli va metodologik vositalarning tizimli yig'indisini va amal qilish tartibini bildiradi. (M.V.Klarin).

Pedagogik texnologiya-turli mualliflar (manbalar)ning hamma ta'riflari ma'nolarini o'zida mujassam etuvchi mazmundagi umumlashtirishdan iborat (G. K. Selevko).

Pedagogik texnologiya bu-so'zsiz rioya qilish eng yuqori natijani kafolatlaydigan retseptlar emas, bu-qonuniyatlar bo'lib, ularning amaliy ahamiyatidan iborat (V. Yu. Pityukov).

Pedagogik texnologiya-bu tizimli fikr yuritish usulini pedagogikaga singdirish, boshqacha qilib aytganda, pedagogik jarayonni muayyan bir tizimga keltirishdir (Sakomoto).

Pedagogik texnologiya tushunchasi XX asrda paydo bo'lib, quyidagi rivojlanish bosqichlaridan o'tibkelmoqda.

Dastlab bu tushuncha 1940 yillardan 50-yillar o'rtasigacha «ta'limda texnologiya» deb qo'llanilib, o'quv jarayonida audiovizual texnika vositalaridan foydalanishni ifoda qilgan.

6.4. Pedagogik texnologiyaning tarixi va mezonlari. Ayrim asosiy ta'riflar va ularning sharhlari.

Pedagogik texnologiya tushunchasi dastlab XX asrning o'rtalarida AQShda qo'llana boshlagan. Bunda «pedagogik texnologiya» va «ta'lim texnologiyasi» ifodalari faqat **texnika vositalari yordamida** o'qitishga nisbatan qo'llangan edi. Oradan vaqt o'tishi davomida shu ifodalarni qo'llash darajasi kengayib borishi natijasida ularning ma'nolari ham tegishli o'zgarib bordi. Hozirgachalik esa pedagogik texnologiya ifodasining zamonaviy ilmiy asoslangan yagona ta'rifini belgilash maqsadidabir qancha yirik olimlar tomonidan turli fikrlar va xulosalar asoslab berildi.

50-yillar o'rtasidan 60-yillargacha «ta'lim texnologiyasi» ifodasi qo'llanilib, bunda **programmashtirilgan ta'limni** nazarda tutilgan.

70-yillarda «pedagogik texnologiya» ifodasi qo'llanilib, u avvaldan **loyihalashtirilgan va aniq belgilangan** maqsadlarga erishishni kafolatlovchi o'quv jarayonini bildirgan.

1979 yilda AQShning Pedagogik kommunikatsiyalar va texnologiyalar assotsiatsiyasi tomonidan pedagogik texnologiyaga quyidagicha ta'rif berilgan edi: «Pedagogik texnologiya bilimlarni o'zlashtirishning hamma jihatlarini qamrab oluvchi muammoni tahlil qilish va rejalashtirish, ta'minlash, muammoning yechimini baholash va boshqarish uchun odamlar, g'oyalar, vositalar va faoliyatni tashkil qilish usullarini o'z tarkibiga oladigan **kompleks, integrativ jarayondan** iborat.»

80-yillarning boshidan pedagogik texnologiya deb ta'limning **kompyuterli va axborot texnologiyalarini** yaratishga aytilgan.

Shu aytilganlar asosida pedagogik texnologiya bir jihatdan o'quv jarayonida texnika vositalaridan foydalanishning kengayib borishini ifodalab, uni ta'limdagi, o'qitishdagi texnologiya deb nomlash mumkin bo'lsa, ikkinchidan, ta'lim texnologiyasi yoki pedagogik texnologiyadegan **nomo'quv jarayonining o'zini qurish texnologiyasini** bildiradi deb xulosa chiqarish mumkin.

Pedagogik texnologiyaning mohiyati didaktik maqsad, talab etilgan o'zlashtirish darajasiga erishish va uni tatbiq etishni hisobga olgan holda ta'lim jarayonini ilgaridan loyihalashtirishda namoyon bo'ladi. (U. Nishonaliyev).

Pedagogik texnologiya-bu tarbiyachi (tarbiyachi)ning o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchi (talaba)larga muayyan sharoit va ketma-ketlikda ta'sir ko'rsatish va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini shakllantirish jarayonidir (N. Saydahmedov).

Pedagogik texnologiya-bujamiat ehtiyojidan kelib chiqib, oldindan belgilangan kishi ijtimoiy sifatlarini samarali shakllantiruvchi va aniq maqsadga yo'naltirilgan o'quv jarayonini tizim sifatida ko'rib, uni tashkil qiluvchi qismlari bo'lgan tarbiyachi (pedagog)ning o'qitish vositalari yordamida tahsil oluvchilarga ma'lum bir sharoitda muayyan ketma-ketlikda ko'rsatgan ta'sirini nazoratda va ta'lim natijasini baholab beruvchi texnologiyalashgan ta'limiy tadbirdir (B.J. Ziyomuhamedov).

Pedagogik texnologiya bu-ob'ektiv, avvalo moddiy jarayon. Agar biz o'quv-tarbiya jarayonidan uning ob'ektiv, moddiy (substansiyalik) jihatini ajrata olsak, shunda biz texnologiyaga, eng kamida uning tafsilotiga ega bo'lamiz (V. K. D'yachenko).

Pedagogik texnologiya-bu o'qitishga o'ziga xos bo'lgan yangicha (innovatsion) yondoshuvdir. U pedagogikadagi ijtimoiy-muhandislik tafakkurining ifodalanishi, texnokratik ilmiy ongning pedagogika sohasiga ko'chirilgan tasviri, ta'lim jarayonining muayyan standartlashuvi hisoblanadi (B. L. Farberman).

Pedagogik texnologiyaning mezonlari

Ta'lim shakllari, usullari, uslubiy tizimlari xususiy metodikalar ko'rinishda hosil bo'lgan bo'lib, ular takomillashib borishi jarayonida texnologiyaga o'sib o'tadi.

Texnologiya universal xususiyatga ega bo'lib, uni har bir mutaxassis tomonidan amalga oshirish, bir xil darajada bajarish va ko'zda tutilgan maqsadga erishish mumkin. Uning metodikadan asosiy farqi shundaki, metodika o'qitish usullari va yo'llarining ma'lum shaxs uchun qulay bo'lgan majmuasidan iborat. Metodika tarbiyachining bilim, ko'nikmalari, mahorati, shaxsiy sifatleri, temperamentiga bog'liq. Buni programmashtirilgan ta'lim texnologiyasi bilan V.F. Shatalovning tayanch signallar konspektleri vositasidagi jadal (intensiv) o'qitish metodikasi orasidagi farqni solishtirishda ko'rish mumkin.

Shu asosda texnologiyalarning asosiy mezonlarini quyidagicha belgilash mumkin:

1. Ma'lum ilmiy asosga, konsepsiyaga tayanish.
 2. Tizimlilik, o'quv-tarbiya jarayoni va uning qismlarining o'zaro mantiqiy bog'lig'ligi.
 3. Samaradorligi, ta'lim standartlariga erishishni kafolatlashi, sarflash talab qilinadigan vaqt, kuch va vositalarning me'yor darajasida ekanligi.
 4. Boshqalar tomonidan qayta amalga oshirish mumkinligi.
- Ta'limning kafolatlangan natija beradigan texnologik jarayonini yaratish yo'lidagi dastlabki qadam 60-yillarda yaratilgan programmashtirilgan ta'lim bo'lgan edi. Bunda o'quvchi to'liq o'zlashtirguncha bajarishi lozim bo'lgan barcha vazifalar aniq ketma-ketlikda batafsil ishlab chiqilgan dastur tuziladi. Bu dastur ta'lim maqsadida ko'zda tutilgan sifatdagi bilim va ko'nikmalarni har bir o'quvchi o'zlashtirishini kafolatlashi lozim. O'zlashtirish jarayonining borishi haqida tarbiyachi bilan birga o'quvchining o'ziga ham axborot yetib turadi. O'quvchi mantiqiy bog'langan qisqa vazir

falarni ma'lum ketma-ketlikda bajarish orqali deyarli xatolarsiz asosiy maqsadga yetib bora oladi.

Bunday texnologiya o'quv jarayonini to'liq nazorat qilish imkoniyatini hosil qiladi. Bunda mantiqiy bog'langan qisqa vazifalar ketma-ketligi ta'lim jarayonining algoritimini hosil qiladi. O'quvchi va tarbiyachi faoliyatining shunday algoritm asosida tashkil qilinishi ko'zda tutilgan maqsadga erishishni kafolatlaydi. Ta'lim jarayonining shunday tartibda tashkil qilinishini hozirda to'liq ma'noda pedagogik texnologiya deb atash mumkin.

Pedagogik texnologiya ta'lim oluvchilar va tarbiyalanuvchilarga pedagoglar tomonidan kasbiy pedagogik maqsadlarni amalga oshiruvchi ta'sir ko'rsatilishini tashkil qilish tizimini belgilaydi.

Pedagogik texnologiya pedagogik faoliyatni aniq maqsadlar asosida tashkil qilish hamda uning texnologikligini nazorat qilish imkoniyatini beradi.

Pedagogik texnologiya tizimi pedagogik maqsadlarning aniq amalga oshirilishini ta'minlaydi.

Texnologik tizimning asosiy belgisi kutilgan natijaga erishishni kafolatlash bilan ajraladi. Buning uchun asosiy maqsadga erishishning har bir bosqichida bajarilishi lozim vazifalar, buning uchun talab qilinadigan vositalar hamda metodlar aniq modullar yoki algoritmlar hosil qiladi.

Notexnologik tizim (xususiy metodikalar)da esa kutilgan natijaga erishish kafolatlanmaydi.

Pedagogik texnologiya ratsional asosdagi ilmiy mezonlarga asoslangani holda uning yanada rivojlanishida intuitiv (empirik) bilimlar ham ahamiyatga ega. Shu ma'noda texnologiyani ma'lum ma'noda san'atga qiyos qilinadi. Chunki sa'nat ituitsiyaga asoslangan, texnologiya esafanga asoslanadi. Lekin juda ko'p faoliyat sohalari dastlab san'atdan boshlanadi va texnologiya bilan tugaydi. So'ngra hammasi boshidan boshlanadi. Pedagogik texnologiyaning rivojlanish jarayonlarida ham ushbu holatlarni kuzatish mumkin. Fanga muvofiq qurilgan pedagogik amaliyot pedagogik texnologiyadir.

O'quvchilar va ta'lim beruvchilarning o'quv-tarbiya jarayonida o'quvchilarda avvaldan belgilangan sifatlarining shakllanishiga olib keladigan izchil amaliy faoliyatlarini pedagogik texnologiya deb hisoblash mumkin.

Pedagogik texnologiya (yoki ta'lim texnologiyasi) bor-yo'g'i va eng asosan ta'lim oluvchi yoki tarbiyalanuvchining ta'lim-tarbiya jarayonida qanday faoliyatni va qanday darajada amalga oshirishidan iborat. O'quvchining o'rganilayotgan materialni (mazmunni) sifatli o'zlashtirishini ta'minlovchi izchil amaliy faoliyati ta'lim texnologiyasi bo'lishi mumkin.

6.5. Texnologiya va metodikaning farqi

Hozirgi kunda pedagogik texnologiya haqidagi aniq tushuncha va

tasavvurlar birmuncha kamligi natijasida uni xususiy metodikalar bilan deyarlik teng hisoblash hollari uchraydi. Aslida esa ular orasida jiddiy farqlar mavjud bo'lib, quyida ular haqida qisqachabayan qilinadi.

Metodika – biror ishni maqsadga muvofiq o'tkazish metodlari, yo'llari majmuasi. Alohida metodikalarni tashkil qiladi. Pedagogika fani sohasida ma'lum o'quv fanini o'qitish qonuniyatlarini tadqiq qiladi. Masalan, tillar metodikasi, arifmetika metodikasi va shu kabilar.

Metodikaning pedagogik texnologiyadan farqini tushunish va amalda har ikkisiidanunumli foydalana bilish talab qilinadi. Ular orasidagi farqlar quyidagicha.

Pedagogik texnologiya bilan metodika orasidagi ayrim farqlar

Asosiy tushunchalar	Pedagogik texnologiya	Metodika
Ta'riflar	Pedagogik texnologiya-insonga oldindan belgi-langani maqsad bo'yicha ta'lim-tarbiyaviy ta'sir o'tkazish faoliyatidan iborat.	Metodika ma'lum o'quv fanini o'qitish hamda tarbiyaviy ishlar qonuniyatlarini tadqiq qiluvchi fanlar.
Maqsad	Komil insonni shakllantirish	Alohida o'quv fanlarini o'qitish hamda tarbiyaviy ishlarning yuqori sifatda

		bo'lishini ta'minlash
Qo'llash miqyosi	Barcha ta'lim-tarbiya jarayonida	Xususiy fanlarni o'qitishda hamda tarbiyaviy ishlarda
Vositalar	Barcha ta'lim-tarbiyaviy vositalar, xususiy metodikalar	Alohida o'quv fanlarini o'qitishda hamda tarbiyaviy ishlarda qo'llaniladigan vositalar
Pedagogik jarayon	Ta'limi va tarbiya texnologiyasi asosida. Ta'lim menejmenti va marketingi asosida. Ta'lim-tarbiya sohasidagi eng ilg'or tajribalarni umumlashtiruvchi loyihalar asosida rivojlanib boradi. Yetarli tayyorgarlikka ega mutaxassislar tomonidan qo'llanganda o'zaro o'xshash natijalar olinishi ta'minlanadi.	Ta'lim-tarbiya metodikasi asosida ijodkor tarbiyachilarning ilg'or tajribalari asosida rivojlanadi. Xususiy tajribalar asosida boyitib boriladi. Bir muallifning ilg'or pedagogik tajribasini hamma pedagoglar aynan qo'llay olmaydilar. Bundan esa natijalar har kimda har xil bo'ladi. Pedagogik texnologiyaning tarkibiy bo'lagi hisoblanadi.
Natija kafolati	Oldindan belgilangan maqsadga erishish kafolati bor.	Oldindan belgilangan maqsadga har bir tarbiyachi o'z imkoniyatlariga muvofiq turli darajada erishadi. Shu sababli talab darajasidagi natija kafolatlanmaydi. Asosan ijodkor tarbiyachilargina yaxshi natijaga erishadilar.
Kelib chiqishi	Xususiy metodikalarning rivojlanishi natijasida kelib chiqqan.	Ta'lim-tarbiyaning turli xususiy masalalarini hal qilish zarurati natijasida kelib chiqqan.

Ushbu farqlar haqidagi masala yuzasidan quyidagi fikrni eslash mumkin. «Aslida zamonaviy ta'lim metodlari muqaddas qiziquvchanlikni hozircha batamom bo'lib tashlamagani deyarli mo'jiza, chunki bu nozik nihol (ya'ni, qiziquvchanlik) rag'batlantirish bilan bir qatorda eng avvalo, erkinlikni talab qiladi, bo'lmasa, u shubhasiz, mahv bo'ladi» (A. Eynshteyn).

Pedagogik texnologiya esa bolaning qiziquvchanligini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan.

Pedagogik texnologiya tushunchasi xususiy fanlar va mahalliy darajalardagi o'qitish metodikalari tushunchasi bilan mos keladigan hollar xususiy (o'quv fanlari) darajasidagi pedagogik texnologiyalarga tegishli. Ular orasida faqat asosiy e'tiborni nimaga qaratilishida farqlar mavjud.

Texnologiyalarda ko'proq protsessual, miqdoriy va hisob-kitob komponentlari ifodalansa, metodikalarda maqsad, mazmun, sifat va variantli yo'naltiruvchi tomonlari ko'proq ifodalanadi. Texnologiya metodikalardan o'zining qayta tiklanuvchanligi, natijalarining turg'unligi, ko'plab «agar...» lar (agar tarbiyachi iste'dodli bo'lsa, agar bolalar qobiliyatli bo'lsa, yaxshi ota-onalar bo'lsa... kabilar) yo'qligi bilan farq qiladi.

Savol va topshiriqlar

1. Interfaol metodnimani anglatadi?
2. Interfaol mashg'ulot samaradorligi omillarini aniqlang.
3. An'anaviy hamda interfaol dars orasidagi farqlarni ayting.
4. Interfaol ta'lim texnologiyasiga ta'rif bering.
5. Texnologiyalarning asosiy mezonlari qaysilar?
6. Metodikaning mohiyati nimadan iborat?
7. Pedagogik jarayontarkibi nimalarni tashkil qiladi?
8. Pedagogik texnologiyaning tarixi haqida so'zlang.
9. 70-yillarda pedagogik texnologiyaga qanday ta'rif berilgan?
10. Texnologik tizimning asosiy belgilari qaysilar?

VII. BOB.

PEDAGOGIK JARAYONNI SHAXSGA YO'NALTIRISH ASOSIDA TASHKIL ETISH

7.1. Bolaga yo'naltirilgan ta'lim. Interfaol strategiyalar.

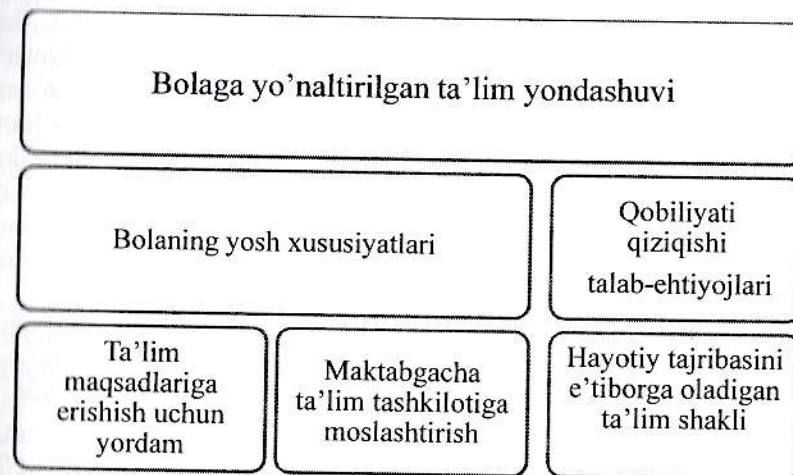
Bola shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim tarbiyalanuvchining shaxsiy imkoniyatlariga moslashtirilgan pedagogik muhitni hamda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning psixologik shart-sharoitlarini nazarda tutadi. Bu ta'lim texnologiyasida har bir bolani tushunish, hurmat qilish, unga ishonish, hamkorlikda ishlash kabi xususiyatlarni o'zida mujassamlashtiradi. Mustaqil fikrlashga o'rgatish zarurati, qolaversa mustaqillikni mustahkamlash ehtiyojini ko'zlab, xalq ruhiga singib qolgan mute'lik, jur'atsizlik, tobelik, o'z fikrini yakdil bayon eta olmaslik kabi illatlarni tugatish, shuningdek serandishalik, noo'rin sabr-toqatlilik kabi fazilatlarni ongidan chiqarish zamonaviy ta'lim talablaridan sanaladi. Bu shaxsni muayyan andoza asosida «o'zgartirish» va tazyiq o'tkazishni emas, «u qanday bo'lsa, shunday qabul qilish»ni taqozo etadi. SHaxsga yo'naltirilgan yondashuv ta'lim jarayoni sub'ektining shaxsiy vazifalar (funktsiyalar)ni rivojlantirish qobiliyatini to'liq namoyon etishi uchun zarur shart-sharoit yaratishni ko'zda tutadi.

SHaxsga oid funktsiyalar – bu shaxs tomonidan «har tomonlama barkamol shaxs bo'lish» ijtimoiy talabining ro'yobga chiqishiga xizmat qiladigan muayyan hislatlarning namoyon etilishidir.

SHaxsga yo'naltirilgan yondashuv ta'lim jarayonini tashkil etishning asosi sifatida shaxsning jamoa oldidagi ustuvorligini nazarda tutgan holda, unda insonparvarlik munosabatlarining shakllantirilishini taqozo etadi. Bola ana shu munosabatlar tufayli o'zini shaxs sifatida his etadi, boshqa kishilarda shaxsga xos hislatlarni ko'rishni (kattalarda va tengdoshlarda) o'rganadi. Tengdoshlar, bolalar jamoasi va pedagoglar har bir bolaning imkoniyatlarini ro'yobga chiqishining kafolati sifatida xizmat qiladi. Har bir bola imkoniyatlarining ro'yobga chiqishi esa pedagogning qadriyatlar yo'nalishlari, ya'ni uning xatti-harakatida namoyon

bo'ladigan moddiy va ma'naviy qadriyatlarga munosabati, mo'ljallar tizimi, e'tiqodi, hoxish-istaklari bilan belgilanadi.

Pedagogning qadriyatlar tizimi uning kasbiy faoliyatining yo'nalishlarini belgilab beradi. SHaxsga yo'naltirilgan yondashuv bolaga o'zini shaxs sifatida anglash, ichki imkoniyatlarini aniqlash varo'yobga chiqarish, o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini belgilash, rivojlantirish va takomillashtirishning shaxsiyva ijtimoiy maqbul uslublarini amalga oshirishda pedagog yordaminitalab etadi.

Ta'lim jarayoni bolaning eng optimal tarzda rivojlanishi va ta'lim olishiga doir bilimlarga asoslanishi lozim.

Ta'lim muvaffaqiyati pedagog tomonidan bolani rivojlantirish va o'qitish uslub va yo'l-yo'riqlariga oid bilimlarni qay darajada egallanganiga bog'liq.

Pedagogning asosiy vazifasibolaning rivojlanishiga ko'maklashishdir.

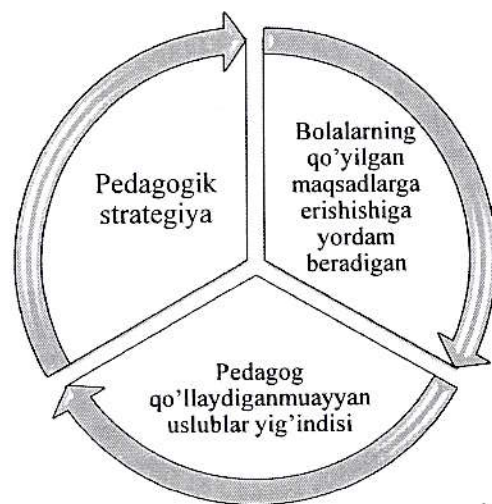
Maktabgacha ta'limning o'ziga xos xususiyati – bolalikning qadrini tushunish va vaqtdan oldin ulg'ayishga undamaslik.

Individuallashuv yondashuv qay darajada individual bo'lsa, har bir bola shu darajada mo'ljaldagi ta'lim natijalariga erishishining ehtimoli ortadi va shu tufayli dasturning amalga oshirilishi oson

kechadi, muayyan fan bilan bog'liq muammolar kamayadi, o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalar oshadi.

Individuallashtirish ta'lim jarayonini bolaning yosh xususiyatlari, qobiliyati va talab - ehtiyojlari bilan moslashtirish imkoniyatini beradi. Bu jarayonda bolalarning bilim doirasi kengayib, o'ziga nisbatan hurmati oshadi. Ularda yanada murakkabroq masalalarni hal etishga tayyorgarlik hissi paydo bo'ladi.

Pedagog o'zgaruvchan vazifalar va faoliyatning qiziqarli turlarini rejalashtirishi, bolalarni diqqat bilan kuzatishi, zarur hollarda, material va vazifalarni almashtirishi va moslashtirishi lozim. Bolalarni kuzatish va ota-onalar bilan suhbat natijasida pedagoglar har bir bolaning kuchli va zaif jihatlari hamda qiziqishlarini o'rganadi.

Uning asosini bolaning qiziqishlari, uning kuchli va zaif jihatlari, ta'lim uslubi, yosh xususiyatlari va shaxsiy sifatlarni e'tiborga olish tashkil etadi.

7.2. Pedagogik texnologiyalarni bola shaxsiga yo'naltirilganligi.

Bola shaxsini rivojlantirishga qaratilgan texnologiya asosida tarbiyalanuvchi - tarbiyachi hamda tarbiyalanuvchi - tarbiyalanuvchi hamkorligi ko'zda tutilgan bo'lib, bu jarayonda ta'lim - tarbiya ijobiy natijalarga yo'naltiriladi. Shaxs ijtimoiy munosabatlar tizimining ko'p qirrali, murakkab qismidir. U bir tomondan, ijtimoiy - tarixiy taraqqiyotning mahsuli bo'lsa, ikkinchi tomondan o'zi ijtimoiy taraqqiyotni ta'min etadi. Demak, ijtimoiy munosabatlarga kirishuvchi va ijtimoiy taraqqiyotda faol ishtirok etuvchi insongina shaxs deb ataladi. Psixologlarning ta'biricha, fikrlash, ya'ni tafakkur - odam miyasida sodir bo'ladigan jarayon. Sezgi organlari o'zlik qilgan o'rinlarda odam va olamning xususiyatlari tafakkur orqali o'rganiladi. Tafakkur aqliy faoliyatning, ongli xatti-harakatlarning majmui. U tevarak-atrof, voqelik hamda ijtimoiy muhitni bilish qurolli, inson faoliyatini to'g'ri va samarali amalga oshirishning asosiy sharti hisoblanadi. Kishi fikrlash jarayonida o'zi ko'rgan, idrok qilgan, sezgan, tasavvur etgan narsa va hodisalarning to'g'riligi, aniqligi, haqiqiyliigi hamda ularning borliqqa munosabatini aniqlaydi¹¹.

Pedagog quyidagilarni tushunishi va esdan chiqarmasligi lozim:

1. Bolalar qanday bo'lsa, shunday qabul qilish.
2. Bolalarning o'z maqsadiga erishishiga yordam berish.
3. Bolalarning qanday qobiliyatga ega ekani va o'z guruhida qanday ta'lim olayotganini bilish tarbiyachiga ta'lim jarayonini rejalashtirish va tashkil etish uchun boshlang'ich asos bo'lib xizmat qiladi.
4. Agarda pedagog barcha bolalarga bir xil tarzda yondashadigan bo'lsa, ular muvaffaqiyatga erisha olmaydi.
5. Pedagog bolalar faoliyatining barcha yo'nalishlari, turli mashg'ulotlar bilan shug'ullanishini muntazam kuzatib borishi, ularning qobiliyati, qiziqishlari va talab-ehtiyojlari haqida bilishga intilishi kerak.

6. Pedagog ana shu ma'lumotlarga tayangan holda bola rivojlanishida ijobiy o'zgarishlarga erishish uchun ish faoliyatini rejalashtiradi va qo'llayotgan usullarni ta'lim jarayoniga moslashtiradi.

7. Materiallar va mashg'ulotlar bolalar biladigan va qilishni o'rgangan narsalargagina emas, balki yangi ko'nikma va tushunchalar hosil qilish uchun ulardan muayyan harakat, intilish talab qiladigan mashg'ulotlarga asoslangan ta'limgina kutilgan muvaffaqiyatni keltiradi.¹²

8. Ta'lim maqsadlari bolalarning ushbu yoshdagi guruhi uchun tushunarli va amalga oshirilishi mumkin bo'lishi kerak. Yangi ko'nikmalarni amaliyotda takomillashtirish uchun bolalarga keng imkoniyatlar vujudga keltirilishi zarur.

Ta'lim maqsadlariga erishish uchun bolalarga beriladigan yordam

1. Odatda bolalar yangi, masalan, zinapoyadagi zinalarni sanash va h.k. ko'nikmalarni o'z tashabbusi bilan amaliyotda mustahkamlaydi.

2. Yangi ko'nikma mukammallik darajasiga yetkazilishi bilan, ta'limni davom ettirish uchun bolalarga yangi vazifa kerak. Ammo bu vazifalar ham amalga oshirilishi mumkin bo'lishi, bola uni uddalay olishi zarur.

Pedagog qabul qiladigan qarorlar

Katta yoshdagi bolalar pedagoglari har kuni ko'plab qarorlar qabul qiladi: bolalarga qaysi kitobni o'qib berish, kichik guruhlariga nechta bolani belgilash, ularga qanday savollar berish, o'yin jarayoniga kirisha olmayotgan bolaga qanday yordam berish kerak va h.k.

Boshqa qarorlar - bu pedagog tomonidan o'qitish muhiti, materiallarni joylashtirish, kichik guruhlarda ishlash uchun bolalarni guruhlariga ajratishga doir qarorlardir.

Har bir vaziyatda qabul qilinayotgan qaror jiddiy o'rganish va rejalashtirish natijasi bo'lishi shart.

Pedagoglar tomonidan ma'lumot asosida qaror qabul qilish - qabul qilinayotgan katta-kichik qarorlarning barchasi

¹² Л.С.Виготский.

pedagogning kuzatuvlari asosida qabul qilinishi lozim (bolalarni kuzatish va ularning ota-onalari bilan suhbat natijasida tarbiyachi har bir bolaning kuchli va zaif tomoni hamda uning qiziqishlari haqida bilib oladi).

Pedagog e'tiborga olishi kerak bo'lgan omillar - bolaga ta'lim berish bo'yicha qarorlar qabul qilishda **pedagog tayanadigan uch omil mavjud:**

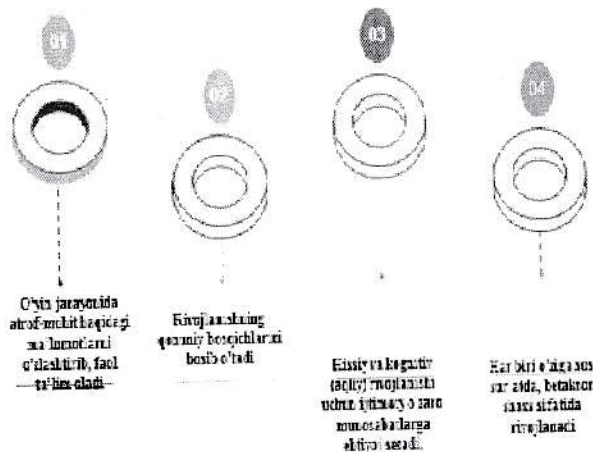
Bolalarning ushbu yosh guruhiga oid ma'lum bo'lgan bilimlarni e'tiborga olish. Yoshga oid bunday ma'lumotlarni bilish pedagogga ta'lim jarayonini bolalarning yoshiga qarab tashkil etish, qanday material va mashg'ulotlarning xavfsizligi, qiziqarliligi, yetarli darajada murakkabligi va bolalarning mukammal rivojlanishi va ta'lim olishiga xizmat qilishini bilgan holda, mashg'ulotlarni rejalashtirish imkoniyatini yaratadi. Bu yoshga xos omil deb yuritiladi.

Har bir bolaning shaxsiga oid ma'lumotlarni e'tiborga olish. Har bir bola shaxsiyatining kuchli va zaif jihatlari, qiziqish va talab-ehtiyojlari haqida ma'lumot to'plash tarbiyachiga ta'lim jarayonida moslatirish jarayonini amalga oshirish hamda har bir bolaga mos usullarni qo'llash va individuallashtirishni samarali olib borish imkoniyatini beradi.

Bolalarni qurshab turgan ijtimoiy muhit va madaniy qadriyatlar haqidagi ma'lumotlarni e'tiborga olish. Bolaning uydagi va o'zining jamoasidagi hayotini shakllantiradigan qadriyatlar, orzu-umidlar, xatti-harakat va til xususiyatlarini o'rganish pedagogga bolalar uchun muayyan mazmun kasb etadigan, ularning madaniyatiga mos keladigan, bolalar va ularning oilasiga hurmat bilan munosabatda bo'lishiga yordam beradigan ta'lim muhiti va mashg'ulotlarni tashkil etish imkoniyatini yaratadi.

Rivojlantiruvchi yondashuv - bolaning tabiiy ravishda ulg'ayishining muhimligini baholash va tahlil etish imkoniyatini yaratadigan rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuv.

Bolashaxsiga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasi bu- butun ta'lim muassasasining faoliyati tarbiyalanuvchi shaxsiga qaratilgan, unga pedagogik va psixologik takomillashishi uchun qulayliklar yaratilgan, uning tabiiy imkoniyatlari, ko'nikmalari rivojlanishiga va xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan.

7.3. "Rivojlanish", "Erkinlik", "Mustaqillik", "Ijod", "O'ziga xoslik" shaxsga yo'naltirilgan ta'lim kategoriyalari sifatida.

Ta'lim-tarbiya tizimini insonparvarlik yo'nalishini tubdan o'zgartirish va yangi zamon talablari darajasiga ko'tarishning birinchi sharti - unga bir butun tizim sifatida yondoshish va shunga muvofiq, ish olib borishdan iboratdir. Yosh avlodda yuksak ma'naviy fazilatlarini kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, boy madaniy merosimiz, tarixiy an'alarimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqlol g'oyalari sadoqat ruhida tarbiyalash mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning hal qiluvchi omilidir. Insonlar o'zligini chuqur anglashi, mustaqillikning qadrini tobora teran tushunishi, milliy tafakkurning kengayishi va takomillashuvi, tarixiy hurlik, mustaqillik ruhining uyg'onishini ta'minlash ma'naviyat sohasidagi

siyosatimizning asosiy maqsadiga aylandi. Yuqoridagilardan kelib chiqib shuni ta'kidlash joizki, Mariya Montessori tizimi ham uzoq yillar davomida bolalarga ta'lim-tarbiya berish uchun foydalanib kelinmoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev yoshlar tarbiyasiga alohida to'xtalib: "Bolalarimizni birovlarining qo'liga berib qo'ymasdan, ularni o'zimiz tarbiyalashimiz lozim. Buning uchun yoshlarimiz bilan ko'proq gaplashish, ularning qalbiga quloq solish, dardini bilish, muammolarini echish uchun amaliy ko'mak berishimiz kerak" deb ta'kidlab o'tdilar. Yalarni bir-biridan farqlaydigan asosiy xususiyatlaridan biri uning bola shaxsiga yo'naltirilganlik darajasidir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning markazida o'sayotgan inson, uning o'z imkoniyatlarini to'la namoyon etishga intilishi, yangi tajribani qabul qilishi, turli hayotiy vaziyatlarda ongli ravishda va ma'suliyatli qaror qabul qilishga qodirligi turadi. **"Rivojlanish", "erkinlik", "mustaqillik", "ijod", "o'ziga xoslik" shaxsga yo'naltirilgan ta'limning tayanch iboralari** hisoblanadi. Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limning o'ziga xosligi shundaki, bola kimningdir istagi, buyurtmasiga ko'ra emas, o'z imkoniyatlari, salohiyati, tabiati, qobiliyatlariga mos ravishda shakllanadi. Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limning bir yo'nalishi - Montessori metodikasini qo'llashdir.

Ta'lim mazmuni va metodlari bola shaxsining shakllanishi, uni mustaqil shaxs sifatida tan olinishi jarayonlari kechadigan muhitda tashkil etiladi. Bu jarayon shaxsga yo'naltirilgan hamda unga umuminsoniylik xos bo'lsa, ushbu pedagogik faoliyat insoniy shaxslik darajasiga o'tadi. Insoniylikka yonaltirilgan ta'lim g'oyalari qo'yidagilarda aks etadi: zamonaviy ta'lim umuminsoniy qadriyatlardan kelib chiqqan hamda muayyan jamiyat ma'naviyatiga asoslanadi; ta'lim maqsadi o'zligiga ega, umuminsoniy qadriyatlarga ega shaxsni shakllantirish; ta'lim shaxs faoliyati turi sifatida ichki asosga ega, tarbiyachi va tarbiyalanuvchining teng munosabatlari, hamkorlikda qaror qabul qilishga tayanadi.

Sh.A. Amonashvilining inson-shaxs texnologiyasi. Shalva Aleksandrovich Amonashvili taniqli pedagog olim va amaliyotchidir. U o'zining yeksperimental maktabida qamkorlik pedagogikasini, shaxsiy yondashuvni, til va matematika qititishning ajoyib metodikasini ishlab chiqdi va qayotga tatbiq yetdi.

Sh.A. Amonashvilining asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

-bolaning shaxsiy xislatlarini namoyon qilish orqali unda olijanob insonning shakllanishi, rivojlanishi va tarbiyalanishiga imkon tug'dirmoq;

-bolaning qalbi va yuragini uluqlamoq; -boladagi bilishga bo'lgan kuchlarni rivojlantirish va shakllantirish; -keng va chuqur bilim qamda malaka olish uchun sharoit tuq'dirmoq;

-ideal tarbiya - bu o'z-o'zini tarbiyalamoq.

Sh.A. Amonashvili o'zining texnologiyasini amalga oshirish uchun quyidagi metodika va metodik usullardan foydalandi: insonparvarlik; shaxsiy yondashuv; muloqot maqorati; oila pedagogikasining qo'shimcha imkoniyati; o'quv faoliyati. Sh.A. Amonashvili texnologiyasida bola faoliyatini baqolash aloqida aqamiyatga yega. Baqolardan foydalanish o'ta cheklangan. Miqdoriy baqolashdan ko'ra sifatli baqolashga urqu beriladi, ya'ni tavsif, natijalar paketi, o'z-o'zini baqolash.

7.4. Shaxslikka yo'naltirilganlikning ta'lim texnologiyalariga nisbatan qo'llaniladigan belgilari.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasining maqsadi - tarbiyalanuvchining har tamonlama erkin, ijodiy fikrlashini rivojlantirishga erishishdan iborat. Uilyam Shekspir inson shaxsini va irodasini quyidagicha ta'riflaydi: "Bizning shaxsimiz bu-bog', irodamiz esa-uning bog'boni". Darhaqiqat, bola shaxsi turfa gullarga burkangan boqqa qiyos qilinsa, uning serhosil mevaga kirishi uchun bog'bonning mehnati zarur bo'ladi. Ana shu "bog'bon" bolairodasini mustahkam bo'lishida ta'lim-tarbiyaning o'rni beqiyos ekanligi ta'kidlanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limga nisbatan qo'llaniladigan belgilar: - bolada shaxsiy, intellektual, rivojlanish maqsadlari ustuvorligi; - uning yutuq va muvaffaqiyatlari motivatsiyasi, individual rivojlanishini qo'llab quvvatlashga yo'naltirilganligiga urg'u berish; - o'zligini shakllantirish, o'z-o'zini boshqarishga urg'u berish; - ta'lim jarayonini ishtirokchilarining o'zaro sheriklik harakatlari; - bolalarga tanlash erkinligi va ta'lim jarayononi barcha

ishtirokchilariga qabul qilingan qaror uchun shaxsiy ma'suliyat yuklash; - ta'limiy vaziyatlar va voqealarni o'zidan o'tkazish hamda hissiy munosabatlar mavjudligi. Bu

boradapedagoglarbolashaxsiga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirishda quyidagilarni inobatga olishlari lozim:

1. Har bir bolagakomil shaxsdek qarash, uni hurmat qilish, uni tushunish, qabul qilish va unga ishonish.

2. Ta'limning shunday muhitini yaratish kerakki, unda bolao'zini shaxs deb sezsins, unga bo'lgan e'tiborni tuysin.

3. Tazyiq o'tkazmaslik hamda uning kamchiligini bo'rttirmaslik; bilimlarni o'zlashtirmaslik, o'zini yomon tutishi sabablarini aniqlash va ularni o'quvchining shaxsiyatiga zarar yetkazmaydigan tarzda bartaraf etish.

4. Ta'limda "muvaffaqiyat muhitini" tashkil etish, bolagao'qitishda muvaffaqiyat qozonishiga yordam berish, uning o'z kuchi va iqtidoriga ishonchini orttirish.

5. Tarbiyalanuvchigaatrofdagilarning har biri o'zi kabi shaxs ekanligini anglatish, unda jamoaga aloqadorlik hissini rivojlantirish.

Bola shaxsiyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim - bu aqliy, emotsional, jismoniy, axloqiy va ma'naviy aspektlarni hisobga olgan holda, shaxsni o'qitish orqali tez o'zgaruvchan, ko'p madaniyatli va mustaqil dunyodagi hayotgatayyorlashga yo'nalgan ta'limga bo'lgan yondashuvdir.

Savol va topshiriqlar

1. Bola shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim maqsadi nimadan iborat?

2. Bolaga yo'naltirilgan ta'lim yondashuviga ta'rif bering.

3. Individuallashuv yondashuv mazmunini izohlab bering.

4. Rivojlantiruvchi yondashuvga ta'rif bering.

5. Insoniylikka yonaltirilgan ta'lim g'oyalarini sanab bering.

6. Bolashaxsiga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasini izohlab bering.

7. Ta'lim mazmuni va metodlari bola shaxsining shakllanishi qanday ta'sir qiladi?

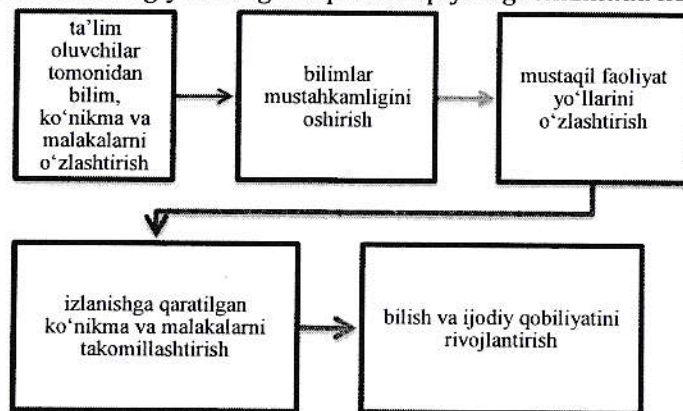
8. Bolashaxsiga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirishda nimalarga e'tibor qaratish lozim.

VIII. BOB.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MUAMMOLI O'QITISH TEXNOLOGIYASI

8.1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muammoli o'qitish texnologiyasining tasnifi.

Muammoli o'qitishning asosida amerikalik psixolog, faylasuf va pedagog Dj.Dyui g'oyalari yotadi. U 1894 yilda Chikago shahrida o'qitish asosini rejasi emas, balki o'yinlar va mehnat faoliyati tashkil etgan tajriba maktabini tashkil qilgan. Muammoli o'qitishni o'rganish XX asrning 60 yillarida boshlangan. Fikrlash psixologiyasi nuqtai nazardan muammoli o'qitish g'oyasi va prinsiplari S.L.Rubinshteyn, M.I.Maxmutov, V.Okon, I.Ya.Lerner kabi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan. Muammoli o'qitish - ta'lim oluvchining muammoli taqdim etilgan ta'lim mazmuni bilan faol o'zaro bog'lanishini tashkil etadi. Bu jarayonda ta'lim oluvchi ilmiy bilimlarning ob'ektiv zidliklari va ularning yechimlariga yaqinlashadi, fikrlash va bilimlarni ijodiy o'zlashtirishga o'rganadi. Muammoli o'qitish texnologiyasining maqsadlariquyidagi chizmada keltiriladi.

Muammoli o'qitish texnologiyasida pedagogik jarayon samaradorligi omillari:

o'quv materialining
muammoli shaklda berilishi

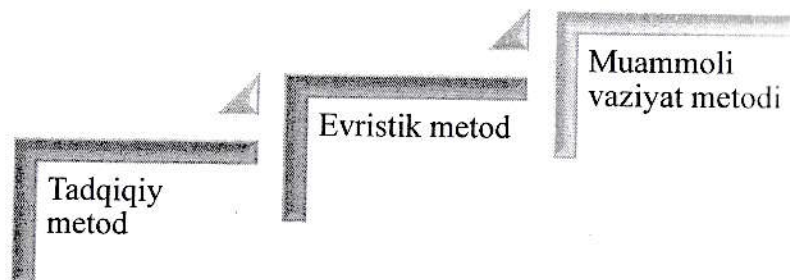

ta'lim oluvchilarning
faolligi

ta'limni hayot, o'yin,
mehnat bilan bog'liqligi

Muammoli o'qitish ijodiy faoliyatni hamda unga ehtiyojni shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayonda ta'lim oluvchilar ijodiy fikrlashning rivojlanishi an'anaviy o'qitishdagiga nisbatan jadalroq bo'ladi. Muammoli o'qitishni ta'lim jarayoniga tadbiq etishda ta'lim beruvchi ilmiy va o'quv muammolar orasidagi farqni va umumiylikni ajratishi lozim. Ularning umumiyliги har ikkilasida ham ob'ektiv zidliklar mavjudligi bo'lsa, ilmiy va o'quv muammolarini farqi shunda-ki, ilmiy muammolda qo'yilgan masala hali yechilmagan, o'quv muammolda esa masala yechilgan, uni yechish yo'li va natijasi ham ma'lum. Faqat bu yo'llar va natijalarni ta'lim oluvchilar izlab topishlari kerak. Muammoli o'qitishning yakuniy maqsadi - muammolarni ko'rish, sababini aniqlash, yechimini topish va oqibatlarini bilishga o'rgatishdan iborat bo'lib, bu faqat faoliyat jarayonida amalga oshiriladi. Shaxsning ijodiy, mustaqil fikrlovchi bo'lishi jamiyat uchun zarur bo'lib, fikrlash jarayoni muammoli vaziyatdan boshlanadi. Muammoli vaziyat - psixik qiyinlik, ziddiyatli vaziyati bo'lib, ta'lim oluvchilarni muammoli vaziyat holatiga tushirish orqali ularda fikrlash qobiliyatlari rivojlantiriladi. Muammoli o'qitish texnologiyasiga qo'yidagi metodlar kiradi

Muammoli o'qitish ta'lim beruvchidan aniq harakat qilishni, darsning har bir daqiqasini hisobga olishni, ushbu vaqtda kerakli samara hosil bo'lishi uchun o'zining barcha imkoniyatlarini va mahoratini ishga solishni talab etadi. **"Muammoli vaziyat" metodi** - ta'lim oluvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularning yechimini topish bo'yicha ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metoddir. "Muammoli vaziyat" metodi uchun tanlangan muammoning murakkabligi ta'lim oluvchilarning bilim darajalariga mos kelishi kerak. Ular qo'yilgan muammoning yechimini topishga qodir bo'lishlari kerak, aks holda yechimni topa olmagach, ta'lim oluvchilarning qiziqishlari so'nishiga, o'zlariga bo'lgan ishonchlarining yo'qolishiga olib keladi.

Muammoli ta'lim texnologiyasini mutlaqo yangi pedagogik hodisaga bog'lab bo'lmaydi. Uning elementlarini Sokrat tomonidan olib borilgan evristik suhbatlarda, J.-J. Emil uchun saboqlar ishlab chiqishda ko'rish mumkin. Russo. K.D. Ushinskiy muammoli o'qitish texnologiyasi masalalarini ham ko'rib chiqdi. U o'quv jarayonidagi muhim yo'nalish mexanik harakatlarni oqilona harakatlarga aylantirishdir, degan fikrni bildirdi. Sokrat ham xuddi shunday qildi. U o'z fikrlarini tomoshabinlarga majburlashga urinmadi. Faylasuf o'z shogirdlarini bilim sari yetaklovchi savollarni berishga intilgan. Muammoli ta'lim texnologiyasining ishlab chiqilishi ilg'or pedagogik amaliyotda qo'lga kiritilgan yutuqlarning klassik o'qitish turi bilan uyg'unlashuvi natijasi bo'ldi. Ushbu ikki yo'nalishning birlashishi na-

tijasida o'quvchilarning intellektual va umumiy rivojlanishi uchun samarali vosita paydo bo'ldi. Ayniqsa, muammoli ta'lim yo'nalishi XX asrda faol rivojlana boshladi va umumta'lim amaliyotiga kiritila boshlandi. Bu konseptsiyaga 1960 yilda J. Bruner tomonidan yozilgan "O'quv jarayoni" asari eng katta ta'sir ko'rsatdi. Unda muallif muammoli o'qitish texnologiyasi bitta muhim g'oyaga asoslanishi kerakligini ta'kidlagan. Uning asosiy g'oyasi shundaki, yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayoni eng faol asosiy funktsiya intuitiv fikrlashga tayinlanganda sodir bo'ladi. Mahalliy pedagogik adabiyotga kelsak, bu g'oya unda o'tgan asrning 50- yillaridan boshlab amalga oshirildi. Olimlar gumanitar va tabiiy fanlarni o'qitishda tadqiqot metodining rolini kuchaytirish zarurligi haqidagi g'oyani qat'iyat bilan ishlab chiqdilar. Shu bilan birga tadqiqotchilar muammoli ta'lim texnologiyasini joriy etish masalasini ko'tara boshladilar. Zero, bu yo'nalish o'quvchilarning fan uslublarini puxta egallashiga imkon beradi, tafakkurini uyg'otadi va rivojlantiradi. Shu bilan birga, tarbiyachi o'z o'quvchilariga bilimlarni rasmiy ravishda etkazish bilan shug'ullanmaydi. U rivojlanish va dinamikada kerakli materialni taklif qilib, ularni ijodiy tarzda etkazadi. Bugungi kunda ta'lim jarayonining muammoli tabiati bolalarning aqliy faoliyatidagi aniq qonuniyatlardan biri sifatida qaralmoqda. Muammoli o'qitish texnologiyasining turli usullari ishlab chiqilgan bo'lib, ular turli o'quv fanlarini o'qitishda qiyin vaziyatlarni yaratishga imkon beradi. Bundan tashqari, tadqiqotchilar ushbu yo'nalishni qo'llashda kognitiv vazifalarning murakkabligini baholashning asosiy mezonlarini topdilar. Federal davlat ta'lim standartining muammoli ta'lim texnologiyasi maktabgacha ta'lim muassasalarida, shuningdek, umumiy ta'lim, o'rta va oliy kasb-hunar maktablarida o'qitiladigan turli fanlar dasturlari uchun tasdiqlangan. Bunday holda tarbiyachi turli usullarni qo'llashi mumkin. Ular muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda ta'lim jarayonini tashkil etishning oltita didaktik usullarini o'z ichiga oladi. Ulardan uchitasi tarbiyachi tomonidan mavzu materialini taqdim etish bilan bog'liq. Qolgan usullar - tarbiyachi tomonidan bolalarning mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish. Keling, ushbu usullarni batafsil ko'rib chiqaylik.

8.2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muammoli o'qitish texnologiyasining yo'llari.

Muammoli ta'lim texnologiyasiga oid "Nima uchun?" interfaol metodi. Bunda tarbiyachi bolalarni o'zini namoyon etishga undaydi. Topshiriqlarning "isbotla", "tushuntirib ber", "qanday bilding, aytib ber" kabi turlaridan foydalanadi. Bolalar bitta buyum va xuddi shu buyumning turlarini o'rganadi. Savol-javob asosida turli nutqiy didaktik o'yinlar, sabab-oqibat munosabatlarini o'zlashtiradi. Bolalarning so'z boyligi oshadi, kommunikativ kompetensiyalar rivojlanadi, ona tili haqidagi tasavvuri kengayadi, o'z kuchiga ishonchi tarbiyalanadi.

Muammoli ta'lim - tarbiyachi o'quv materiallarini bolalarning ongida ilmiy izlanish asosida bilish vazifalari va muammolarini vujudga keltiradigan usulda o'rgatish uslubidir. Muammoli o'qitish bu - ta'lim sifatining yangi bosqichi. Hozirgi davrda ta'lim oluvchilarga ma'lumot va tavsiyalarning ma'lum to'plamini berish unchalik ahamiyatli emas, balki ularning ma'lumotlarni mustaqil tarzda olishi va o'z bilimiga aylantirishi uchun aniq endashuvlarga ega bo'lishi muhimdir. Albatta, ayrim ma'lumotlarni ma'ruza vaqtida yetkazish imkoni bo'lmay qoladi, ammo tejalgan vaqtlar hisobiga xulosalar chiqariladi, umumlashtiriladi va dunëqarashini shakllantiradi. Bunda bolalarning mustaqil va tanqidiy fikr yuritib, har tomonlama asoslangan qarorlar qabul qilishi ahamiyatlidir. Ushbu muammoli o'qitishning maqsadi shundaki, bilimlarni quruq ëdlab olish emas, balki kasbiy faoliyatida zarur bo'ladigan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishdan iboratdir. Muammoli vaziyat tarbiyachi va tarbiyalanuvchining ma'lum psixik holatidir. Bunday holat ma'lum topshiriqlarni bajarish (masala yechish, savolga javob topish) jaraënida ziddiyatlarni aniqlash tufayli vujudga keladi. Muammoli o'qitishning to'rt bosqichdan iborat mantiqiy shakli paydo bo'ldi:

Lekin tarbiyachibolalarga berilgan topshiriqlarning javobini bilmagan savollarning hammasi ham muammoli vaziyatni vujudga keltirmaydi. «Muammoli o'qitish» atamasi asosida masala tushunchasi bo'lishi mumkin emas. Aks holda, uni metodologik jihatdan asoslash kerak bo'ladi. Ijodiy qobiliyatini shakllantirish uchun o'quvchi-talabalarni doimo savol berishga undash lozim. Yo'q joydan savolning qanday paydo bo'lishini ko'rsatish, dars so'ngida qarama-qarshiliklar oydinlashtirilib berilishi zarur. Muammoli metodning mohiyati mashg'ulotlar jaraënida muammoli vaziyatlarni yaratish va ularni yechishdan iborat bo'lib, uning asosida didaktik ziddiyatlar ëtadi. Ziddiyatlarni bartaraf etish ëki ilmiy bilish yo'li, balki shu bilan birga o'quv yo'li hamdir. Muammoli ta'lim konsepsiyasining asosiy tushunchalari «**Muammoli vaziyat**», «**muammo**», «**muammoni topish**» kabilar hisoblanadi. Muammoli vaziyat bu metodning dastlabki ko'rinishi hisoblanib, o'zida sub'ektni aniq ëki qisman tushunib yetilgan muammoni ifodalaydi, uni bartaraf etish yangi bilimlar, usullar va harakat ko'nikmalarini o'zlashtirishni taqozo etadi. Agar bolalarda qiyinchiliklarni yo'qotish yo'llarini izlab topish uchun boshlang'ich ma'lumotlar bo'lmasa, shubhasiz, u muammoli vaziyat yechimini qabul qilmaydi, ya'ni muammoning yechimi uning ongida aks etmaydi. Fikrlash muammo

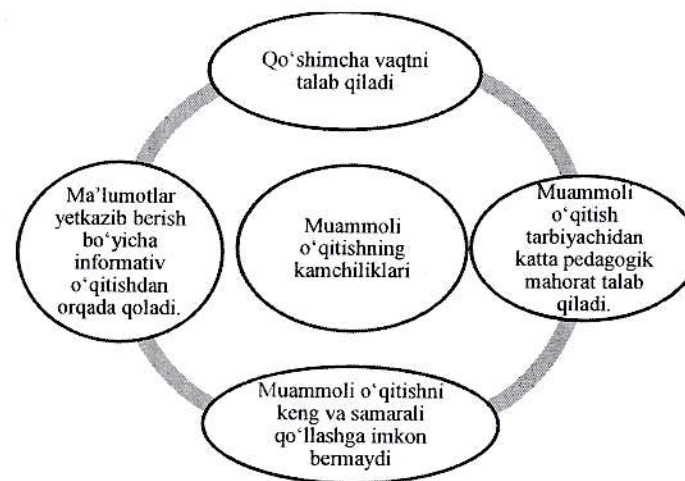
mohiyatining tushunib yetilishi, ifodalanishi, mavjud bilim va ko'nikmalar majmuasi va izlanish tajribasi asosida muammoli vaziyatni qabul qilish bilanoq boshlanadi. Bu holda muammoli vaziyat muammoga aylanadi va har bir muammo muammoli vaziyatni o'zida namoën etadi, biroq barcha muammoli vaziyat muammoga aylanavermaydi. Mazkur metoddan foydalanish jaraënida muammo yechimini topishga ërdam beruvchi yo'nalishlar o'quvchi-talabalarga ko'rsatilmaydi va chegaralanmaydi. Bu xususiyat muammoli masalaga xosdir. Agarda muammoda yechimning qandaydir ko'rsatkichlari ko'rsatilsa, u hola muammoli masala hisoblanadi. Har qanday muammoli topshiriq ma'lum muammoni, muammoli vaziyatni ham qamrab olish kerak. Agarda inson muammoli vaziyatga duch keladigan bo'lsa uni har doim muammoli masalalarni yechimni topadi, ya'ni uning yechimi uchun o'zidagi bilimlar tizimiga tayanadi va ma'lum ko'rsatishlarni belgilab oladi. Muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda ham, u boshqa ko'rsatkichlarni qidiradi boshlaydi va shu muammo bo'yicha yangi variantlardagi masalalarni loyihalaydi. Ta'lim jaraënida muammoli metodni qo'llashda tarbiyachiva bolalartomonidan kabi nazariy-metodik xarakatlari amalga oshiriladi.

Tadqiqotchilikda ushbu o'qitish metodini qo'llashda tarbiyachiva bolalarbilan hamkorlikda hal etilishi zarur bo'lgan masalani aniqlab olishga ërdam beradi va o'quvchi-talabalar mustaqil ravishda taklif etilgan masalani yechimini topish jaraënida zaruriy bilimlarni o'zlashtirib uning yechimini boshqa vaziyatlar bilan taqqoslaydilar.

Tarbiyachifaoliyatining tuzilmasi quyidagicha:

- o'quv materialiga oid tafovutlarning taklif etilishi;
- muammoli vaziyatlarni tuzish;
 - muammoning mavjudligini aniqlab berish;
 - muammoli topshiriqlarni loyihalash O'quvchi-talabalar faoliyatining tuzilmasi
 - o'quv material mohiyatining anglab yetilishi;
 - muammoli vaziyat yuzasidan fikrlash;
- mavjud bilimlar va tajribani qayta tiklash;
- muammoli masalaga o'tkazish;

•topshiriqni bajarish faoliyatini olib borish ko'nikmasi, ega bo'ladlar. Ta'lim jarayonidamuammoli o'qitish metodini qo'llashda tarbiyachiva bolalar tomonidanharakatlar amalga oshiriladi.

Xulosa qilib aytganda muammoli o'qitish orqali bolani o'z fikrini ayta olishga, uni himoya qilish va bahslashishga o'rgatish mumkin. O'qitish jaraënida qarama-qarshilik bo'lmasa, bahs ham, munozara ham bo'lmaydi. Munozarasiz esa muammoning yechimi topilmaydi. Mashg'ulotjaraënida bir-biriga hurmat, ishonch va ishchanlik ruhi hukmron bo'lishi kerak. Bolalar tarbiyachining o'rgatishga samimiy intilaëtganini bilishi, uni o'ziga teng ko'raëtganini yaqqol his qilishi zarur. Bu esa, shubhasiz, o'qitishda shaxs omilini hisobga olish, birga ishlash pedagogikasini qo'llash va ta'limni insoniylashtirish bilan uzviy bog'liq. Tarbiyachi o'qitishning muammoli shakli orqali bolalargafikrlash faoliyatida muammoli vaziyatlar vujudga keladi va ular mustaqil ravishda izlanish va mantiqiy o'ylab, to'g'ri ilmiy xulosalar chiqarishga davat etadi.

Savol va topshiriqlar

1. Muammoli ta'lim texnologiyasining maqsadi nima?
2. Muammoli ta'lim yo'nalishiqachon paydo bo'lgan?
3. Muammoli o'qitishning afzalliklari nimada?
4. Muammoli o'qitishningbosqichlarini ayting.

5. Tarbiyachifaoliyatining tuzilmasi nimadan iborat?
6. Ta'lim jarayonidamuammoli o'qitish metodini qo'llashda tarbiyachiva bolalarharakatlari qanday amalga oshiriladi?
7. «Muammoli vaziyat», «muammo», «muammoni topish» tunchularigaizoh bering.
8. Tarbiyachifaoliyatining tuzilmasining tarkibiy qismlarini ayting.
9. Tarbiyachiva bolalarbilan hamkorlikda qanday ishlar amalga oshiriladi?
10. Ma'lumotlar yetkazib berish bo'yicha informativ o'qitish qanday amalga oshiriladi?

IX BOB.

MAKTABGACHA TA'LIMDA VEBINAR TEXNOLOGIYALAR

9.1. Vebinar mashg'ulotlar

Zamonaviy sharoitda ta'lim tizimida vebinar texnologiyalar tobora keng qo'llanilmoqda.

Garchi "vebinar" tushunchasi shu ma'noni anglatasa-da, biroq, ta'lim amaliyotida keng ma'noda qo'llanilib, turli onlayn tadbirlar (seminar, konferentsiya, bahs-munozara, uchrashuv, taqdimot, ayrim holatlarda trening, turli hodisalar bo'yicha tarmoq translyatsiyalari (kompyuter yoki Internet tarmog'ida namoyish etiladigan lavhalar) va ta'lim vositalarini anglatishga xizmat qiladi.

Ushbu texnologiyalarni o'zlashtirish orqali pedagoglar interfaol o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Talabalar uchun esa bu texnologiyalar vaqtni va boshqa resurslarni tejash imkoniyatini yaratadi. Chunki ushbu interfaol ta'lim jarayoni bilan qulay vaqt va qulay joyda tanishish imkoniyati mavjud. Bu esa pedagoglardan vebinar texnologiyalar asosidagi mashg'ulotlarni

samarali tashkil etish uchun muayyan ko'nikmalarga ega bo'lish, bir qator shart va qoidalarga rioya etish talab qilinadi.

Bu turdagi texnologiyalarning yaratilish tarixi 1980-yillardan – birinchi marta matnli xabarlarini almashish tizimi yaratilgan vaqtdan boshlangan. O'tgan asrning 90-yillarida yanada takomillashgan muloqot tizimi veb-chat hamda juda qisqa vaqtda xabarlarini almashish tizimlari payo bo'ldi. 90-yillarning oxirlariga kelib, birinchi konferents-aloqalarni tashkil etish tizimi ishlab chiqildi. SHundan so'ng ko'plab boshqa muloqot tizimlari, jumladan, Internet tarmog'idagi konferensiya -aloqalarni amalga oshirish imkoniyati yuzaga keldi. Vebinar mashg'ulotlarni olib borish uchun pedagoglarning oldiga veb-kamera o'rnatilib, u tomonidan tashkil etilgan mashg'ulot tarmoq orqali namoyish etiladi. Bu mashg'ulotni Yer sharining istalgan nuqtasida ko'rish, Internet tarmog'iga ulangan kompyuter vositasida talabalar va pedagog o'rtasida muloqotni tashkil etish mumkin. Mashg'ulot ishtirokchilari o'rtasidagi aloqa Veb-ilova xizmati orqali ta'minlanadi.

9.2.Vebinar mashg'ulotlarnitashkil etish

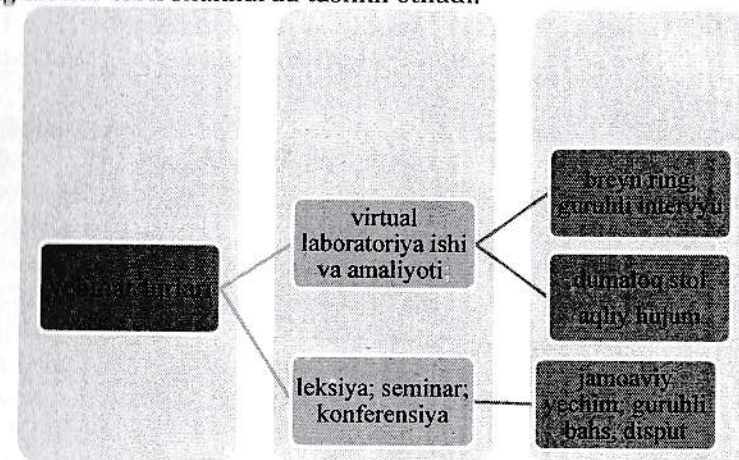
Vebinar mashg'ulotlarni o'tkazish maqsadlari quyidagicha bo'lishi mumkin:

Odatda vebinar mashg'ulotlar talabalar tomoni o'quv moduli, uning muayyan bo'limi, mavzulari mustaqil o'rganilgandan keyin tashkil etiladi. Bu mashg'ulotlarning an'anaviy darslardan farqi – ularda har bir talaba, tinglovchi o'quv materialini muhokama qilish va muayyan ko'nikma, malakalarni o'zlashtirish masalalarini muhokama etisha faol ishtirok etishi mumkin. Mashg'ulotning muvaffaqiyati pedagogning mahoratiga, muloqot jarayonining to'g'ri tashkillashtirishiga, auditoriyaning faolligiga va mashg'ulot shaklining maqsali tanlanganligiga bog'liq.

Vebinarga ulanishi uchun ishtirokchi (talaba, tinglovchi) o'z manzilini sayt manzilidagi brauzer qatoriga kiritishi zarur. Talabalar pedagogni tinglagan holda unga savollarni og'zaki hamda yozma tarzida berishlari mumkin. Pedagog o'z kompyuterida o'quv materiallari (matnli hujjatlar, taqdimot slaydlari va b.) ni namoyish etish, virtual doskaga yozish, chizish imkoniyatiga ega. U ishtirokchilarning bar-

chasini ko'rib turadi va istalgan talaba, tinglovchiga yoki ularning barchasiga bir vaqtning o'zida e'tiborni qarata oladi.

Boshqacha aytganda mashg'ulot o'tayotgan virtual auditoriya to'la ravishda pedagogga ko'rinib turadi. Odatda vebinar mashg'ulotlar turli shakllarda tashkil etiladi.

Ta'lim shaklining tanlanishi pedagog tomonidan qo'yilgan maqsadan kelib chiqib belgilanadi.

Vebinar mashg'ulotlar uch bosqichda tashkil etiladi.

Vebinar mashg'ulotlardan oldin talabalar bu haqida xabardor qilinadi. Shu maqsadda uiarga xabamoma yuboriladi. Unda quyidagilar ko'rsatilishi shart:

mashg'ulotnmg nomi;

vebinar mashg'ulotni olib boruvchi haqida ma'lumot, mashg'ulot sanasi, boshlanish vaqti va davomiyligi;

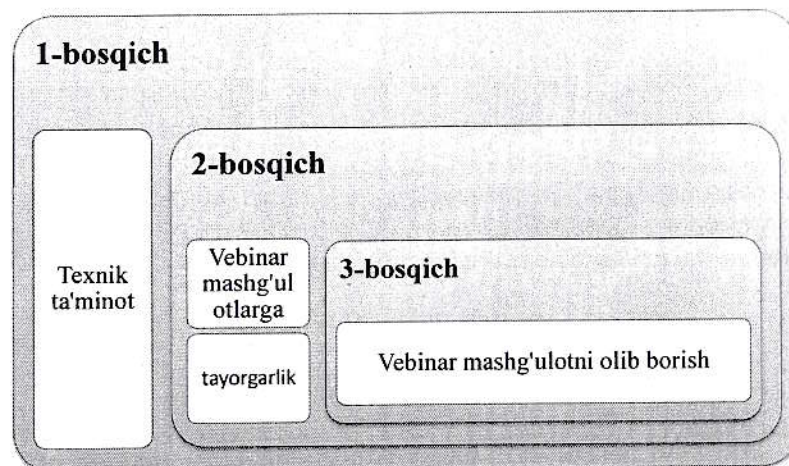
mashg'ulot maqsadi va vazifalari;

vebinaming tarkibiy tuzilmasi va mazmuni (bo'limlar bo'yicha) haqida qisqacha ma'lumot;

kutilayotgan natijalar.

Agarda vebmar mustaqil taslikil etilayotgan bo'lsa, u holda ishtirokchilar mashg'ulot haqida bir hafta oldin xabardor qilinishi, shuningdek, mashg'ulot haqida y ana bir bor bir kun va bir soat awai xabar yuborilislii maqsadga muvofiqdir. Bu turdagi mashg'ulotning dasturiy ta'minoti mutaxassislar tomonidan ta'minlanadi. Ayni vaq-

tda " I Binar —ta'lim oluvchilarning bilimdonligini tarkib toptirish imkonini beradigan mujassam dars 186 vebinar mashg'ulotlar turli tijorat (Webinar.ru, Comdi, Mirapolis Virtual Room va boshqalar.) hamda erkin tarqatuvchi (Open Meetings, On Webinar va h.k.) serverlar yordamida tashkil etiladi.

Savol va topshiriqlar

1. Vebinar texnologiyalarning maqsadinima?
2. Vebinar" tushunchasining ma'nosini izohlang.
3. 1980-yillardaqanday tizim yaratilgan?
4. O'tgan asrning 90-yillarida takomillashgan muloqot tizimi qanday atalgan?
5. Vebinar metodimazmunini izohlab bering.
6. Vebinar texnologiyalar tarixini ayting.
7. Vebinar mashg'ulotlarni olib borish uchun pedagoglarga qanday talablar qo'yiladi?
8. Mashg'ulot ishtirokchilari o'rtasidagi aloqa qanday xizmat orqali ta'minlanadi?

X BOB.

MAKTABGACHA TA'LIMDA KEYS-STADITEXNOLOGIYASI

10.1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida Keysstaditexnologiyasini qo'llashtasnifi.

"Keys-stadi" texnologiyasi (ingl. "case" - chemodan, metod, "study" - muammoli vaziyat; vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) talabalarda aniq, real muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarni topish ko'maklarini shakllantirishga xizmat qiladigan texnologiya; real vaziyatlarni bayon etishda qo'llaniladigan o'qitish texnikasi.

Inson jamoada yoki vaziyatlarda uzoq yillar davomida o'rganilishi" mavzusidagi ilmiy tadqiqotlar nashr etila boshlagan edi. Agar ish jamoaga yo'naltirilgan boisa, jamoaning xulqini lihar tomonlamma o'rganadi, jamoadagi har bir insonning xulqini emas. Darhaqiqat, keys-stadi talabalarni har qanday mazmunga ega vaziyatni o'rganish va tahlil qilishga o'rgatadi. Uning negizida muayyan muammoli vaziyatni hal qilish jarayonining umumiy mohiyatini aks ettiruvchi elementlar yotadi. "Keys-stadi" texnologiyasi dastlab 1870-yilda AQShning Garvard universitetining huquq maktabida ta'lim jarayonida qo'llanilgan. Ushbu texnologiya Garvard universitetining biznes maktabida 1920 yilda qo'llanila boshlagan. Keyslarning ilk to'plami 1925 yilda biznes haqidagi Garvard universiteti hisobotlari asosida chop etilgan. Hozirda texnologiya xorijiy mamlakatlarda iqtisodiyot, biznes sohalarida ham keng qo'llanilmoqda.

O'zbekistonda mazkur texnologiyani ta'lim jarayoniga tatbiq etish yo'lidagi harakatlar mustaqillik yillarida faollashdi. Ta'limda qo'llaniladigan "Keys-stadi"ning tayyor variantlari ham mavjud bo'lib, ularni sotib olish mumkin. Biroq, eng samarali yo'l har bir fan bo'yicha keyslarning mustaqil yaratilishiga erishishdir. Birgina Garvard universitetida yiliga 700 ta keys ishlab chiqiladi. Ularning narxi 10\$. Ammo ba'zi keyslarning narxi 500ta 1000\$ gacha. Londondan biznes maktabi va bosliqa biznes maktablari o'zlarida 340 nafarga

yaqin ishtirokchilarni birlashtirgan holda keyslarni yaratish bilan shug'ullanadi. Texnologiya talabalarda predmetni o'zlashtirishga boigan qiziqishni, amaliy ko'nikmalarni, vaziyatni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilishga nisbatan ijodiy yondashish malakalarini rivojlantiradi, turli muammoli vaziyatlar va ularni hal qilish asosida ular tomonidan bilimlarning faol o'zlashtirilishi uchun imkoniyat yaratadi.

10.2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida keystexnologiyaning asosiy vazifalari.

Texnologiyaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Tahlil ko'nikmalari va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish.
2. Nazariya va amaliyot birligini ta'minlash
3. Muammo yuzasidan turli qarashlar va yondashuvlarni namoyish qilish.

4. Qarorlar qabul qilish va uning oqibatlariga doir muhohazalarni taqdim etish.

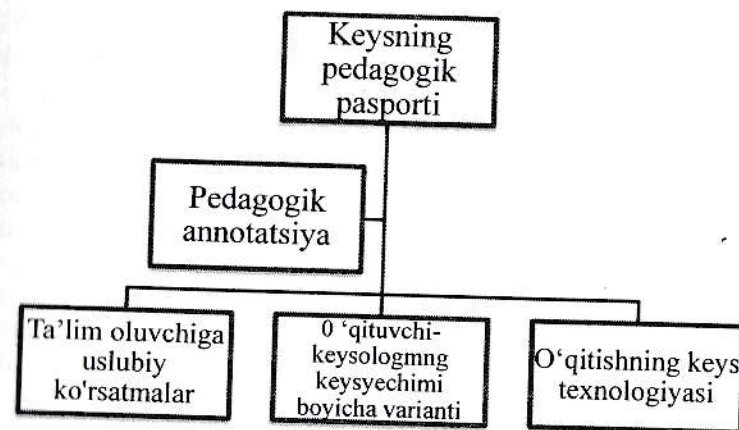
5. Noaniqliklar mavjud bo'lgan sharoitda muqobil variantlarni baholash ko'nikmalarini shakllantirish.

Keys texnologiyasini loyihalashtirish. Tarbiyachi harakatlarining izchilligi: ishchi dasturi asosida o'quv mashg'uloti shakli, turi va vaqtini belgilaydi (amaliy mashg'ulot/mustaqil ish/ o'quv amaliyoti); 114 o'quv mashg'uloti maqsadini oydinlashtiradi, o'quv mashg'ulotidan kutiladigan natijalar va pedagogik vazifalarni belgilaydi; ta'limning optimal modelini (belgilangan vaqtda va qaror topgan sharoitlarda qo'yilgan maqsadning amalga oshirilishini va prognoz qilinadigan o'quv natijalariga erishishni kafolatlaydigan optimal ta'lim metodlari, shakl va vositalari majmuidan tanlaydi. Keysning tekshirilishi va baholanishi. Yaratilgan keys ekspert tekshiruvidan va bahosidan o'tisli kerak.

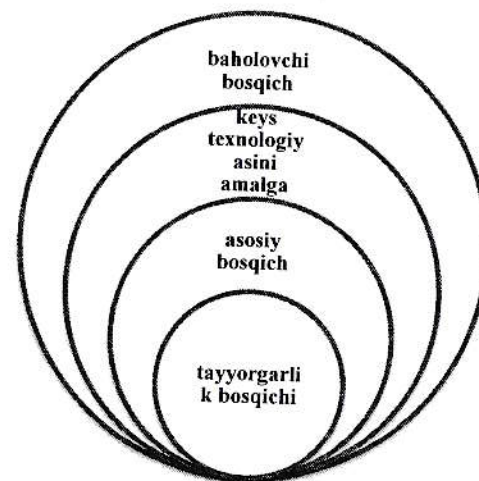
Quyidagilar tekshirish usullari bo'lishi mumkin:

1. Keys loyihasining korxona xodimi tomonidan ko'rib chiqilishi va unda bayon qilingan axborotning real vaziyatga muvofiq kelishi, shuningdek, keltirilgan faktlar talqini va shu kabilarning tekshirilishi.

2. Ekspertlik bahosi va hamkasblar fikrlari, tarbiyachi-keysologning keysning ta'limdagi qimmatini xususidagi fikri, uni tekshirishning ikkinchi usulidir.

Keys texnologiyasini amalga oshirishda tarbiyachi faoliyatining bosqichlari:

"Keys-stadi" yordamida talabalar quyidagi ko'nikma, malakalarga ega bo'ladi:

1. Tahliliy ko'nikmalar (ma'lumotlarni axborotlardan ajrata olish, ularni turkumlashtirish, ma'lumotlarni zarur va nozarurga ajratish, tahlil qilish, taqdim etish; buning uchun shaxs aniq, mantiqiy fikrlay olishi kerak).

2. Amaliy ko'nikmalar (muammoning murakkabligidan kelib chiqib, real vaziyatni tahlil qila olish, eng muhim nazariya, metod va tamoyillarni qo'llay bilish).

3. Ijodiy ko'nikmalar (bunda mantiqiylik asosida vaziyat (muammo)ni yechish muhim emas, balki ijodiy yondashuv asosida muammoning bir necha yechimlarini topish va ularni tahlil qilish talab etiladi).

4. Muloqot ko'nikmalari (unga ko'ra talaba bahs-munozara olib borish, o'z nuqtayi nazarini himoya qilish, qaroriga boshqalarni ishonitirish, juda qisqa va ishonarli liisobotni tayyorlash ko'nikmalarini o'zlashtira bilishi zarur).

5. Ijtimoiy ko'nikmalar (qarorni muhokama qilish jarayonida talabalar boshqalarning xatti-harakatini tahlil qilish, boshqalarni tinglay bilish, bahsda o'zgalarning fikrlarini qo'llab-quvatlash, ilgari surilgan fikrga qarama-qarshi fikmi bildirish olish va o'zini boshqara olishi lozim).

6. O'z-o'zini tahlil (bahs-munozara jarayonida o'zini tuta bilishi, boshqalarga namuna bo'lishi muhim)

10.3. Zamonaviy o'qitish amaliyotida o'quv keyslarining turlari.

Har bir tarbiyachi keys-stadiga asoslangan o'quv topshiriqlarining puxta asoslanishiga erisha olishi lozim.

Keys topshiriqlarining amaliy-didaktik xarakterga ega bo'lishi uchun ularni ishlab chiqishda quyidagilarga e'tiborni qaratish talab etiladi:

- maqsad aniq ifoda etilishi (maqsad ikki xil yoki undan ortiq) tushunilmasligi;
- savol yoki topshiriqlar ma'lum darajada murakkab bo'lishi;

- ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy hayotning bir necha jihatini yoritish;

- o'zining amaliy ahamiyatini tezda yo'qotmasligi; milliy xususiyatlarni o'zida namoyon etish;

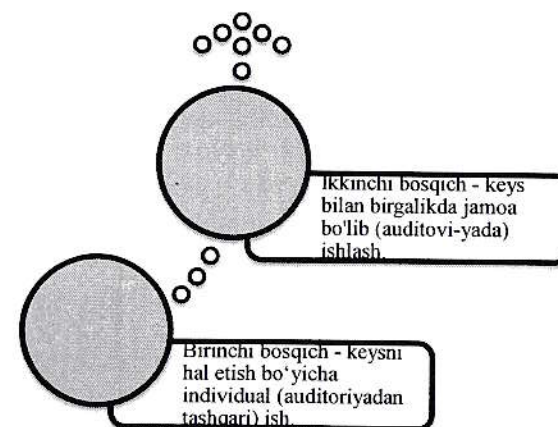
- ta'limning barcha yo'nalish yoki sohalariga oid tipik vaziyatlarni ifodalashi; dolzarb ahamiyatga ega bo'lishi;

- talabalarda tahliliy tafakkuri rivojlantirishi;

- bahs-munozarani tashkil etish imkoniyatini yaratishi; bir necha yechim (qaror)ni ilgari surish imkoniyatini ta'minlay olishi.

Talabalar tomonidan keysni yechish bosqichlari.

Jahon tajribasi ko'rsatishicha, agar talabalarining keysni hal etish texnologiyasi ikki bosqichdan iborat bo'lsa, ta'limiy maqsadlarga erishishda yanada ko'proq samaraga erishish mumkin:

Keyslarni sinflarga ajratish turli usullarda bo'lishi mumkin.

Jumladan, keyslar maqsad va o'qitish jarayonining vazifalari, tuzilishi, ifodalash shakli, o'lchami, murakkablik darajasi, fanlar, kompaniya turlari, hududlar va boshqa tomonlari bo'yicha sinflarga ajratiladi.

Maqsad va o'qitish jarayonining vazifalari bo'yicha: namunali va namunali bo'lmagan muammolarni yechishga hamda qaror qabul qilishga o'rgatish;

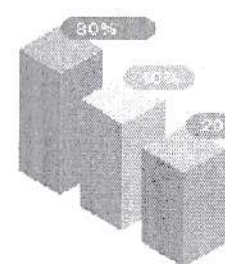
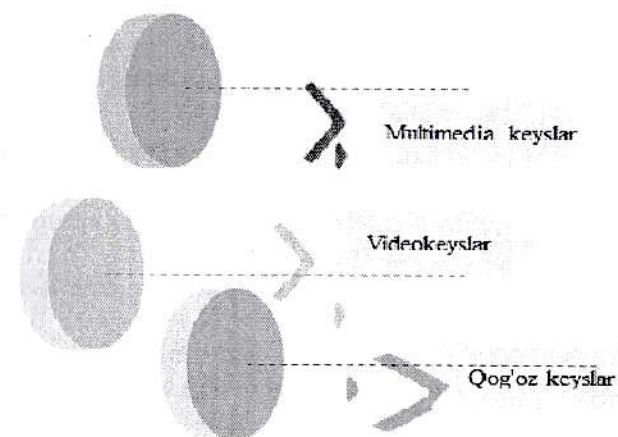
vaziyat tamoyillari tahlili va baholashga o'rgatish, aniq uslubiyat va, yondashuvni qo'llasmi, yechimni yoki umuman konsepsiyani namoyish qiladigan turlarga ajratish mumkin.

Keys sinflari shartli ravishda ikki: "dalali" va "o'rindiqli" turlarga ajratiladi. Ulaming birinchisi haqiqiy omilli rnateriallarga asoslagan holda, ikkinchisi esa xayoliy yaratilgan bo'lishi mumkin.

Tuzilishi bo'yicha: tuzilmali keyslar - aniq raqam va ma'lumotli vaziyatni qisqa va aniq bayon qilish.

Bunday turdagi keyslarga aniq sondagi aniq javoblar mavjud. Ular aniq bilimlar sohasidagi bitta formula, ko'nikma, uslubni, bilim yoki ko'mkmani baholash uchun foydalanishga mo'ljallangan. Katta tuzilrnaga ega bo 'limgan keyslar. Ular katta miqdordagi m a'lumotlarga ega bo'lgan materiallarni ifodalaydi, fikrlash uslubi va tezligi, asosiyni ikkinchi darajalida ajratish ko'nikmasi va aniq ish sohasidagi malakalami baholash uchun mo'ljallangan. Ular uchun bir necha to'g'ri javob variantlari mavjud. Dastlabki ochilgan keyslar juda qisqa, shuningdek, juda uzun ham bo'lishi mumkin. Bunday keyslar o'quvchi nostandart fikrlashi, ajratilgari vaqtda qancha kreativ g'oyalar berishi mumkinligini ko'rish imkoniyatini beradi. Agar guruh yechim bo'layotgan bo'lsa, u holda u "begona fikmi ilg'ay oladimi, uni rivojlantiradimi va amaliyotda foydalana oladimi" degan savolga javob beradi. Kichik xontaki yozuvlar: asosiy tushunchalar bilan tanishtiradi, bilimlarmi tor sohada (o'rganilayotgan fanning bo'limida) qo'ilashni talab etadi.

Tarbiyalanuvchilari uchun, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun, umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilari uchun keys, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari o'quvchilari uchun keys, bakalavrlar uchun keys, magistrilar uchun keys, MVA dasturi uchun keys, ilmiy tadqiqotchilar uchun keys bo'lishi mumkin. Fanlar bo'yicha: buxgalteriya hisobi va nazorat; tijorat va davlatlararo munosabatlar; raqobatli strategiyalar; tadbirkorlik; moliya; rnenejment; boshqaruv; tashkiliy xulq va sardorlik; kichik va o'rta biznes, xizmatlarni boshqarish; tijorat, pedagogika va boshqalar.

To'la keyslar (o'rta 20-25 ta) bir necha kun mobaynida jamoa bo'lib ishlab chiqarilgan, shunda, o'z yechimining taqdimotini jamoaviy ishlab chiqarishga aytadi.

Qisqa keyslar (3-5 ta) baxoriz darada ishlab chiqarilgan va umumiy munozara, deb qaraladi.

Mini keyslar (1-2 ta) qisqa keyslar kabi auditoriyada muhokama etishga mo'ljallangan va o'sha darada beriladigan nazarovaga ko'rganma sifatida qo'llaniladi.

Tarmoq bo'yicha: TNK (transmilliy korxona) keyslari, hududiy katta tijorat haqidagi keyslar; kichik va o'rta biznes haqidagi keyslar. Hududlar bo'yicha: Shimoliy-Amerika keyslari, Yevropa keyslari, rivojlanayotgan davlatlar haqidagi keyslar va iqtisodiyotni o'rish davridagi davlatlar haqidagi keyslar.

Savol va topshiriqlar

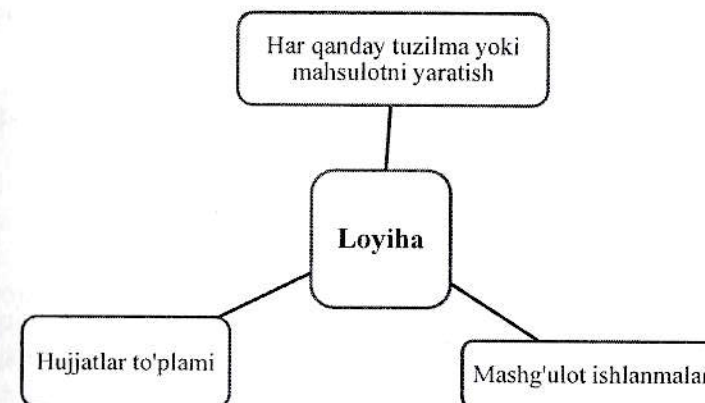
1. "Keys-stadi" texnologiyasining mazmuni nima?
2. Keys-stadi texnologiyasi tarixini aytib bering.
3. Keysning pedagogik pasportini aytib.
4. Keys texnologiyasini amalga oshirishda tarbiyachi faoliyatining bosqichlari nechta?
5. "Keys-stadi" yordamida talabalar qanday ko'nikma, malakalarga ega bo'ladi?
6. Talabalar tomonidan keysni yechish bosqichlari qanday amalga oshiriladi?
7. Keysni hal etish texnologiyasinechabosqichdan iborat?
8. Keyslarni sinflarga ajratish qanday usullarda bo'ladi?
9. Keyslarning turlarini aytib.

XI BOB.

MAKTABGACHA TA'LIMDA LOYIHALASHTIRISH TEXNOLOGIYALARI

11.1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat turlari bo'yicha loyihalashtirish.

Yigirmanchi asrning o'rtalarida loyiha va dizaynni tushunishda sodir bo'lgan o'zgarishlardan boshlayman. Buni tushunish juda muhim, chunki ko'pincha o'quv amaliyotida va nazariy tadqiqotlarda loyiha, aslida, loyiha bo'lmagan narsa deb ataladi. Albatta, agar xohlasangiz, bolalar ijodiyotining har qanday mahsulotini loyihani amalga oshirish deb atash mumkin, ammo harakatning bunday belgilanishi hech qanday foyda keltirmaydi.

Pedagogika va ta'lim sohasidagi dizayn ijtimoiy sohaga tegishli bo'lib, uning mahsuloti inson tabiati va munosabatlarining xususiyatlari bilan belgilanadigan narsalarni takomillashtirishdan iborat bo'lgan insonparvarlik loyihalari toifasiga kiradi.

Ta'lim jarayonlarini psixologik-pedagogik loyihalash, ya'ni o'rganish faoliyat usullarini ishlab chiqish, harakatning mukammal

shaklini rivojlantirish, kamolot va ijtimoiylashuv sifatida tarbiya, ta'lim muassasalari va ta'lim muhitining ijtimoiy-pedagogik dizayni, tegishli jarayonlar amalga oshiriladi. Insonparvarlik yo'nalishidagi ta'lim muassasasini shakllantirishda tashkiliy va faol, innovatsion, samarali o'yinlar va dizayn o'yinlarini o'z ichiga olgan intensiv shakllarda loyihalarni ishlab chiqish va yaratish, shuningdek, barcha ishtirokchilar tomonidan o'quv jarayonini bosqichma-bosqich loyihalash, bunda dizayn jarayonining o'zi omillardan biri hisoblanadi¹³

Hozirgi vaqtda ta'limda konvertatsiya qilish hajmi, maqsadga yo'naltirilganligi va natijasi bilan farq qiluvchi uchta dizayn turi ishlab chiqilmoqda: a) ijtimoiy muhitni o'zgartirishga yoki ijtimoiy muammolarni pedagogik vositalar bilan hal qilishga qaratilgan ijtimoiy-pedagogik dizayn; b) psixologik-pedagogik dizayn, uning maqsadi motivatsiya, ma'lumotni idrok etish, bilimlarni o'zlashtirish, faoliyatda ishtirok etish, ta'lim jarayonlari doirasidagi muloqotga asoslangan shaxs va shaxslararo munosabatlarni o'zgartirish, ya'ni, ta'lim va tarbiya usullari va pedagogik faoliyatni tashkil etish shakllarini yaratish va o'zgartirish) ta'lim sifati va ta'lim tizimi va muassasalaridagi innovatsion o'zgarishlarni loyihalashga yo'naltirilgan ta'lim dizayni. Ta'limda loyihalash turli darajalarda amalga oshirilishi mumkin. Daraja deganda loyiha faoliyati doirasida foydalaniladigan loyiha protseduralari va natijalarini umumlashtirish darajasi tushuniladi. Natijaga qo'yiladigan talablar va mahsulotni taqdim etish shakllariga qarab, pedagogik loyihalash kontseptual, mazmunli, texnologik va protsessual darajada amalga oshirilishi mumkin.

Loyihalash darajalarini o'quv loyihasi misolida ko'rib chiqamiz. Maktabdagi ta'limni rivojlantirishning pedagogik dasturining mazmuni va tuzilishi.

Maqsadlar va aniq vazifalar belgilab qo'yiladi, ular ham butun jamoa, ham ta'lim boshqaruvi rahbarlari tomonidan tushuniladi.

¹³ Bederxanov. V.P. Elmi Xəbərlər 2023/1 – Scientific news 2023/1– Ученые записки 2023/1

Ta'lim tizimini loyihalari quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'lishi mumkin:

Mantiqiy asoslar	Kutilgan natijalar	Konsepsiyani amalga oshirish shartlari
Maqsad va vazifalar	Huquqiy asos	Loyihani iyni amalga oshirish bo'yicha ko'rsatmalar
Kontsepsiya g'oyasi	Kontsepsiyani amalga oshirish shartlari	Natijalarni baholash

Protsessual daraja loyiha faoliyatini real jarayonga aylantiradi, bunda amaliy foydalanish uchun tayyor mahsulot - slaydlar, didaktik vositalar, individual darslar yoki darsdan tashqari mashg'ulotlar uchun uslubiy tavsiyalar, o'quv mavzulari, texnologiyalari, usullari, ta'lim stsenariylarini ishlab chiqish, va boshqalar. Belgilangan darajalarning har birida loyiha faoliyati butun loyihaga yoki ular o'rtasidagi alohida tuzilmaviy aloqalarga taalluqlidir. Darajadan bosqichga o'tgan sari, dizayn ob'ektlari va dizayn vazifalarining ko'lemi o'zgaradi, ularni hal qilish talablarining o'ziga xoslik darajasi, mahsulotni taqdim etish shakli ortadi. Pedagogik voqelikni o'zgartirish ongli asosda, vaziyatning holatini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi va refleksiv xususiyatga ega bo'lgan doimiy bosqichma-bosqich fikr-mulohazalar asosida quriladi. Bu muayyan aqliy va amaliy protseduralarni amalga oshirishni o'z ichiga oladi.

11.2 Loyiha turlari. Loyiha bosqichlari.

Loyiha - bu muammo, uni hal qilish g'oyasi, uni amalga oshirish vositalari va amalga oshirish jarayonida olingan natijalar.

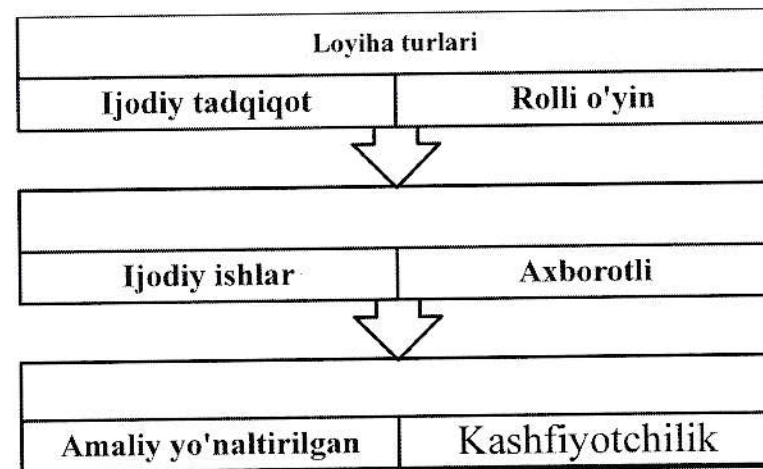
Loyiha - bu yangisini joriy etish, vaqt, byudjet, resurslar va amalga oshirish uchun aniq ko'rsatmalarni kiritishni o'z ichiga olgan murakkab, takrorlanmaydigan faoliyat.

Loyiha - bu yagona natijaga erishish uchun bir vaqtning o'zida amalga oshiriladigan (ya'ni, aniq boshlanishi va oxiriga ega) ish.

Loyiha - bu belgilangan cheklangan vaqt oralig'ida sodir bo'ladigan va o'ziga xos, lekin ayni paytda ma'lum bir natijaga erishishga qaratilgan o'zaro bog'liq voqealar ketma-ketligi.

Yuqoridagi ta'riflarni sinchkovlik bilan tahlil qilib, "loyiha" atamasining ikki xil tushunchasini topish qiyin emas. Ulardan birini tor, ikkinchisini esa keng deb atash mumkin.

Dastlab, loyiha (lotincha progres - oldinga tashlangan) ramziy model yoki kelajakdagi obyektning (bino, inshoot, qurilma) qisqartirilgan tabiiy nusxasi ko'rinishida taqdim etilgan kelajakdagi natijaning tasviri sifatida talqin qilingan.). Zamonaviy jamiyatda turli xil mahsulotlar, inshootlar: samolyotlar, avtomobillar, kemalar, stanoklar, asboblari, gidroelektrostantsiyalar, aeroportlar, kanallar uchun loyihalar yaratilmoqda. Biroq, bugungi kunda "loyiha" atamasining ma'nosi yanada kengroq tushuniladi. U nafaqat istalgan natijaning tasvirini, balki uni olish bo'yicha faoliyatning o'zini, g'oyaning paydo bo'lishidan to uni reallikda amalga oshirishgacha bo'lgan barcha bosqichlarini ham o'z ichiga oladi. Bugun biz deyarli har kuni ishlab chiqarish, nashriyot, musiqa, teatr, biznes, ekologiya va boshqa loyihalar boshlangan yoki rejalashtirilayotgani haqida eshitamiz. Bu erda alohida ta'kidlash kerakki, yangi mahsulot yaratish, masalan, kitob yozish loyiha bo'lib faqat bir qismidir. Yozilgan kitob o'quvchiga yetib borishi uchun chop etilishi va tarqatilishi kerak. Film suratga olish, musiqa diskini yozish, spektakl qo'yish uchun siz pul sarflashingiz kerak. Loyiha yakunida ushbu mablag'lar ma'lum foyda bilan qaytarilishi kerak. Loyihaga sarmoya kiritgan odamlarning maqsadlari va film yoki spektakl rejissyorining maqsadlari bir-biriga mos kelmaydi, ammo bular bitta loyihada amalga oshiriladigan maqsadlardir.

Bugungi kunda faoliyatning turli sohalarida turli miqyosdagi loyihalar yaratilmoqda va amalga oshirilmoqda: **kichik guruhlar** ishtirok etadigan loyihalardan tortib, ishtirokchilar soni bir necha yuz va hatto minglabgacha bo'lgan loyihalargacha.

Loyiha muntazam takrorlanadigan jarayondan quyidagilar bilan farq qiladi.

Hayotiy tsikl - bu boshidan oxirigacha o'tadigan biror narsa ishlab chiqarish bosqichlari (bosqichlari) ketma-ketligi. Oddiy avtomobil ishlab chiqarish, odatiy uy qurish va boshqa ko'plab mahsulotlarning hayot aylanishi, loyihadan farqli o'laroq, ko'p marta takrorlanadi. U aniq belgilangan yakuniy maqsadga erishishga qaratilgan. Uning mahsuloti o'ziga xos tarzda noyobdir, uning prototiplari, analoglari bo'lishi mumkin, lekin ayni paytda u o'ziga xos xususiyatlarga ega;

Uning natijasi bo'yicha noaniqlik yuqori, chunki o'tmish tajribasi uning oqibatlarini bashorat qilish uchun ishonchli asos bo'la olmaydi. Har qanday loyiha yangi narsaga yoki allaqachon mavjud bo'lgan narsani yaxshilashga ehtiyoj tug'ilganda amalga oshiriladi. Ya'ni, loyihani amalga oshirish boshlanishidan oldin, shoshilinch ehtiyoj, biror narsaga ehtiyoj bor. Loyiha biror narsaga ehtiyoj e'tirof etilganda kerak bo'ladi, lekin bu ehtiyojga ega bo'lganlar uni qondirish uchun nima va qanday qilish kerakligini bilishmaydi. Bunday holatda muammo borligi aytiladi. Keng ma'noda, loyiha

bugungi kunda muammolarni qo'yish va hal qilishning o'ziga xos usuli sifatida tushuniladi. Maxsus - chunki har bir muammo loyihaviy tarzda hal etilmaydi.

Loyihalashtirish va rejalashtirish ko'nikmasi - tarbiyachilarning rivojlanganlik darajasini tashhislash asosida mashg'ulot loyihasi, ta'limiy faoliyat ishlanmasi, konspektini tuzish bilan bog'liq harakatlarni o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining maktabgacha ta'limda faoliyat turlarini loyihalashtirishda Davlat talablari, ularning davlat o'quv dasturining asosiy sohaviy kompetensiyalari o'zaro aloqadorligini bilishimuhim.

Muammolarni hal qilishning loyiha usuli istalgan natijaning tasviri noto'g'ri aniqlanganda kerak bo'ladi va u istalgan natijaga erishish jarayonini rejalashtirish mumkin bo'lganda, jarayonni nazorat qilish va tartibga solish mumkin bo'lganda ishlab chiqilishi kerak. rejalashtirilgan harakatlar.

Savol va topshiriqlar

1. Yigirmanchi asrning o'rtalarida qandaytushunchalar paydo bo'ldi.
2. Loyiha texnologoyasi mazmuni nimadan iborat?
3. Ta'lim tizimini loyihalari qandaytarqibiy qismlardan iborat.
4. Loyihalashtirish va rejalashtirish ko'nikmasiga izoh bering.
5. Loyiha tuzishgahtiyoj qachon paydo bo'ladi?
6. Loyihaga ta'rif bering.
7. loyihalashtirishda Davlat talablari, ularning davlat o'quv dasturining asosiy sohaviy kompetensiyalari qanday e'tiborga olinadi?
8. Maktabgacha ta'limgaoid ijodiy loyiha tuzing.

XII BOB.

MAKTABGACHA TA'LIMDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARI

12.1. Multimedia vositalari va ulardan foydalanish.

Республикамизда кабул килинган бир катор меъёрий хужжатларда, таълим соҳасига янги инновацион технологиялардан, жумладан, мультимедиа технологиясидан фойдаланиш долзарб масала эканлиги кайд этилган. Хозирги кунда таълим соҳасида мультимедиага асосланган электрон дарслик, кулланма ва турли электрон дидактик воситалар яра-тилмокда ҳамда улардан фойдаланиб келинмокда. Аммо мактабгача таълим ташкилотлари таълим-тарбия жараёнида мультимедиа технологиясидан фойдаланиш ва шу асосда машгулотлар жараёнида инновацион услубларни татбиқ этиш имкониятлари етар-лича ишлаб чиқилмаган. Узлуксиз таълим тизимининг биринчи тури булган мактабгача таълимда ҳам инновацион технологияларни излаш, ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этиш бугунги куннинг долзарб вазифаси ҳисоб-ланади.. МТТларда multimediyа texnologiya-sidan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish, texnologiyalarni joriy etish jarayonida bolalar yoshini hisobga olish va mos holda didaktik materiallarni tanlash, ta'lim jarayonida bolalarga pedagogik va psixologik ta'sir etish usullarini o'rganish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Ma'lumki, bugungi kunda har qanday davlatning rivojlanishi va barqaror taraqqiyoti asosini "innovatsion" faoliyat tashkil etadi. "Biz bugungi kunda davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini va ta'lim tizimini ham tubdan yangilashga qaratilgan innovatsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas, albatta. Albatta yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion faoliyat va ta'limda ham innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak". Maktabga-

cha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich bo'g'ini hisoblanadi. Demak, innovatsion yondashuvni maktabgacha ta'limdan boshlashimiz zarurdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi to'g'risida"gi Qarorida ham quyidagicha belgilab berilgan: "Maktabgacha ta'limni yanada rivojlantirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogika va axborotkommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etishdir". Darhaqiqat, kelajakda davlatimizni butun dunyoga tanitish va buyuk davlat qurish hozirgi o'sib kelayotgan yoshlar qo'liga o'tadi. Shu sababli, ular yuqori bilim va ko'nikmalarga ega bo'lib voyaga yetmoqlari muhim omil hisoblanadi. Hozirgi kunda mamlakatimizdagi barcha sohalarida bo'layotgan tezkor o'zgarishlar ta'lim tizimini ham tubdan isloh qilishni taqozo etmoqda. Chunki faqatgina mukammal ta'lim tizimigina mamlakatimizning kelajagini rivojlantiruvchi, uni gullab yashnashi uchun harakat qiluvchi yoshlarni har tomonlama ijodkor, mustaqil fikr va mustaqil faoliyat yurita oladigan, o'z kasbini sevadigan yetuk shaxs qilib tarbiyalashda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim tizimini innovatsion faoliyatga o'tkazishni eng avvalo, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tadbqiq qilish lozimdir. Chunki, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich bo'g'ini hisoblanib, bolalarni har tomonlama yetuk va ijodkor, vatanni sevuvchi, bilimli va ilmiy qilib tarbiyalash albatta maktabgacha ta'lim tashkilotining zimmasiga tushadi. Shunday ekan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga ta'lim va tarbiya berishda, ularni maktabga tayyorlashda innovatsion multimediya texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati nihoyatda kattadir. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi an'anaviy va ommaviy ko'rinishdagi ta'lim va tarbiya jarayonlari o'rnini innovatsion jarayonlar egallamoqda. Innovatsiya o'z nomi bilan yangilik kiritish degan ma'noni anglatadi. Shu boisdan ham ta'lim va tarbiya jarayonida yangiliklarni kiritishning o'rni beqiyosdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktabga tayyorlashda multimediya texnologiyasidan foydalanishning tub mazmuni, multimediyaga asoslangan kompyuterli ta'lim bo'lgani

uchun, birinchi navbatda tahlilni kompyuterning ta'lim jarayoniga kiritib kelishidan boshlash maqsadga muvofiqdir. O'zbekiston Respublikasining jahon ham jamiyatiga insegratsiyasi ta'lim sohasida nafaqat yangi imkoniyatlarni ochdi, balki o'quvchi yoshlarga ta'lim va tarbiya berishda yuqori sifatga erishishni ta'minlashni taqozo etmoqda. Bundan kelib chiqqan holda uzluksiz ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri yuqori intellektual salohiyatga ega bo'lgan malakali kadrlarni tayyorlash, bunda, albatta ta'lim sohasida erishilgan boy tajriba, progressiv ilmiy texnik yutuqlar, zamonaviy ta'limiy, axborot va kommunikatsion texnologiyalarga tayanish lozim.

Мактабгача таълим муассасаларининг таълим-тарбия жараёнига фойдаланишга мулжалланган инновацион технологияларидан бири таълимий мультимедиа технологияси хисобланади. Мультимедиа технологияси замонавий ахборот технологиясининг тез ривожланаётган йуналишларидан бири булиб, куйидаги ташкил этувчиларидан иборат: матн, жадвал, графика, мусика, безак, анимация, аудио, видео.

Maskur vazifalarning muvafaqiyatli hal etilishida yana bir omilning mavjudligi, ya'ni uzluksiz ta'lim tizimi xodimlari, pedagog o'qutuvchilar tomonidan zamonaviy ta'lim texnologiyalarining mohiyatidan xabardorliklari, hamda ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llay olishlari, shuningdek, ta'lim jarayonini tashkil etishga nisbatdan ijodiy yondashuvning qaror topishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda chuqur bilimga ega, yetuk malakali maktabgacha ta'lim tarbiyachisidan o'quv materiallarini bolalarga yetkazishning eng qullay, ratsional usullarini topishi, bu yo'nalishda ijodiy yondashish bolalarda mustaqil fikrlash ko'nikmasini tarkib topishiga e'tibor qaratilishini talab etadi. Rossiya oliy ta'limida multimedia texnologiyasi va kompyuterli ta'limdan foydalanish bo'yicha N.M.Klimeshova, N.N.Ogolsova, S.L.Novoselova, N.F.Talizina, maktabgacha ta'lim bo'yicha S.V.Gurev, L.A.Savina, N.Z.Florova, M.V.Osmakova, O.G.Smoyaninova, ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishgan.

Multimediya texnologiyasidan ta'lim jarayonidan foydalanish bo'yicha AQShlik olimlar D.Donassen, R.Grabindger,

S.Karver, R.Lexrer va boshqalar ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borgan. MTtlarning maktabga tayyorlov guruhlarida an'anaviy metodik asosida savodga tayorlash, elementar matematik bilim berish, ekologik ta'lim bo'yicha O.Boltaboyeva, N.Alimov, N.Bikbayeva, N.Umarova, M.Xalilova, Sh.Fayzullayev va boshqa pedagog olimlarning uslubiy ishlarida e'tibor qaratilgan. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini multimedia vositalari asosida tashkil etishda alohida ahamiyat berilyapti. Multimedia vositalariga birinchi navbatda, elektron darsliklar kompakt disklar, video-audio tasmlar, turli taqdimotlar kiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida multimedia texnologiyasidan foydalanishdagi masalalardan yana biri ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirish metodikasini ishlab chiqish unga mos ishlanmalar yaratish hamda amaliyotga joriy qilish zarurligidir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida multimedia texnologiyasidan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Ularni o'rganish, texnologiyalarni tadbiq etishda bolalar yoshini hisobga olish va mos holda didaktik materiallarni tanlash, ta'lim-tarbiya jarayonida bolalarga pedagogik va psixologik ta'sir etish usullarini o'rganish va amaliyotga joriy etish kabi jihatlarga e'tibor qaratish lozim. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida uchun pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish reja va dasturlarini zamonaviy pedagogik texnologiya va metodlarni inobatga olgan holda takomillashtirish kerakdir.

Multimedia – tasvirli ma'lumot bilan ishlashga qodir bulgan vosita hisoblanadi. Multimedia kompyuter tizimida matn, tovush, videotasvir va turli animatsiyalarni mujassamlashtirish imkonini beruvchi zamonaviy axborotlar texnologiyasidir. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib shuni xulosa qilishimiz mumkinki, MTtlarning maktabga tayyorlov guruhlarida ta'lim tarbiya jarayonida multimedia texnologiyasidan foydalanishning ahamiyati juda kattadir. Ta'lim-tarbiya jarayonida multimedia texnologiyasida foydalanishda elektron darsliklar, qo'llanmalar va metodik ishlanmalar, taqdimotlardan foydalanish unumli natija beradi. Shular qatorida, internet ashyolaridan va masofaviy ta'limdan ham MTtlarning ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish maqsadga muvofiqligi ko'rsatildi. Multimedia vositalari psixologik jihatdan bo-

larning fa'ollashuvi, diqqatining barqarorlashishi bola miyasining ikkala yarim sharining bir vaqtda ishlashi, o'rganiladigan materialga qiziqishlari va ishtiyoqining ortishi kabi psixologik jihatlarini tashkil etadi.

Har bir pedagogik, ta'lim va boska texno-logiyalarнинг уз услуги булгани каби таъли-мий мультимедиа технологи-ясининг ҳам уз услуги мавжуд. «Мультимедиавий хужум» услу-би таълим жараёнида фойдаланишга мул-жалланган булиб, бу услубдан фойдаланишда таълим берувчи аввало урганилади-ган мате-риалга тегишли мультимедиа интерфаол дастурий махсулот тайёрлайди. Бола миясига урганиладиган укув мате-риали бир вақтнинг узида матн, аудио, видео, графика, мусика ва анимация курунишида таъсир этилса, мате-риални қабул қилиш ва хотирада сақланиши ортади. Бу «мультимедиавий хужум» услуги-нинг асосий мазмуни ҳисобланади.

«Мультимедиавий хужум» услубидан маш-ғулотнинг янги материални ургатиш қисмида қулланилади. «Мультимедиавий хужум» услу-бининг афзаллиги қуйидагилардан иборат:

- мультимедиа дидактик восита жози-бали, таъсирчан, ҳаракатчан (динамик ҳолат) самара беради;

- укув материалнинг мультимедиа кури-нишда тақдим этилиши натижасида бола мия-сининг иккала ярим шари бир вақтда ишлайди;

- мультимедиавий хужум натижасида болаларнинг ди-катлари барқарорлашади, фикрлашлари ортади ва укув мате-риаллари қупрок қабул қилинади;

- гуруҳлардаги болаларнинг фаолликлари ортади;

- мультимедиа дидактик восита интерфаол дастурий махсулот ҳисобида маълум бир миқдорда вақт тежалади, те-жалган вақт ҳисобига болага қушимча маълумот бериш имко-нияти яратилади.

Мактабгача ёшдаги болаларга мулжаллан-ган мультиме-диа технология фикримизча, анъанавий технологияларга нисбатан қуйи-дагилар билан фаркланади:

- болаларнинг психологик жиҳатлари;
- болаларнинг ёши (6-7 ёш);
- компьютерли машғулотнинг давомий-лиги (15 дақиқа);

• материалнинг болаларга мослиги (мультимедиа шаклида);

• материалнинг ҳажми (30 дақиқага мулжалланган);

• материалнинг мураккаблик даражаси (болалар учун содда материаллар танланади);

• уларнинг фаоллик даражалари.

Мактабгача ёшдаги болалар учун яратилган мультимедиа компютер технологияси вариантыда технологик ёндашув куйидагича кечади: мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчисининг урганиладиган материални узлаштиришни кулайлаштириш ва осонлаш-тириш мақсадида материал бир-бири билан боғлиқ қисмлар, булакларга ажратилади, сунгра таълимдан мулжалланган натижа олиш учун амаллар кетма-кет бажарилиши ва лойиҳа, алаштирилган ишлар поёнига еткази-лиши кузда тутилади. Энг муҳим, ушбу технологияда урганиладиган материал мультимедиа асосида тақдим этилади. Бола миёсига бундай «мультимедиавий ҳужум» натижасида боланинг узлаштириш даражаси кутарилиб, машфулот самарадорлиги ошади. Мультимедиянинг юқорида санаб утилган ташкил этиувчиларини компютерда ишлов бериш (технологик жараён) натижасида, уларнинг битта пакетда (дискда) жойлаштирилиши мультимедиа технологиясининг мазмунини акс эттиради.

Таълимий мультимедиа технологиясида таълим жараёни «мультимедиавий ҳужум» методи асосида амалга оширилади, яъни бу жараёнда мактабгача таълим муассасаларининг тарбияланувчиларининг миёсига бир вақтнинг узида мультимедиянинг камида учта ташкил этиувчиси - аудио, видео ва анимация орқали таъсир этилишидан иборат. Шунга қара, таълимий мультимедиа технологиясини мактабгача таълим муассасаларининг таълим-тарбия жараёнида фойдаланишга мулжалланган инновацион технология деб қарашимиз мумкин.

12.2. Ta'lim-tarbiya jarayonida AKTdan foydalanish imkoniyatlari.

“Axborot asri” deb nom olgan XXI asrda mamlakat va hududlar oʻrtasida axborot almashinuvi kengayib, tobora tezlashdi. Axborot texnologiyalarning jadal rivojlanishi dunyo boʻyicha yirik axborotlashgan jamiyatni vujudga keltirdi. Bu oʻz navbatida, davlat va jamiyatlar hayotining barcha sohalarida jiddiy oʻzgarishlarga olib kelmoqda. Taʼlim jarayonida barcha didaktik tamoyillar bir-biri bilan chambarchas bogʻliq va baʼzan imkonsizdir qaysi biri mashgʻulotning asosi ekanligini aniq belgilab qoʻying. Biroq, ular oʻqitishni shunday bilimlar mantigʻiga mos keladigan tarzda amalga oshirishga imkon beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabgacha taʼlim tashkilotlarida oʻqitishda multimedia vositasida oʻqitishga qoʻyiladigan asosiy didaktik prinsiplar va talablar quyidagilardan iborat: Tarbiyachi har bir bolaning rivojlanish darajasini bilishi, yaqin rivojlanish zonasini belgilashi, ushbu bilimlarga muvofiq test topshiriqlarining oʻzgaruvchanligidan foydalanishi kerak. Rivojlantiruvchi taʼlim prinsipi taʼlimi shaxsni har qanday rivojlanish maqsadlariga, bilim va koʻnikmalarni rivojlantirishga qaratilgan deb, amalga oshirmoqda. Multimedia yordamida tarbiyachining soʻzi bilan birgalikda vizual, texnik oʻquv vositalaridan foydalanish nafaqat tegishli maʼlumotlarni samarali oʻzlashtirishga yordam beradi, balki balalarning bilim faoliyatini faollashtiradi; nazariyani amaliyot bilan, hayot bilan bogʻlash qobiliyatini rivojlantirish; texnik madaniyat koʻnikmalarini shakllantirish; diqqat va aniqlikni tarbiyalash; oʻrganishga boʻlgan qiziqishni oshirish va uni yanada qulayroq qilish. Multimediyani oʻqitishda qoʻllash, agar kerak boʻlsa, bolalar oʻrgangan narsalarini koʻpaytirishi va tegishli bilimlardan amaliy mashgʻulotlarda foydalanishi, yaʼni nafaqat chuqur yodlashni, balki xotirada mavjud boʻlgan narsalardan foydalanish qobiliyatini ham taʼminlash. Agar tarbiyachi ularga bilim faoliyatiga qiziqish, faol munosabat bildirishi mumkin boʻlsa, bilim qatʼiy oʻzlashtiriladi va bolalarning rivojlanishiga taʼsir qiladi. Ular fantaziya, tasavvurni rivojlantiradi. Ular aniq belgilangan maqsadga ega emaslar – ular ijodkorlik, bolaning oʻzini namoyon qilishi uchun vositalar.

Multimedia taqdimotlari kompyuter dasturlari yordamida maʼlumotni taqdim etishning qulay va samarali usuli hisoblanadi. Kompyuter oʻyinlarini toʻgʻri tanlash va ulardan foydalanish uslublari bilan diqqat, konsentratsiya, harakat tezligi

rivojlanadi, kompyuterga qiziqish va u bilan ishlashga psixologik tayyorlik paydo bo'ladi. Tarbiyachilar va ota-onalar uchun kompyuter o'yinlarining barcha boyliklarida harakatlanishni osonlashtirish uchun zarurdir, kerakli dasturni turli mezonlarga ko'ra tanlashni osonlashtiradi. Barcha kompyuter o'yinlarida eng muhimi – bu bolaning o'yiniga bo'lgan munosabat va tarbiyachi va ota-ona cheksiz virtual ko'ngilochar dengizida adashib qolmasliklari uchun axborot madaniyati bo'lishi va uni bolalarda tarbiyalash zarur.

Kompyuter o'yinlarini rivojlantirish axborot madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Kompyuter o'yinlaridan foydalanishning asosiy vazifasi - bolani axborot jamiyatida hayotga tayyorlash, kompyuter savodxonligi elementlarini o'rgatish va kompyuterdan foydalanishga psixologik tayyorgarlikni tarbiyalash, u bilan ishlash jarayonida ishonch hissini hosil qilish. O'quv o'yinlarining aksariyati an'anaviy ravishda o'qish va hisoblash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu maktabga kirishga tayyorgarlik ko'rishda yordam beradi, shuning uchun ta'lim tizimining maktabgacha va boshlang'ich maktab darajalari o'rtasidagi uzluksizlik masalasi hal qilinadi. Ushbu imkoniyatlarni amalga oshirish uchun bolaning kompyuter yordamida o'yinlar bilan ta'minlaydigan qobiliyatlari u o'tirishdan oldin shakllanganligini aniq anglash kerak. Kompyuterdan faoliyat vositasi, haqiqat haqidagi ma'lumotni kognitiv tahlil qilish vositasi sifatida to'liq foydalanish uchun maktabgacha yoshdagi bolaga ramzlar, umumlashtirilgan tasvirlar bilan ishlash qobiliyati kerak; unga etarlicha rivojlangan fikrlash, ijodiy tasavvur, harakatlarning ma'lum darajada o'zboshimchalik darajasi kerak. Bularning barchasi bolada uning xilma-xil amaliy va o'yin faoliyatida shakllanadi. Shu bilan birga, maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati, o'yin, kompyuterni maqsadli boshqarish, kompyuter o'yinlarini rivojlantirish zarurligini shakllantirish uchun alohida ahamiyatga ega. Agar oddiy o'yinda bola o'rnini bosuvchi, ammo haqiqiy narsalar yordamida haqiqatni aks ettirsa, kompyuter o'yinida o'yin dasturidan foydalanib, uning tasavvuriga tayanib, "video ketma-ketlik" o'yinini yaratadi. Bolaning tafakkuri ekranga o'tkaziladi. Kompyuter o'yinlari ko'plab ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi, ammo ma'lum bir vaqtda, bola o'yinchoqni allaqachon egallab olgach, u ushbu faoliyatni o'yin-kulgi

sifatida qabul qila boshlaydi. O'yin rivojlanish elementi bo'lishni to'xtatadi, chunki bola yangi ko'nikmalarga ega bo'lmaydi. Kompyuter o'yinlarini o'ynab, bola rejalashtirishni o'rganadi, aniq hodisalar, g'oyalar elementining mantig'ini yaratadi, u harakatlar natijasini bashorat qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida kompyuter o'yinlaridan foydalanish ko'plab ijobiy jihatlarga ega. Agar bola o'yinning mazmuni bilan qiziqsa, unda yangi narsalarni o'rganadi, o'yin unga katta imkoniyatlar dunyosini ochib beradi, o'quv jarayonini ancha sodda va samarali qilishga imkon beradi. Kompyuter o'yinlari bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda maktabgachayoshdagi bolalarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Aniqlik va ravshanlik sizga materialni osonroq o'rganishga yordam beradi. Kompyuter o'yinlari bolalarni mustaqil bo'lishga o'rgatadi, o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Ushbu omillarning barchasi bolalarni maktabga tayyorlashda alohida ahamiyatga ega. Sifatli dasturlar ota-onalar va tarbiyachilar uchun haqiqiy xazinadir. Bozorda maktabgacha yoshdagi bolalar va boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun mavjud bo'lgan ta'lim dasturlarining aksariyati, bizning fikrimizcha, tabiatan juda qiziqarli.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishda ishlatiladigan barcha multimedia vositalari ham o'quv, ham uslubiy qo'llanmalar uchun barcha didaktik talablarga javob berishi kerak. Ushbu talablar didaktik o'qitish tamoyillariga mos keladi. Multimedia manbalariga qo'yiladigan an'anaviy didaktik talablardan tashqari o'ziga xos didaktik talablar qo'yilishi kerak: moslashuvchanlik, ta'limning interaktivligi, multimedia resurslari bilan ishlashda bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish, multimedia resurslaridagi materiallarni taqdim etishning izchilligi va tarkibiy va funksional bog'liqligi. Multimedia resurslarini ishlab chiqish va ulardan foydalanishga qo'yiladigan didaktik talablarni hisobga olish bilan bir qatorda maktabgacha ta'lim tashkilotida o'qitish samaradorligiga ta'sir qiluvchi psixologik talablarga rioya qilish zarur. Multimedia resurslariga ergonomik talablar maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tuziladi, o'rganish motivatsiyasi darajasining o'sishini ta'minlaydi, axbo-

rot imidjiga va multimedia resurslarining ishlash rejimlariga talablarni belgilaydi.

Savol va topshiriqlar

1. MTTlarda multimediya texnologiyasidan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasida Maktabgacha ta'limni yanada rivojlantirishning qaysimuhim yo'nalishlari belgilangan.
3. Multimediamalardan iborat.
4. Multimedia yordamidata'lim-tarbiyadaqanday natijalarga erishiladi?
5. Kompyuter o'yinlarini afzalliklariniayting.
6. Multimedia manbalariga qo'yiladigan an'anaviy didaktik talablarqaysilar?
7. Multimedia resurslarini ishlab chiqish va ulardan foydalanishga qo'yiladigan didaktik talablarni ayting.
8. Bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirishda multimedia resurslarining ahamiyatini izohlang.

XIII BOB.

TA'LIM SOHASIDA INNOVATSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH

13.1. Ta'lim sohasidagi asosiy yangiliklar.

Har qanday pedagogik yangilik zamirida biron-bir g'oya yotadi. g'oya asosida esa o'qituvchining bolalar bilan o'zaro harakati yotadi, ya'ni: sinfda psixologik birlik vaziyatini yaratish; har bir o'quvchi o'z shaxsini o'zi namoyon etishini ta'minlash; har bir metodik yondashuv uchun o'ziga xos muloqot yo'lini tanlash; o'quvchilar tashabbusini zimdan boshqarib borish va boshqalar. Bunda o'qituvchi har bir o'quvchi qalbiga kirib borish uchun o'zining didaktik usullari, tashkiliy shakllari orqali yo'l topadi.

Hozirgi davr ta'lim taraqqiyoti yangi yo'nalish innovatsion faoliyatni maydonga olib chiqdi. "Innovatsion pedagogika" termini va unga xos bo'lgan tadqiqotlar G'arbiy Yevropa va AQSHda 60 yillarda paydo bo'lgan. Innovatsion faoliyat F.N. Gonobolin, S.M. Godnin, V.I. Zagvyazinskiy, V.A. Kan-Kalik, N.V. Kuzmina, V.A. Slatenin, A.I. Sherbakov ishlarida tadqiq etilgan. Bu tadqiqotlarda innovatsion faoliyat amaliyoti va ilg'or pedagogik tajribalarni keng yoyish nuqtai nazaridan yoritilgan. X. Barnet, Dj. Basset, D. Gamilton, N. Gross, M. Mayez, A. Keyvlok, D. Chen, R. Yedem ishlarida innovatsion taraqqiyotlarni boshqarish, ta'limdagi o'zgarishlarni tashkil etish, innovatsiyaning "hayoti va faoliyati" uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar masalalari tahlil qilingan.

Yangilik kiritishning psixologik aspekti amerikalik innovativ olimlardan biri E. Rodjers tomonidan ishlab chiqilgan. U yangilik kiritish jarayoni qatnashchilarining toifalari tasnifini, uning yangilikka bo'lgan munosabatini, uni idrok qilishga shayligini tadqiq etadi. Innovatsiya (inglizcha innovation) - yangilik kiritish, yangilik demakdir.

V.I. Zagvyazinskiy yangi tushunchasiga ta'rif berib, pedagogikadagi yangi bu faqatgina g'oya emas, balki hali foydalanilmagan yondashuvlar, metodlar, texnologiyalardir. Lekin bu pedagogik ja-

rayonning unsurlari majmua yoki alohida olingan unsurlari bo'lib, o'zgarib turuvchi sharoitda va vaziyatda ta'lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etishning ilg'or boshlanmalarini o'zida aks ettiradi.

Ta'lim tizimida innovatsion faoliyatning subyekti tarbiyachi, uning shaxsiy imkoniyati hisoblanadi. Bunda tarbiyachi shaxsining ijtimoiy-madaniy, intellektual va axloqiy imkoniyatlari yuksak ahamiyatga molik bo'ladi. "Innovatsion ta'lim" deganda odatda o'quv jarayoniga yangi (foydali) elementlar olib kirish tushuniladi. Shuning uchun ta'lim tizimida innovatsiya o'zgartirish bilan bevosita bog'liq.

Bunday o'zgartirishlar ta'lim tizimining:

- maqsadiga, mazmuniga, metod, texnologiyasiga, tashkil etish shakli va boshqaruv tizimiga;
- pedagogik faoliyatdagi o'ziga xoslik va o'quv-bilish jarayonini tashkil etishga;
- ta'lim darajalarini nazorat qilish va baholash tizimiga;
- o'quv-metodik ta'minotiga;
- tarbiyaviy ishlar tizimiga;
- o'quv reja va o'quv dasturlariga;
- bola va tarbiyachi faoliyatiga bog'liq.

Bugungi pedagogdan yangicha fikrlash, yangicha munosabatlar talab etilar ekan. Uning bilimdonligi darajasi masalasi ham o'ta muhim.

13.2. Innovatsiyalarning mohiyati.

Jamiyatimizga qanchadan-qancha bilimli va malakali kadrlarni yetishtirib kelgan pedagogikaning o'ziga xos uslublari mavjud. Pedagogik jamoatchilikning aksariyati mana shu yo'ldan bormoqda, ammo mustaqillik va kelajak sari intilayotgan jamiyatga bu yo'l kutilgan samara bilan xizmat qila olmaydi.

Chunki buning zahirida ma'lum sabablar mavjud, ya'ni;

1. Rivojlangan mamlakatlar qatoridan o'rin olish uchun, aholi ta'limini jadallashtirish va samaradorligini oshirish maqsadida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurligi;

2. Fan-texnika taraqqiyotining o'ta rivojlanganligi natijasida axborotlar tizimi hajmining tobora ko'payib borayotganligi;

3. Zamonaviy texnika va texnologiyalarni ta'limga tatbiq etish, ta'lim jarayonini kompyuterlashtirish, o'quv-tarbiya jarayonida axborot texnologiyasi(AT) va texnik vositalar(TV)dan foydalanish kerakligi;

4. Talaba va tarbiyachi faoliyatini to'g'ri yo'lga qo'yish, tarbiyachi ta'lim maqsadi va mazmunini puxta bilishi, ta'lim usullari, metodlari va vositalarini yaxshi egallagan bo'lishi, talabaning qiziqish va intiluvchanligini to'g'ri yo'lga yo'naltira olishi lozimligi;

5. Tarbiyachi ta'lim jarayonini yuqori darajada, samarali tashkil etish uchun maqsad va vazifalarni aniq belgilashi, ta'lim natijasini oldindan qayd etishi, o'quv predmetlarini to'liq o'zlashtirishga erishish uchun zaruriy ta'lim vositalari, shart-sharoitlarini tayyorlashga erishishi kerakligi;

6. O'quv jarayoni uchun zarur moddiy-texnik bazaning yaratilgan bo'lishligi;

7. Ta'lim-tarbiya jarayoni natijalarini xolisona va obyektiv baholash, talabalarning bilim va malakalarini egallash jarayonini nazorat qilish va baholashni avtomatlashtirishga erishilganligi;

8. O'sib kelayotgan yosh avlodni hayotga mukammal tayyorlash talabi ularga eng ilg'or bilim berish usuli hisoblangan ob'ektiv borliqqa majmuy yondashuv tamoyilidan foydalanishni talab qilishi kabi muammolardadir.

Demak, zamonaviy pedagogik texnologiya yuqorida keltirilgan shartlarning barcha talablariga javob beradigan ta'limiy tadbir hisoblanadi. Respublikamizda ta'lim jarayonida pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llashga doir keng ko'lamda ish olib borilmoqda. Ushbu muammoning ilmiy-nazariy asoslari, har bir pedagogik texnologiyaning o'ziga xos jihatlari ishlab chiqilib, yetarli darajada tajribalar to'plandi. Ta'lim jarayoniga pedagogik va axborot texnologiyalarni joriy etishda xorijiy mamlakatlarning tegishli tashkilotlari yaqindan yordam ko'rsatmoqda.

13.3. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonunda innovatsiyalar haqida. Maktabgacha ta'limni o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalarfanining nazariy asoslari.

O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuning 5-moddasida maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish maqsadida zamonaviy innovatsion va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish vazifasi¹⁴ belgilangan.

YUNESKO quyidagi ta'rifni beradi: „Pedagogik texnologiya ta'lim shakllarini optimallashtirish vazifalarini uz oldiga kuygan texnik inson imkoniyatlarini va ularning uzaro bog'likliklarini xisobga olgan xolda ukitish va bilimlarni uzlashtirish jarayonini yaratish, kullash va aniklashlarning tizili usullaridir“. Yuqoridagi ta'riflardan kurinib turibdiki, ta'limga tizimiy yondashuv boshka yondashuvlardan farkli ularok pedagogik texnologiyaning xususiyatlarini belgilaydi. O'qitish maqsadlarini aniq, belgilash, ukitish jarayonini loyixalash, pedagogik muvaffakiyatlarni kafolatlash, uzaro bog'lik va uzaro ta'sir etuvchi bloklar pedagogik texnologiyaning muxim belgi va xususiyatlari xisoblanadi.

Pedagogik jarayonda takrorlanuvchi, kaytariluvchi siklni yaratish murakkabrok kechadi. Chunki ukitishning maksadi, ta'lim vazifasining mazmuni, o'quv materiallarining xilma-xilligi, bilish faoliyati, uzlashtirish darajasi o'quvchining individual xususiyatlariga kup jixatdan bog'likligi kabi xolatlar ma'lum kiyinchiliklarni tugdiradi. Lekin ta'lim-tarbiya jarayonida muvaffakiyatga erishish uchun bu kiyinchiliklarni inobatga olgan xolda pedagogik texnologiyaning kaytuvchi-takrorlanuvchi aloqasini yaratish zarur buladi.

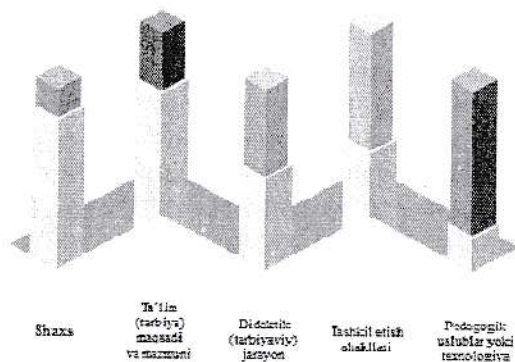
Bu jixatni Uzbekistonlik olimlar U.N. Nishonaliyev va B.L. Farbermanlar tomonidan pedagogik texnologiyaga berilgan ta'rifda kurish mumkin: „Pedagogik texnologiya o'quv maqsadlarining aniq belgilanishi, yakuniy natijaning kafolatlanishi, o'quv jarayoni takrorlanuvchanligining taminlashi va tezkor kaytuvchan aloqaning

mavjudligi bilan xarakterlanadi“. Ta'rifdan kurinib turibdiki, o'quv jarayoniga pedagogik texnologiya joriy etilganda, an'anaviy ukitish jarayoniga xos bulmagan yangi belgilar, xususiyatlar-o'quv maqsadlarini aniqlashtirish, o'quv jarayoniga va maksadlariga, uning kafolatlangan natijalariga karab tuzatishlar kiritilishi va izchil kaytuvchan aloqaning mavjudligini yakkol sezish mumkin.

Pedagogik jarayonda takrorlanuvchi, kaytariluvchi siklni yaratish murakkabrok kechadi. Chunki o'qitishning maqsadi, ta'lim vazifasining mazmuni, o'quv materiallarining xilma-xilligi, bilish faoliyati, uzlashtirish darajasi o'quvchining individual xususiyatlariga kup jixatdan bog'likligi kabi xolatlar ma'lum kiyinchiliklarni tugdiradi. Lekin ta'lim-tarbiya jarayonida muvaffakiyatga erishish uchun bu kiyinchiliklarni inobatga olgan xolda pedagogik texnologiyaning kaytuvchi-takrorlanuvchi aloqasini yaratish zarur buladi. Bu jihatni uzbekistonlik olimlar U.N. Nishonaliyev va B.L. Farbermanlar tomonidan pedagogik texnologiyaga berilgan ta'rifda kurish mumkin: „Pedagogik texnologiya o'quv maksadlarining anik belgilanishi, yakuniy natijaning kafolatlanishi, o'quv jarayoni takrorlanuvchanligining taminlashi va tezkor kaytuvchan aloqaning mavjudligi bilan xarakterlanadi“. Ta'rifdan kurinib turibdiki, o'quv jarayoniga pedagogik texnologiya joriy etilganda, an'anaviy ukitish jarayoniga xos bulmagan yangi belgilar, xususiyatlar o'quv maqsadlarini aniqlashtirish, o'quv jarayoniga va maksadlariga, uning kafolatlangan natijalariga karab tuzatishlar kiritilishi va izchil kaytuvchan aloqaning mavjudligini yakkol sezish mumkin. Shunday qilib, pedagogik texnologiya, xususan, yangi, innovatsion ped texnologiya tushunchasi buyicha ma'lum xulosalar kilishimiz mumkin.

Ta'lim-tarbiya tizimi bir-biri bilan uzviy bog'langan bir nechta tarkibdan tashkil topadi:

¹⁴ Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида. 2019 йил 16 декабр. ЎРҚ-595-сон

Har qanday nazariyaga xos bo'lgani kabi yuqoridagi tizim xam qonuniy ikki yo'nalishni ifodalaydi va xal kiladi: didaktik (tarbiyaviy) masalalar va bu masalalarni amalga oshirish yullalari. Shartli ravishda didaktik (tarbiyaviy) masalalarga maqsad, mazmun kiritilsa, amalga oshirish yullariga shakl, vosita, uslublarini kiritish mumkin. Bu tizim ichida pedagogik usullar yoki pedagogik texnologiyalarni aloxida ajratib olamiz. Pedagogik texnologiya ta'lim-tarbiya jarayoniga uziga xos bulgan innovatsion yondashuvdir. U pedagogikada ijtimoiy-muhandislik taffakurining ifodasi, ukitish, tarbiyalash jarayonini ma'lum darajada standartlash demakdir. Jumladan, ukitishning va'zxonlik, ogzaki bayon kilish usullaridan voz kechib, kompyuterlar, ta'limning texnik vositalari yordamida ukitish, o'quvchi bilish faoliyatining boshkaruvchisi, tashkilotchisi, maslaxatchisi, yakuniy natijaga erishishga yullovchisi—ukituvchi, ustoz raxbarligida talabalarning kuprok mustakil ishlarini tashkil etish va eng muximi ukituvchining deyarli bir-xil yakuniy natijaga erishish imkoniyatining mavjudligidir. Ayniqsa, ukitishga yagona davlat ta'lim standartlari joriy etilgan, jaxonning yetakchi davlatlari andozalari talabiga javob bera oladigan mutaxassislar tayyorlashning xozirgi davrida keyingi xolat aloxida axamiyat kasb etadi. O'quv jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish natijasida ta'lim maqsadlari belgilanadi yoki loyixalanadi, kutilayotgan yakuniy natija - ijobiy sifat uzgarishi kafolatlanadi, o'quv ja-

rayonining takrorlanuvchi sikli yaratiladi, tezkor qaytuvchi aloqa vujudga keladi yoki o'quv maqsadlari, o'quv jarayoniga kerakli tuzatishlar kiritilib borilaveradi.

Savol va topshiriqlar

1. Hozirgi davr ta'lim taraqqiyoti yangi yo'nalish innovatsion faoliyatni o'rni qanday?
2. "Innovatsion pedagogika" termini qachom paydo bo'lgan?
3. Innovatsion ta'lim nima?
4. Zamonaviy texnika va texnologiyalarni ta'limga tatbiq etishning samarali yollarini ayting.
5. Ta'lim-tarbiya tizimi bir-biri bilan uzviy boglangan qanday tarkibdan iborat?
6. YUNESKOning pedagogik texnologiyaga berganta'rifini ayting.
7. Ta'lim tizimida innovatsion faoliyatning subyektinimalarni tashkil qiladi?
8. Ta'lim-tarbiya tizimi bir-biri bilan uzviy boglangan nechta tarkibdan iborat.
9. Pedagogik texnologiya ta'lim-tarbiya jarayoniga uziga xos bo'lgan innovatsion yondashuvni izohlang.
10. O'quv jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishda ta'lim maqsadlari qanday qo'yiladi?

XIVBOB.

TA'LIMDA INNOVATSIYALARNI TASNIFLASH

14.1. Ta'lim tizimidagi yangiliklar ularni tashkil etishdagi innovatsiyalar

Ta'limda innovatsion jarayonlar innovatsion kasb-hunar va pedagogik ta'limda amaliyotga tatbiq etiladi, uning maqsadi ta'lim, ishlab chiqarish, iqtisodiyot va jamiyatda innovatsion jarayonlarni amalga oshirishga qodir ilmiy tafakkur uslubiga ega, rivojlangan kasbiy madaniyatga ega, barkamol mutaxassisni tayyorlashdir. Yuqoridagilarni xulosa qilsak, zamonaviy pedagogik innovatsiyalarda innovatsiya pedagogik faoliyatni yangilashning yaxlit nazariy, texnologik va uslubiy tushunchasi sifatida ifodalanishi, uning belgilangan darajada bajarilishini ta'minlash, yangi bir narsani o'qitishning maqsadi, mazmuni, usullari va shakllariga kiritish vositasi va jarayoni sifatida namoyon bo'ladi va tarbiya, tarbiyachi va talaba faoliyatini tashkil etadi. Innovatsiya - bu ta'lim tizimiga individual qismlar, tarkibiy qismlar va umuman ta'lim tizimining xususiyatlarini yaxshilaydi, barqaror elementlarni (yangiliklarni) kiritadi, ataylab o'zgartiradi. Pedagogik innovatsiyalarning mezonlari yangilik, optimizm, samaradorlik, kontseptuallik, izchillik, insonparvarlik, an'ana bilan uzviylik, ilmiy tus va 39 ilmiy-uslubiy ta'minotning etariligi, amalga oshirish va tarqatish uchun shartsharoitlar sifatida infratuzilmaning mavjudligidir.

Innovatsiyayangilik kiritish, yangilikdir. A.I. Prigojin innovatsiya deganda muayyan ijtimoiy birlikka - tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga yangi, nisbatan turg'un unsurlarni kiritib boruvchi maqsadga muvofiq o'zgarishlarni tushunadi. Bu innovator faoliyatidir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda tarbiyachi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol metodlardan to'liq foydalaniladi. Interfaol metodlar - bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim

mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsiya jarayoni sxemasi beriladi.

U quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1. Yangi g'oya tuqilishi yoki yangilik konseptsiyasini paydo qilish bosqichi. U kashfiyot bosqichi deb ham yuritiladi.
2. Ixtiro qilish, ya'ni yangilik yaratish bosqichi.
3. Yaratilgan yangilikni amalga qo'llaybilish bosqichi.
4. Yangilikni yoyish, uni keng tadbiq etish bosqichi.
5. Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilish bosqichi. Bu bosqichda yangilik o'zining yangiligini yo'qotadi, uning samara beradigan muqobili paydo bo'ladi.
6. Yangi muqobillik asosida, almashtirish orqali yangilikning qo'llanish doirasini qisqartirish bosqichi

14.2. Ta'lim vositalari, usullari va shakllari.

Ta'lim metodlarining tarbiyachi va o'quvchilarning o'zaro hamkorlikdagi tartibli faoliyatlari usullari ekanligi to'g'risidagi fikrlar ham mavjud. «Ta'lim metodlari dastlab pedagog ongida muayyan yo'nalishdagi faoliyatning umumlashma loyihasi tarzida namoyon bo'ladi. Mazkur loyiha amaliyotga tarbiyachi va o'quvchilar faoliyatining o'zaro tutashuvi, o'qitish va o'qishga qaratilgan aniq harakatlar, amallar yoki usullar majmuasisifatida joriy etiladi. Metod boshqa shakllarda namoyon bo'lmaydi, buning boisi ta'lim metodi o'zida umumiy holda faoliyatning didaktik modelini ifoda etadi». Qayd etilayotgan tushuncha mohiyatini to'laonli yorituvchi ta'rifni aniqlashga bo'lgan urinish bugun ham davom etyapti, yangi-yangi ta'riflar ilgari surilmoqda. Biroq, «ta'lim metodi» tushunchasi mohiyatini yoritishga nisbatan turlicha qarashlarning mavjudligiga qaramay, ularni o'zaro yaqinlashtiruvchi umumiylik mavjud. Aksariyat mualliflar «ta'lim metodlari o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish usullari» degan qarashga yon bosadilar.

Ta'lim metodlari- ta'lim
jarayonida qo'llanilib, uning
samarasini ta'minlovchi usullar
majmuidir

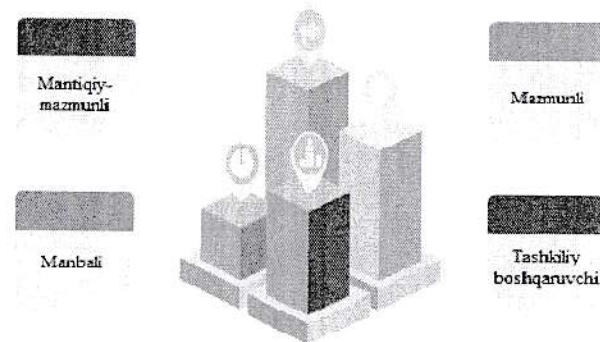
Ta'lim metodlari ta'lim maqsadini yoritishga xizmat qiladi, u yordamida ta'lim mazmunini o'zlashtirish yo'llari ifoda etiladi, tarbiyachi va o'quvchilarning o'zaro harakati, xususiyati aks ettiriladi. Metod, bir tomondan, ta'lim maqsadiga erishish vositasi sifatida namoyon bo'lsa, boshqa tomondan, boshqariluvchan o'qish faoliyatini amalga oshirish sharti hisoblanadi. Ta'lim metodlari doimo u yoki bu o'qish vositalari yordamida joriy etiladi, shu bois ularning o'zaro shartlanganligini ta'kidlash joiz. Ta'lim metodi tuzilmasida quyidagilar ajralib turadi: maqsadli tarkib; faoliyatli tarkib; ta'lim vositalari.

Tabiiyki, umumiy holda erishilgan natija har doim ham tarbiyachining dars boshida belgilagan maqsadiga mos kelavermaydi. Ta'lim maqsadi tarbiyachi va o'quvchilar faoliyati asosida, shuningdek, ta'lim vositalari yordamida natijalanadi, ushbu jarayonda aniq maqsadga yo'naltirilgan mexanizm ishga tushadi. Ta'lim tizimlari maqsadga erishish jarayonida bosh xalqa aynan qanday va qaysi mexanizm asosida hamda mavjud tarkibiy unsurlarni qanday ishga solish mumkinligini ifodalashga xizmat qiladi. Ta'lim metodlari quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi: Bu funksiyalar ta'lim metodini qo'llash jarayonida bir-biridan ajratilgan holda yoki ketma-ket joriy etilmaydi, aksincha bir-biriga o'zaro singib ketadi. Misol uchun, tashhisli funktsiya tarbiyachining bir qator metodlardan yaxlit foydalanishi evaziga bajariladi.

«Ta'lim metodi» atamasi bilan birga ko'p hollarda «metodik usul» (sinonimlari – pedagogik usul, didaktik usul) tushunchasi ham qo'llaniladi.

U ta'lim metodining tarkibiy qismi, uning muhim unsuri, metodni joriy qilishdagi alohida qadam sifatida ta'riflanadi. Har bir ta'lim metodi muayyan ta'lim usullarini chog'ishtirish orqali joriy etiladi.

S.G.Shopavalenko ta'lim metodlari tasnifini to'rt belgi asosida asoslovchi quyidagi tetroeddik yondashuvni taklif etadi:

Metodik usullarni xilma-xilligi ularni tasniflashga imkon bermaydi, biroq tarbiyachi faoliyatida tez-tez qo'llaniladigan usullarni ajratib ko'rsatish mumkin

Har bir metod ma'lum ta'limiy vazifani muvaffaqiyatli hal etish, qolganlari esa birmuncha samarasiz bo'lishi mumkin. Universal ta'lim metodlari mavjud emas, shu bois darsda turli ta'lim metodlaridan yoki ularning majmuasidan foydalanish mumkin.

Ta'lim metodlarini tanlash quyidagi mezonlari asosida aniqlanadi:

«Ta'lim metodlari tasnifi ularning ma'lum belgilari bo'yicha tartibini ifodalovchi tizimdir. Hozirgi vaqtda o'nlab ta'lim metodlari ma'lum», - ekanligini ta'kidlagan holda I.P.Podlaso'y fikrini quyidagicha davom ettiradi, - «Biroq bugungi kunda yetakchi

sanaluvchi didaktik g'oya yagona va o'zgarmas metodlar majmuini yaratishga intilish samarasiz ekanligini tushunishga yordam beradi.

O'qitish – favqulodda harakatchan, dialektik jarayon. Metodlar tizimi ham bu harakatlanishni aks ettiradigan darajada jo'shqin bo'lishi, metodlarni qo'llash amaliyotidagi doimiy o'zgarishlarni hisobga olishi kerak». Ta'lim metodlarini tanlash muammosi uzoq davrdan buyon tadqiq qilib kelinmoqda. Biroq tadqiqotlar soni ko'p bo'lsada, bu borada yagona to'xtamgan kelinmagan. Ushbu o'rinda ta'lim amaliyotida qo'llanilib kelayotgan metodlar tizimi (tasnifi)ga to'xtalib o'tamiz. Ta'lim metodlarining tasnifi asosiy didaktik maqsadlar bo'yicha tizimlashtiriladi. Mualliflar tavsiya etilayotgan metodlarni quyidagi chizma bo'yicha qo'llash maqsadga muvofiqligini ta'kidlaydilar: Materialni og'zaki bayon qilish (hikoya, tushuntirish, maktab ma'ruzas). O'quvchilar tomonidan bilimlarni o'zlashtirish tarbiyachining tushuntirishini faol qabul qilish va puxta

o'ylash evaziga amalga oshiriladi. Bilimlarni uzatish vositasi sifatida tarbiyachi nutqi muhim ahamiyatga ega. Bu o'rinda tarbiyachining o'quvchilar faoliyatiga rahbarligi mavzuni qo'yish, rejani e'lon qilish, o'quvchilar faoliyatini boshqarishdan iborat bo'ladi.

Suhbat. O'quvchilar tomonidan bilimlarni o'zlashtirish jarayoni: ular e'tiboriga havola etilayotgan savolning mohiyatini anglash, mavjud bilimlar va tajribani safarbar qilish, savolga oid ob'ektlarni o'zaro taqqoslash, puxta o'ylash va savollarga to'g'ri javob tayyorlashdan iborat. Tarbiyachining rahbarligi: mavzuni qo'yish, savollarni ifodalash, berilgan javoblarni tuzatish, to'ldirish va umumlashtirish kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Suhbat metodi yordamida bilimlarni o'zlashtirishda o'quvchilar mavjud bilimlari va tajribalariga tayanadilar. Darslik (umuman, kitob) bilan ishlash (umumlashma va xulosalarni anglash, ularni xotirada saqlashga xizmat qiladi). Bilimlarni o'zlashtirish manbai bo'lib bosma matn xizmai qiladi. Tarbiyachining rahbarligi esa topshiriqni ifodalash, faoliyat maqsadini belgilash, o'quvchilarga darslik bilan ishlashning yangi usullarini o'rgatish, o'zlashtirilgan bilimlarning tushunilish va mustahkamlik darajasini tekshirish kabi ko'rinishlarda aks etadi. Tarbiyachilarning kuzatuvi (sinfda va sinfdan tashqari (shu jumladan, sayohat va ekskursiyalar) jarayonlarda).

O'quvchilarning o'quv predmetlari bo'yicha o'zlashtirish holati va hodisalarni kuzata borib, turli fan tarbiyachilarining ko'rsatmalari bo'yicha ularni qismlarga taqsimlab har bir o'quvchining o'ziga xos, o'xshash va muhim jihatlarini aniqlashga yo'naltiriladi. Bilimlarni o'zlashtirish manbai bo'lib muayyan predmet (yoki jarayon), tajriba, model, xaritalar xizmat qiladi. Tarbiyachining rahbarligi kuzatish vazifasini belgilash, uni ma'lum shaxs zimmasiga yuklash, ob'ektni belgilash, umumiy rahbarlikni olib borish, qismlarga ajratish, asosiylarini aniqlash va umumlashtirishdan iboratdir.

Laboratoriya ishlari. Mazkur jarayonda aniq vazifa, ya'ni, ma'lum sharoitda muayyan hodisalarni kuzatish yuklanadi. O'quvchilar hodisalarni kechish jarayonini kuzatadilar va tahlil qiladilar. Bilimlar manbai kuzatilayotgan hodisalar va ularning kechish jarayonidir. Tarbiyachi vazifa mohiyatini ifodalaydi, o'quvchilarni nazariy bilimlar bilan qurollantiradi, umumiy jarayon

va bosqichlarni kuzatish yo'llari hamda yakuniy xulosa chiqarishni o'rgatadi. Mashq (aqliy va faoliyatli mashqlar). O'quvchilar tomonidan bilimlarni o'zlashtirish jarayonining o'ziga xosligi, nazariy asoslar o'zlashtirilgach, ayrim materiallardagi o'xshash harakatlarning ko'p bora takrorlanishi kuzatiladi. Bilimlar manbai: o'zlashtirilgan bilimlar va xususiy tajriba sanaladi. Tarbiyachi mashqni bajarish uchun joy hamda vaqtni belgilaydi, topshiriqni ifodalaydi, uni bajarish bosqichlarining borishini nazorat qiladi, boshqaradi, shuningdek, yakuniy natijalarni tekshiradi. 7. Ijodiy mashq. Ushbu metod o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, o'ziga xoslik masalaning mohiyatini chuqur anglash, uni bajarishga nisbatan mustaqil yondashish, dalillarni saralash va tarbiyachi tomonidan berilgan topshiriqni ijodiy bajarish jarayonida bilimlarni qo'llash va kengaytirish kabi holatlar bilan tavsiflanadi. Bilimlar manbai va materiali sifatida avval egallangan ijodiy ishlar tajribasi, mavjud bilimlar, kuzatuvlar, shaxsiy tajriba, o'qilgan hikoya, ijtimoiy-foydali ishlarni boshqarish kabilar qayd etiladi. Tarbiyachining rahbarligi: nazariy materiallarni o'zlashtirilishini ta'minlash, mavzuni ifodalash, ijodiy ishlar xarakterini belgilash, ularning bajarilishini nazorat va tahlil qilish, sintezlash, xatoni ko'rsatish hamda to'g'rilashdan kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Keltirilgan tasnif «bilimlar manbai» bo'yicha tizimlashtirilgan metodlar – og'zaki, ko'rgazmali va amaliy metodlarni u yoki bu darajada o'zida mujassamlashtiradi. Nihoyat, har ikki tasnif bilimlar manbai bo'yicha ham, didaktik maqsadlar bo'yicha aniqlangan ta'lim metodlari tizimi maktab amaliyotining asosiy muammosini hal eta olmasligiga tanqidiy yondashildi, ularni qo'llash ta'lim sifatining yuqori darajasini ta'minlaganligi anglab yetildi va bu boradagi izlanishlar davom ettirildi. O'tgan asrning 80-yillaridan boshlab o'quvchilarning bilish faoliyati xarakteriga mos ta'lim tasnifi yaratildi. Ushbu metodlar, mualliflarning ta'kidlashlaricha, bir-biridan o'quvchilarning ta'lim mazmuni tur-larini o'zlashtirishda amalga oshadigan bilish faoliyatlari xakteri va o'quvchilarning xilma-xil faoliyatlarini tashkil etuvchi tarbiyachi holatibo'yicha farqlanadi. Izohli-tasvirli ta'lim metodlari (boshqa nomlanishi axborotli-reptsepsiya)ning mohiyati: odatda nazariy bilimlar tayyor holda uzatiladi, o'quvchilar esa ularni qabul qiladilar (reptsepsiya). Bu yo'lda turli ta'lim vositalari (shu jumladan,

ko'rgazmali vositalar)dan foydalaniladi. Tarbiyachi faoliyati bunda nafaqat axborotlarni uzatish, balki ularning o'quvchilar tomonidan qabul qilinishini ham tashkil etishdan iborat bo'ladi. Izohli-tasvirli metoddan ta'lim jarayorida foydalanishda quyidagi holatlar yuzaga keladi:

Tarbiyachi faoliyatining tuzilmasi	O'quvchi faoliyatining tuzilmasi
Tushuntirish; Harakatni ko'rsatish; Dalillardan xabardor qilish; o'quvchining materialni an- glab yetishini rag'batlantirishga yo'naltiruvchi usullar; turli didaktik materiallardan foydalanish.	axborotlarni qabul qi- lish; o'quv materialini tushunib olishga intilish va dastlabki ma'lumotlarni yodda saqlash; o'quv materialini tushunish

Reproduktiv ta'lim metodlari yuqorida keltirilgan metodlardan quyidagi unsurlarning mavjudligi bilan farqlanadi: tarbiyachining bilimlarni tushuntirishi, ularni o'quvchilarning yodida saqlanishini ta'minlashi va qayta ishlab chiqishi (reproduksiya). O'zlashtirilgan bilimlarning mustahkam bo'lishiga ularni ko'a marta takrorlash evaziga erishiladi. Mazkur metod ta'limning barcha bosqichlari, asosan, boshlang'ich sinflarda o'qish va yozish, arifmetik harakatlarni amalga oshirish ko'nikmalarini o'zlashtirishda muhim o'rin tutadi.

Reproduktiv metoddan foydalanishda tarbiyachi va o'quvchilar tomonidan quyidagi harakatlar tashkil etiladi:

Tarbiyachi faoliyatining tuzilmasi	O'quvchi faoliyatining tuzilmasi
avval o'zlashtirilgan mavzu, paragraf yoki bob bo'yicha so'rov; o'quvchilar uchun turli mashqlarni saralash va taklif qi- lish; masalalarni yechishdagi o'quv harakatlarining namunasi	turli kontekstda bilim- larni qayta ishlash; namuna bo'yicha top- shiriqlarni bajarish; mashqlarni bajarish; namunaviy masalalarni yechish usullarini egallash; namunaviy masalalarni

va algoritmini namoyish qilish; -o'quv harakatlari ko'nikmasi va malakasini shakllantirish	yechish algortmini egallash
---	-----------------------------

Savol va topshiriqlar

1. Ta'lim tizimidagi yangiliklarga izoh bering.
2. Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsiya jarayon ni-
madan iorat?
3. Ta'lim metodlariga ta'rif bering.
4. Ta'lim metodlarini tanlashmezonlarini ayting.
5. Tarbiyachi faoliyatining tuzilmasi nimadan iborat?
6. O'quvchi faoliyatining tuzilmasini izohlang.
7. Reproduktiv metoddan foydalanishda
tarbiyachi qanday harakat qiladi?
8. Didaktik maqsadlar qanday amalga oshiriladi?
9. S.G.Shopavalenko ta'lim metodlarini qanday tasniflagan?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Mirziyoev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. - T.2018, 19-20-betlar.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.Mirziyoev "O'zbekiston Respublikasi "Innovatsion faoliyat to'g'risida" qonun. O'RQ-630-son. 2020 yil 24 iyul.

2.Mirziyoev Sh. M. 2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida qaror. 29.12.2016y., RQ-2707, O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'rlami, 2017y., 1-son, 11-modda, 35-son, 923-modda.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi huzurida ilg'or texnologiyalar markazini tashkil qilish to'g'risida" gi 104.2018 y. PQ-3674 Qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va loyihalarni amaliy joriy qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 04.2018 y. PQ-3682 Qarori.

5. Mirziyoev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsersiuasi 08.10.2019 y., RF-5847. (Qonun xujjatlar ma'lumotlari milliy bazasi 09.10.2019y., 06/19/5847/3887-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 09.11.2021y., 06/21/3/1037son, 18.03.2022y., 06/22/89/0227-son)

6. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. Maktabgacha ta'lim vazirligi MH-1-son buyrug'i. T.:2018.18. -31b.

7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar maxkamasi maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti. 8.12.2020y. 802-son qaror. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining davlat o'quv dasturi. O'zbekiston Respublika maktabgacha ta'lim vazirligining 2018yil 7 iyuldagi 4-sonli hayyat yig'ilish qarori bilantasiqlanga

8. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat. - T.: 2009-176 b.

9. Abdukodirov A.A., Begmatova N.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida multimedia texnologiyasidan foydalanish uslubiyoti (ukuv-uslubiyat kullanma). - Karshi: «Nasaf», 2011. -163-b.

10.Баев Л.А. Системный подход к выявлению инноваций. 2008- 34 с.

11.Бегматова Н.Х. Методика проведения компьютерных образовательных игр в дошкольных учреждениях. // Технологии и методики в образовании, Воронеж, 2011, № 3. -С. 4.

12. Bederxanov. V.P. Elmi Xəbərlər 2023/1 – Scientific news 2023/1– Ученые записки 2023/1

13. Farberman B. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.: Fan nashriyoti 2000.-140 б.

14. Ishmuxammedov R.J., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. (Ta'lim tizimi xodimlari, metodistlar, o'qituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun o'quv qo'llanma)T.:2013-139 б.

15. Корнеевский.С.//Инновационные психолого-педагогические технологии обучения и саморазвитие личности. Вестник ЧГТУ.:2012.№5.

16. Красноруцкая, Н.Г. Образовательный кластер в инновационной инфра-структуре региональной системы профессионального образования. 2013.53-56 с.

17. Norov A.E. Innovatsion faoliyat va uning natijalarini tijoratlashtirishning nazariy va uslubiy asoslari"Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" Ilmiy elektron jurnali. (№ 00045) <http://iqtisodiyot.tsue.uz> № 1- 2020 y.116-131 б.

18. Porter, M.E. Международная конкуренция // М. Porter. - М.: Международные отношения, 1993г.

19. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение. Учеб.пособие для студ.вузов.- М.: Академия, 2009.-192 с.

20. Собирова. Г. Научный журнал по научный и инновационный терапии, 2022, 3. 33с.

21. Tolipov O'Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari (o'quv qo'llanma).-T.: «Fan» nashriyoti, 2006-290 б.

22. Tuychieva I.I. Integratsion yondashuv asosida maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiya jarayonini takomillashtirish // Xalq ta'limi. – Toshkent, 2018 yil. №6. B.74-79. (13.00.00; №17).

23.Уткин Э.А.Управление компаниями. Москва, 1997.-304 с.

Водачек Л., Водачкова О. Стратегия управления инновациями на предприятии. Москва, Экономика, 1989.-167 с.

24. Shodmonova Sh.Maktabgacha ta'lim pedagogikasi.T., «Fan va texnologiya»,2008.- 160б.

25. ШумпетерИ.Н.Теория экономического развития. Москва, Прогресс, 2010. - 344 с

26. Хард Д.А. Инновационные кластеры: основные идеи. URL: <http://www.innosys.spb.ru>.

27. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A.Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amalitga joriy qilish . -T.: 2008-89 б.

<http://www.edu.uz>–O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus taolim vazirligi sayti.

<http://www.uzedu.uz> – O'zbekiston Respublikasi Xalqtaolimi vazirligi sayti.

<http://www.prezident.uz> – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti portali.

<http://www.gov.uz> – O'zbekiston Respublikasi xukumati portali.

<http://www.lex.uz>– O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari maolomotlar milliy bazasi sayti.

<http://www.kun.uz>– O'zbekiston va jahon yangiliklari, eng so'nggi xabarlar sayti.

www.ziynet.uz

www.faylasuf.uz

MUNDARIJA

	KIRISH	3
II. BOB.	PEDAGOGIK INNOVATSIYA OBYEKT, MAVZU VA ASOSIY TUSHUNCHALAR	5
1.1.	Pedagogik innovatsiyalarning kelib chiqish tarixi. Pedagogik innovatsiyalarning dastlabki tushunchalari	5
1.2.	Innovatsiya va jamiyat	8
1.3.	Ta'lim sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirish. Ta'lim sohasidagi asosiy yangiliklar. Innovatsiyalarning mohiyati	12
1.4.	"Maktabgacha Ta'lim va Tarbiya to'g'irisida"gi qonunda inovatsiyalar haqida. Maktabgacha ta'limni o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar fanining nazariy asoslari	15
1.5.	Ta'limda innovatsiyalarni tavsiflash: ta'lim tizimidagi yangiliklar; ta'limni tashkil etishdagi innovatsiyalar; ta'lim vositalari, usullari va shakllari	17
II.BOB.	PEDAGOGIK INNOVATSIYALAR VA ULARNING JORIYLANISHINI TASHKIL ETISH	21
2.1.	Pedagog va tarbiyachilarning innovatsion faoliyati	21
2.2.	Innovatsiyalarni amalga oshirish usul va mezonlari	23
2.3.	Innovatsion jarayon obyekti. Innovatsiyalarni tashkil etish va joriy etish	24
III. BOB.	ILG'OR PEDAGOGIK TAJRIBANI SHAKLLANTIRISH, O'RGANISH, UMUMLASHTIRISH VA ULARDAN FOYDALANISH	27
3.1.	Ilg'or pedagogik tajriba tushunchasi. Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish bosqichlari	27
3.2.	Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish	30

	rejasini tuzish, olingan natijalarni tahlil qilish; tavsiyalarni ishlab chiqish	
3.3.	Ilg'or tarbiyachi-ijro tajribasi tavsifining shakllari: tezislar, maqolalar, pedagogik jurnallar	31
IV.BOB.	INNOVATSION JARAYONLARNI NAZORAT QILISH VA TARTIBGA SOLISH ETISH	36
4.1.	Yangilikning maqsadi, ishtirok etishning mohiyati, bashorat natijalar, dastur sohasi bo'yicha innovatsiyalari tasnifi.	36
4.2.	Innovator-pedagog, innovatsiyalarni baholash, rivojlanish va amalga oshirishdagi fikrlar.	38
4.3.	Rejali natijani nazorat qilish. Innovatsiya natijalarini nazorat qilish.	40
V.BO	MAKTABGACHA TA'LIM	
B.	TASHKILOTLARDA INNOVATSIYALARNI ISHLAB CHIQISH VA RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	44
5.1.	Pedagogik tajriba. Tajriba dasturining tarkibi.	44
5.2.	Ilg'or pedagogikani o'rganish, <u>sintez qilish va tarqatish</u>	45
VI. BOB.	INTERFAOL METODLAR VA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR TUSHUNCHASI	48
6.1.	Interfaol metodlar va ularning tasnifi.	48
6.2.	Pedagog va tarbiyachilarini interfaol usullar asosida ishlashga tayyorlash	52
6.3.	Pedagogik texnologiya turlari. Pedagogik texnologiya tushunchasining kelib chiqishi.	54
6.4.	Pedagogik texnologiyaning tarixi va mezonlari. Ayrim asosiy ta'riflar va ularning sharhlari.	58
6.5.	Texnologiya va metodikaning farqi	61

VII. BOB.	PEDAGOGIK JARAYONNI SHAXSGA YO'NALTIRISH ASOSIDA TASHKIL ETISH	65
7.1.	Bolaga yo'naltirilgan ta'lim. Interfaol strategiyalar.	65
7.2.	Pedagogik texnologiyalarni bola shaxsiga yo'naltirilganligi.	68
7.3.	"Rivojlanish", "Erkinlik", "Mustaqillik", "Ijod", "O'ziga xoslik" shaxsga yo'naltirilgan ta'lim kategoriyalari sifatida.	71
7.4.	Shaxslikka yo'naltirilganlikning ta'lim texnologiyalariga nisbatan qo'llaniladigan belgilari.	73
VIII. BOB.	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MUAMMOLI O'QITISH TEXNOLOGIYASI	75
8.1.	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muammoli o'qitish texnologiyasining tasnifi.	75
8.2.	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muammoli o'qitish texnologiyasining yo'llari.	79
IX BOB.	MAKTABGACHA TA'LIMDA VEBINAR TEXNOLOGIYALAR	84
9.1.	Vebinar mashg'ulotlar	84
9.2.	Vebinar mashg'ulotlarni tashkil etish	85
X BOB.	MAKTABGACHA TA'LIMDA KEYS-STADI TEXNOLOGIYASI	88
10.1.	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida Keys-stadi texnologiyasini qo'llash tasnifi.	88
10.2.	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida keys texnologiyaning asosiy vazifalari.	89
10.3.	Zamonaviy o'qitish amaliyotida o'quv keyslarining turlari.	91
XI BOB.	MAKTABGACHA TA'LIMDA LOYIHALASHTIRISH	96

	TEXNOLOGIYALARI	
11.1.	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat turlari bo'yicha loyihalashtirish	96
11.2.	Loyiha turlari. Loyiha bosqichlari.	98
XII BOB.	MAKTABGACHA TA'LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI	102
12.1.	Multimedia vositalari va ulardan foydalanish.	102
12.2.	Ta'lim-tarbiya jarayonida AKTdan foydalanish imkoniyatlari.	108
XIII BOB.	TA'LIM SOHASIDA INNOVATSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH	112
13.1.	Ta'lim sohasidagi asosiy yangiliklar.	112
13.2.	Innovatsiyalarning mohiyati.	113
13.3.	Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonunda innovatsiyalar haqida. Maktabgacha ta'limni o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar fanining nazariy asoslari	115
XIV BOB.	TA'LIMDA INNOVATSIYALARNI TASNIFLASH	119
14.1.	Ta'lim tizimidagi yangiliklar ularni tashkil etishdagi innovatsiyalar	119
14.2.	Ta'lim vositalari, usullari va shakllari.	120
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR	127

Xurvaliyeva Tarmiza Latipovna

MAKTABGACHA TA'LIMDA INNOVATSION FAOLIYAT

DARSLIK

Magistratura *70110201 - Ta'lim-tarbiya nazariyasi va*
mutaxassisligi: *metodikasi(maktabgacha ta'lim)*

Muharrir:	X. Taxirov
Tehnik muharrir:	S. Melikuziva
Musahhih:	M. Yunusova
Sahifalovchi:	A.Ziyamuhamedov

Nashriyot litsenziya № 2044, 25.08.2020 й
Bichimi 60x84¹/₁₆ "Cambria" garniturası, kegli 16.
Offset bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog'i 8,5. Adadi
100 dona. Buyurtma № 1866861

City of book MCHJda chop etildi.